בערגעלסאָן

אין אַ פאַרגרעבטער
שטאָט

דוד בערגעלסאָן

ווערק

ניִיע פֿאַרבעסערטע אויסגאַבע

WOSTOK

פארלאג »וואָסטאָק« בערלין C 2

An der Spandauer Brücke 2

1922

דוד בערגעלסאָן

באנד III

אין א פאַרגרעבטער שטאָט

יוסף שור

4A
43148

פארלאג »וואָסטאָק« בערלין C 2
An der Spandauer Brücke 2
1922

Copyright by Wostok (Der Osten)
Verlag und Büchervertriebsgesellschaft m. b. H. Berlin
1922

3

Bibliotheca
Universitatis
Tartuensis
1941: 8876

119 591

Druck der Spamerschen Buchdruckerei in Leipzig

אין א פֿאַרגרעבטער שטאָט

I

דער דרייסיגיאָריגער בורמאַן, א געוועזענער סטודענט, געגאָלט ווי אַן אַקטיאָר, איז צופעליג פאַרזונקען אין פוסטן, צו דער גרענעץ פאַררוקטן דובראָוויטש. ער האָט זיך דאָרטן אין א שפּאַס געלאָזט אויסקלייבן פאַר ראַבינער, געוואָרן צו פאַרשלאָפן און צו פויל, אויפגעהערט שרייבן בריוו זיין איינציגער שוועסטער, דער האָרבאַטער מאַסאַזשיסטין, זיך פאַרלאָזט גרויסע בלאָנדע וואָנצעס און האָט אויפאייביג פאַרשפעטיגט דעם אוניווערסיטעט.

דעם לעצטן זומער האָט ער אינאיינעם מיט »נאַטשאַל־סטוואָ« זיך געבאָדן אַקוראַט צוויי מאָל א טאָג אינם אָרטיגן שלענגלענדיגן און תּמיד קאַלטן טייכל, געמאַכט פאַלשע »פּריזיוועס« בשותפות מיטן וואָלאָסטשרייבער, דעם שיכּור, און האָט אַרומגעשפּאַצירט מיט זיין געוועזענער תּלמידה מאַני רימער. זי איז געווען די איינציגע אָרטיגע קורסיסטקע און האָט שבת נאָך שבועות חתונה געהאַט מיטן געגרייזלטן פּרויקע טשערקיס. שפּאַצירנדיג האָט אים די ציגיינערש ברוינע מאַני דערציילט בסוד, אַז דעם מאַן אירן האָט זי ניט איבעריג ליב, אַז די קליינע טיפּאָגראַפיע, וואָס ער האָט דאָ פאַר אירע דרייטויזנט רובל געעפנט, געפעלט איר ניט, און אַז זי וועט אים מן

הסתּם ניט הערן און וועט צו ווינטער צו אָוועקפאָרן צוריק אויף אירע קורסן.

»ניין, זי מיינט עס טאַקע ערנסט: וואָס וועט זי דאָ זיצן?«

און בורמאַן האָט אַלץ אויסגעהערט און האָט געטראַכט, אַז אָטדאָס יונגע ווייבל, וואָס רעדט צו אים, איז אָקאָרשט צוריק מיט א יאָר נאָך געווען א פּרייס, א בשותּפותדיגס און האָט געקערט צו זיי ביידן, צו אים און צו פרויקען; אַז דענסטמאָל פלעגט יעדערער פון זיי באַזונדער און בסוד קנייפּן אירע פּוכקע הענט העכער די עלנבויגנס, נאָר איצט האָט זי שוין חתונה געהאַט מיט פרויקען, און ס'איז עפּעס מאָדנע: פרויקע וואוינט מיט איר באַזונדער אין דריי געדונגענע שטיבלאַך, און ער, בורמאַן, איז געבליבן איינעראַליין און וואוינט, ווי פריהער, אין זיין בחורשער קוואַרטיר.

נאָר צום קילן אלול צו האָט מאַני רימער אָנגעהייבן זעלטן זיך באַווייזן אין גאַס. אין שטאָט האָבן זיך פאַר־שפּרייט קלאַנגען, אַז זי לעבט שלעכט מיטן מאַן, און בורמאַנען איז שוין לחלוטין ניט געבליבן וואָס צו טאָן. ער איז דערפאַר געוואָרן נאָך אָפּגעלאָזענער, פאַר־שלאָפענער און פוילער און האָט ווידער אָנגעהייבן אַריינ־צוגיין צו דער פאַרמעגליכער אַלמנה פערליס און צו איר ציטעריגן רויטהאָריגן מיידל, וואָס האָט געהאַט אַכט־טויזנט נדן מיט אַן אונטערגעקויפטן גימנאַזיעאַטעסטאַט. אין שטאָט האָט מען שוין עטליכע מאָל געזאָגט, אַז בור־מאַן וועט זי נעמען.

יעדן טאָג נאָכן עסן, ווען די באַיאָרטע, יאָרנלאַנגע אַלמנה איז שוין לאַנג געשלאָפן אין שטילן חדר, וואו ס'שטייען נאָך עד היום צוויי בעטן און ס'שמעקט נאָך אַלץ מיט אַלט פּאָרפאָלק, איז בורמאַן אַהין אַריינגעקומען

דורכן גאָרטן און דורך דער קיך. ער האָט דאָרטן ניט
דערקענט דאָס דינסטמיידל, וואָס האָט צעוואַשן פון נאָכ־
מיטאָג דאָס געפעס, און האָט זיך באַלד אַראָפּגעלאָזט
אויף דער געפלאָכטענער וויגשטול, וואָס אין זאַל. שעהנ־
לאַנג איז מיט אים דאָרטן דאָס רויטהאָריגע מיידל גע־
זעסן צווישן ווייכן מעבל מיט די פיל וואַזאָנעס, וואָס
האָבן אַמאָל געקערט צו אַן אַלטן גענעראַל, אַן אָנזעצער;
זי האָט געלייענט פאַר אים עפּעס א ניי נאָך ניט קיין
איינגעבונדן און זעהר נודנע בוך. זי האָט געלייענט זעהר
שלעכט, מיט א ציטעריג און ניט קיין זיכער קול און מיט
שעמעוודיג טעמפּע געדאַנקען וועגן דעם, וואָס בורמאַן
איז איר געוועזענער לערער און וועט זי נעמען. איר
קול האָט געציטערט די גאַנצע צייט, וואָס ער האָט גע־
הערט, און האָט איר פאַרריכט די גרייזן. איר קול האָט
געציטערט נאָכדעם, ווען פאַרלירנדיג דעם קאָפּ אויף
דער ברוסט, האָט בורמאַן איינגעדרימלט מיט א נעפּלדיגן
אָנדענק וועגן דעם, וואָס אינדרויסן הייבט זיך אָן דער־
זעלבער האַרבסט, וואָס ביי אים אין דער ראַבינערשער
נשמה, און וועגן דעם, וואָס ערגעצוואו אַרום דעם פּוסטן,
צו דער גרענעץ פאַרוואָרפענעם שטעטל, זיינען געוויס
פאַרהאַן גרויסע רַעשיגע שטעט, און מענשן פילדערן דאָרטן
און לעבן; נאָר אים איז דאָס שוין אַלצאיינס, און קיין
הנאה וועט ער שוין קיינמאָל דערפון ניט האָבן. ער האָט
געדרימלט.

און איינמאָל ביי א שלעכט וועטער, ווען ער האָט נאָך
אָטדעם דרימל צוריק די אויגן געעפנט, זיינען דער
אַלמנהס פענסטער, וואָס צום גאָרטן, שוין געווען פיל
טונקעלער, ווי תמיד, און געקלאַפּט האָבן אין די שויבן
פרישע רעגנטראָפּנסטרערן. ער האָט צום אַלעמערשט
דערזעהן דעם מיידלס אַראָפּגעלאָזטן קאָפּ און האָט ניט

געקענט טרעפן, וואו ער געפינט זיך. אין נאָהענטן עס־צימער האָט שוין געברענט א לאָמפּ. ביים טיש מיטן זודיגן סאַמאָוואַר איז דאָרטן געזעסן די נאָרוואָס אויפ־געשטאַנענע אַלמנה. זי האָט געקוקט דורכן פענסטער צום חשונדיג וויינענדיגן גאָרטן, און געטראַכט וועגן בורמאַנען, וואָס איז דאָ אין שטאָט ראַבינעה, וועגן איר מיידל, וואָס האָט אַכטטויזנט נדן, און וועגן דעם, וואָס אַז מען מאַכט א קנַסמאָל, רופט מען צונויף דעם רב, דעם שוחט מיטן חזן און מיט אַלע קרובים, און ביי דער שיין פון פיל אָנגעצונדענע ליכט ברעכט מען טעלער. צונויפבינדן אָבער אָטדי דריי באַזונדערע געדאַנקען האָט זי זיך געפוילט און האָט ניט געקענט. פון צופיל רוה און נאָרמאַל פרושדיג לעבן האָט זי שוין לאַנג פאַרלוירן דעם חשק צו טראַכטן מיט א סדר, צו ריידן הויך, צו באַ־געגענען זיך מיט שטאָטווייבער און צו טראָגן אויף זיך וועמענס עסניטאיז יסורים.

»שבעלע טאָכטער, האָט זי צעקראָכן און אויסגעצויגן א זאָג געטאָן אין זאַל אַריין, רוף בורמאַנען טרינקען טיי«.

דענסטמאָל האָט זיך בורמאַן באַגעגנט מיטן מיידלס אויגן, וואָס האָבן געלויכטן אינדערפינסטער, ווי רויטע פייערלאַך, און האָבן מיט גלוסטיגקייט געקוקט אין זיין פנים.

»בורמאַן, האָט זי שטיל פון אָטדער גלוסטיגקייט אַרויס־געציטערט, איר זייט, דאַכט זיך, געשלאָפן, בורמאַן...«

אים האָט געערגערט א פאַרשלאָפענער עקל צו איר קול, צו אירע רויטע האָר און צו אירע הענט, וואָס האַלטן דאָס בוך. און אין דערזעלבער צייט האָט ער געפילט, ווי זי גלעט אינדערפינסטער זיין האַנט, פאַר־לירט זי, געפינט זי נאָכאַמאָל און גלעט זי ווידער.

פונדעסמאָלאָן האָט ער אויף א צייט אויפגעהערט גיין צו דער אַלמנה אין שטוב. ער איז געזעסן ביי זיך אין דער בחורשער קוואַרטיר. דאָרטן איז אַלץ געווען פאַרשטויבט און גרוי; גרוי זיינען געווען די ווענט, דער באַלקן; גרוי זיינען געווען די הויפנס פאַרשטויבטע קאַזיאָנע ביכער, וואָס האָבן צו אים אַראָפּגעקוקט פון טיש אַזוי אומעטיג, גלייך זיי וואָלטן אים וועלן אומקערן צום ריכטיגן וועג און וואָלטן אים געזאָגט מוסר:

»בורמאַן, גייסט אַרום פּוסט און פּאַס, בורמאַן?... וועסט האָבן א מיאוסן סוף«.

און ער האָט דאָס אַלץ באַמערקט און האָט אַלץ געוואָלט ביי זיך באַשליסן, צי קאָן ער חתונה האָבן מיט דער אַלמנהס מיידל, צי ניין. שמייכלענדיג צו זיך אין דער נאָז און אין די היפשע בלאָנדע וואָנצעס, האָט ער געטראַכט, וויאַזוי וועט ער וועגן דעם אין א ווערטלדיגן טאָן פרעגן אַן עצה ביי זיין שוועסטער, דער האָרבאַטער מאַסאַזשיסטין:

»ליבע שוועסטער, וועט ער זיך צו איר אין א בריוו ווערטלען, איך קוק זיך אַרום אויף מיין גאַנץ לעבן...« וועט ער זיך צו איר ווערטלען.

II

צו יענער צייט איז אין שטאָט געשטאָרבן דער אָנגעשטאָפּט רייכער מלך גוי, און פון ניקאָלאַיעוו האָט זיך אומגעקערט זיין אייניקל אלישע, א קרעפטיג און דאַרגופיג בחורל פון א יאָר ניינאונצוואַנציג. ער האָט געטראָגן א נייעם גרויען אָנצוג מיט א שווערן גילדענעם זייגער אין קאַמזוילטאַש. ער האָט דאָ געיַרשנט א פאַרוואַקסענע שטוב, וואָס גייט אַרויס מיט די פענסטער צום עקסטן גרינעם שטאָטפּלאַץ, א גויישע סודנע קאַסע, א

טאַקסע און מער ווי צעהנטויזנט רובל מזומן געלט· ער האָט זיך באַלד צעקריגט מיט גאַנץ קהל׳ ווייל די שטאָט האָט ניט געוואָלט מקבר זיין זיין זיידן׳ סיידן ער וועט פריהער געבן פירטויזנט רובל אויף עולמות· דער אַלטער האָט געפוילט דריי מעת־לעת און איז צו קבורה ניט געקומען; דעמאָלט האָט אלישע אַראָפּגעבראַכט דעם סטאַנאָוואָי און האָט אַליין מיט דער הילף פון א פּאָר צוגעשטעלטע סטראַזשניקעס דעם אַלטן זיין רעכט געטאָן·

האָבן די קרעמער באַלד גענומען אָנרייצן אויף אים די קצבים און האָבן אויסגעפירט׳ אַז זיי זאָלן אויפהערן קוילן׳ כדי ער זאָל דערלייגן צווייהונדערט רובל א וואָך· חשובע בעלי־בתים האָבן זיך געטרייסט:

»וואַרט׳ אַז א גאַנצע שטאָט וויל׳ אַז מלך גויס אייניקל זאָל אַרומגיין אין די הייזער׳ וועט עס איה״ש מקוים ווערן!«·

און ער איז ביי זיך ניט אַראָפּגעפאַלן· ער האָט געסטראַשעט׳ אַז אויפצולהכעיס די קרעמער וועט ער עפענען א קלייט פון מאַנופאַקטור מיט א צווייטער טיפּאָגראַפיע׳ און אַליין איז ער אָפּטמאָל געשטאַנען אין פענסטער פון זיין געוויַרשנטער שטוב און האָט געוואונקען אויף די פיל יידישע הייזער׳ וואָס שפרייטן זיך אַראָפּ׳ צום קיילעכדיגן מאַרק צו:

»ס׳וועט איר נמאס ווערן׳ דער פאַרדריפּעטער שטאָט··· ס׳וועט איר נמאס ווערן!«·

ער איז׳ אַפנים׳ פון תמיד אָן געווען א גאַנץ פריילי־כער נפש אָטדער אלישע־אסנת· און אין שטאָט האָט מען נאָך דערצו געוואוסט׳ אַז ער האָט ניטלאַנג חתונה געהאַט מיט א מעזשביזשער מיידל׳ א באַרימטער פאַר־שוין׳ אַז ער האָט ביי איר קיין פרוטה נדן ניט גענומען

און גרייט זיך זי אַראָפּצוברענגען, ווייבאַלד ס'וועט אים אַנקומען דאָס נייאויסגעשריבענע ווייכע מעבל.

באַגעגענענדיג איינמאָל בורמאַנען אין גאַס, האָט ער זיך צו אים לייטיש פאַרנייגט, געטאָן אויף אים געשווינט א בלאָנזשע מיט די אויגן, און האָט אויך אַזוי געשווינט אויסגעשריגן:

»גאָט העלף אייך, פאַני ראַבינער! וואָס הערט זיך עפּעס מיט די ווייבאָרעס?«

בורמאַנען איז דענסטמאָל אַריין אין איין אויג דער רויך פון זיין פּאַפּיראָס, און דאָס צווייטע אויג האָט געקוקט אויף אלישען עטוואָס פאַרחידושט און איראָניש-שמייכלדיג. וועגן זיינע נייע ראַבינערוואַלן האָבן זיך ווירקליך צו יענער צייט פאַרשפּרייט פאַרשיידענע אומאָנגענעמע קלאַנגען. נאָר מיט אָטדעם נייעם בעלטאַקסע איז ער לחלוטין ניט געווען באַקאַנט, ער האָט ניט געוואוסט, וואָס צו ענטפערן, און האָט זיך געפילט שלעכט. נאָר אלישע האָט שוין געהאַט דערזעהן דעם שוואַרצגעגרייזלטן פּרויקע טשערקיסן, וואָס קערט זיך אום פון זיין טיפּאָגראַפיע, און האָט אויף אים אָנגעשטעלט זיין פלאַך מאַטגעלבליך פּנים, מיט די גרויע, פלוידערדיגע אויגן:

»פּרויקע לעמעשקע! האָט ער אים דערמאָנט זיין צונעמעניש פון צוריק מיט א יאָר צוואַנציג, בשעת זיי ביידע האָבן דאָ אין שטאָט געלערנט אין איין חדר, קוק אים נאָר אָן!... א גאַנצער לייט געוואָרן... ס'שטייט אים שוין אַפילו ניט אָן זיך אומצוקוקן«.

פּרויקע, דער קלוגעטשקער און תּמיד אויסגערעכנטער האַלבער קמצן, האָט זיך איצט לחלוטין מיט קיינעם אין שטאָט ניט אָנגעקערט. אָקאָרשט מיט א צוויי-דריי חדשים פאַר זיין חתונה איז ער נאָך עטליכע מאָל אין טאָג פרייליך געלאָפן צום ראַבינער אויף זיין קוואַרטיר און האָט געהאַט

א טֶבע צו קנייפּן אים ביי דער פּעטער ברוסט און צו שרייען בשעת מעשה אויפן קול, כּדי ס׳זאָלן דערהערן די אַרומיגע שכנים:

»טוט נאָר א קוק: ווי ביי א מיידל!... ווי איך בין א ייד, ווי ביי א מיידל«.

און איצט האָט ער שוין געהאַט באַקומען אַן אויס־געצויגן פאַרהאָרעוועט און ניט קיין געגאָלט פּנים און איז גאַנצע טעג געווען שטאַרק פאַרטאָן ביי זיך אין טיפּאָגראַפיע. נאָר זעלטנווען פאַרנאַכט האָט מען אים אַמאָל געקאָנט זעהן צוזאַמען מיט זיין ווייבל די גאַס דורכגיין, און אויך דענסמאָל, אויב עמיץ האָט אים אָפּ־געשטעלט, האָט ער באַלד דאָס ווייבל זיינס, ווי א ציטעריג הייליגטום, אונטער דער האַנט אָנגענומען; ער האָט זיך געמאַכט גלייך, ווי ס׳איז גאָרניט, אָט וואָס אַלע ווייסן, אַז זי האָט אים ניט ליב, און האָט זיך גע־איילט מיט איר אַהיים; זיין פאַרהאָרעוועט פּנים האָט דערביי אויסגעזעהן אַזוי ברוגז און פאַרעקשנט, גלייך ער, דער ניטלאַנג חתונהגעהאַטער, האָט זיך איינמאָל פאַר אַלעמאָל פאָרגענומען אָנצויאָגן אין געשעפט און אינ־דערהיים דאָס, וואָס ער האָט פאַרשפּעטיגט אין די זיבנ־אונצוואַנציג יאָר פון זיין פוסטן עקסטערנישן לעבן.

אויף אלישען איז ער געווען אינכַּעס פאַר דער צווייטער טיפּאָגראַפיע, וואָס ער האָט געסטראַשעט עפּענען. ער האָט אים געענטפערט גלייכגילטיג און קאַלט, ווי בַטלענדיג חלומות:

»וועמען שטייט נישט אָן? ווער איז ביי זיך א גאַנצער לייט געוואָרן?«

און באַלד איז צווישן זיי דאָ אינמיטן גאַס אויסגעבראָכן עפּעס אין זין פון א קריג. נייגעריגע דורכגייער האָבן זיי אַרומגעשטעלט אין א קליין רעדל און האָבן געהערט:

אלישע האָט פרויקען אויסגעוואָרפן:

»מיינסט, איך ווייס ניט, אַז דו ביסט מיר דערזעלביגער שונא, וואָס די גאַנצע שטאָט? מיינסט, איך ווייס ניט, אַז דו רייצסט אויף מיר הינטנאַרום די קצבים?«

און פרויקע האָט אים געענטפערט, אַז ער האָט אין דער ערד אים מיט דער גאַנצער שטאָט; אַז סך־הכל דאַרף ער אים, אלישען, פון תּמיד אָן אויף כּפרות, נאָר ווייבאַלד ער האָט אים שוין אָפּגעשטעלט, וועט ער אים טאַקע זאָגן, אַז ס׳איז אויף אים א גרויסע מצווה...

»האָט ער ניט געזאָלט אָנהייבן מיט א גאַנצער שטאָט.. האָט זיך אים ניט געזאָלט גלוסטן אַליין צו באַגראָבן דעם זיידן«.

יאָ, ער איז געווען אַרומגערינגלט פון אַלע זייטן מיט שונאים, אָטדער פריילי‏כער אלישע און האָט ניט געהאַט צו וועמען א לעבעדיג וואָרט אויסצוריידן. עטליכע טעג האָט ער אַרומגעבלאָנזשעט אין גאַס, ווי א שאָטן, און נאָכדעם האָט ער זיך ווידער מיַשב געווען, אַז ער הערט אָטדי גאַנצע שטאָט, ווי דעם פאַראַיאָריגן שניי. ער איז אַוועקגעפאָרן מיט א געדונגענעם פאַעטאָן קיין מעזש־ביזש און האָט זיך פונדאָרטן אין איינעם א פאַרטאָג אומגעקערט אינאיינעם מיט זיין יונגער ווייב, דער פאַרשוין.

אין יענעם טאָג איז ער שוין ווידער געווען שטאַרק אויפגעלייגט און צופרידן. און אַז ער האָט די ווייב זיינע צום ערשטן מאָל אַרויסגעפירט אויפן עקסטן ליידיג גרינעם שטאָטפלאַץ, האָט ער געהאַט אויף כּפרות די גאַנצע שטאָט, די קצבים וואָס קוילן ניט, און די צוויי־הונדערט רובל, וואָס ער דערלייגט יעדער וואָך. אויפ־צולהכעיס שונאים האָט ער גערעדט צו איר צו הילכיג און צו גיך:

»זעהסטו, פראַדאָטשקע: אָטדאָרטן אין עק, ביי די טאָפּאָלן, וואוינט דער קסיאָנדז. ער האַלט אויף ביי זיך צוויי מיידלאַך ... וואָס, נאַרעלע, גלויבסט מיר ניט? ווי איך בין א ייד ... ער זאָגט, אַז זיי קערן אים אָן געשוועסטערקינדער«.

אַרום און אַרום איז מען געשטאַנען ביי די טירן און מ׳האָט אויף איר געקוקט. זי איז געווען מיט א גאַנצן קאָפּ העכער פון אלישען און פון פרויקעס געפּאַקטן און שוואַרצהנעוודיגן ווייבל, און אַז זי האָט אין שוואַרצן שמאָלן קליידל אָנגעשטעלט א פוס אויף א שפּאַן צו טאָן, האָבן זיך צו אים ניטווילנדיג אַראָפּגעלאָזן אַלע אַרומיגע מאַנסבילשע אויגן; גלייך אין אָטדעם היפּשן און שלאַנקן פוס ליגט עפּעס א גאַנצער מעזשביזשער קונץ, און ס׳איז כּדאי צו זעהן, וואָס וועט פּאָרקומען מיט אים און מיט איר גאַנצער וואוקסיגער פיגור, בשעת זי וועט דעם פוס נאָכאַמאָל א הייב טאָן און וועט אים נאָכאַמאָל אויף דער ערד אַראָפּשטעלן.

איר פּנים איז געווען א מאַטטונקלס, א לענגליכס מיט קוים אָנזעהענדיגן פוך אויפן אָרט פון קליינע ווייבערשע וואָנצעלאַך, מיט שוואַרצע, גרויסע אויגן און מיט נאָכמער שוואַרצע געקירצטע און געגרייזלטע האָר.

צוויי שניידעריונגען, וואָס זיינען מבינים אויף געטאָקט גלייכע ווייבערשע פּלייצעס, האָבן זיך באַלד געוועט, צי אונטער דעם גרינעם קורצאַרבלדיגן קאָפּטל, וואָס לאָזט פריי דעם היפּשן און פולן האַלז, טראָגט זי א העמד, צי ניין. איינער האָט דאָרטן בכּיון אויסגעשריען אויף א קול:

»נאַר איינער, ס׳איז היינט אַזאַ מאָדע, ווי איך בין א ייד ... ווייבער טראָגן ניט קיין העמדער«.

נאָר אלישע האָט זיך צו אים ניט אומגעקוקט. ער האָט דערזעהן בורמאַנען שטיין לעבן די פענסטער פון זיין קוואַרטיר, איז ער צו אים צוגעגאַנגען ווי צו אַן אַלטן גוטן פריינט, אים באַקאַנט געמאַכט מיטן ווייב און האָט ביי אים לייטיש א פרעג געטאָן:

»ווי געפעלט אייך, פאַני ראַבינער, דער וואַרעמער דרויסן מיט אָטדעם גאַנצן אַרומאונאַרום? אַיאָ, שיין ביי אונז אין שטאָט?«

און זי איז געשטאַנען אין זיין לינקער זייט מיט איר גאַנצער היפּשער און גלייכער וואוקס און האָט באַטראַכט מיט די אויגן »דעם גאַנצן אַרומאונאַרום«. ער איז באַשטאַנען פון אַראָפּגעלאָזטע, צו דער שטאָט גריבלדיגע בערג און פון געגרונצלטע שנורן וואַלד, וואָס גרענעצן אינדערהייך מיט בלויער לופט אינמיטן ווייטן הימל.

»יאָ, האָט זי קוקנדיג אַהין, שטיל און זיכער איבער־געחזרט, מ׳קען זיך דאָ ,אוסטרויען׳.«

דערביי האָט איר פּנים אויסגעזעהן אַזוי ערנסט און געשטעלט, גלייך זי שלעפּט זיך שוין יאָרנלאַנג אַרום פון ישוב צו ישוב, כּדי צו געפינען אַן אָרט, אויף זיך צו »אוסטרויען«, איצט האָט זי אים סוף־כּל־סוף געפונען צווישן אָטדי אַראָפּגעלאָזטע געגריבלטע בערג; ער איז איר אַפילו שווער אָנגעקומען, נאָר סוף־כּל־סוף האָט זי אים געפונען.

בורמאַן איז נאָכדעם אָפּגעשלאָפן מער פון צוויי שעה ביי זיך אין דער בחורשער קוואַרטיר, און נאָכן שלאָף איז ער דורכגעגאַנגען פאַרביי די פענסטער פון אלישעס שטוב און האָט געזעהן די לאַנגע בכבודיגע פאָרהאַנגען, וואָס זי האָט שוין באַוויזן אויף זיי פונאַנדערצוהענגען. פון הינטער איינעם פון זיי, אַן אונטערגעהייבענעם און א פאַרוואָרפענעם אַביסל אָנאַזייט, האָבן זיך געהערט

די קלעפּ פון א קליינעם האַנטהעמערל; ס׳האָט זיך גע־מאָלט די קילקייט, וואָס אינווייניג, אין חדר, די הויכע שטולן, וואָס אין די פריש אָנגעצויגענע טשעכאָלן, און זי, אלישעס ווייב אַליין. זי איז דאָרטן געשטאַנען לעבן דינסטמיידל, וועלכע איז אַרויפגעקראָכן אויף א קליין צוגעשטעלט טישל, און האָט איר באַוויזן:

»שלאָגט אים, זייט מוחל, אַביסל העכער, דעם צוואָק... נאָך העכער.«

דענסטמאָל האָט דער ראַבינער געטאָן א שמייכל צו זיך אין דער נאָז און אין די היפּשע בלאָנדע וואָנצעס און האָט זיך אַוועקגעדרייט צו יענעם ווייטן פלאַצווינקל, פונ־וואַנען ס׳האָט זיך אַהער קוים אָנגעזעהן די שילד פון טשערקיסעס טיפּאָגראַפיע. איצט האָט דער שמייכל זיינער געהייסן:

»מענש איינער, קענסט נאָך אָפּלעבן א שיינעם טאָג; אַהער אין שטאָט איז אַראָפּגעקומען א שיין און ציקאווע ווייבל«.

III

אויפּמאָרגן, אַרום עלף אַזייגער אינדערפריה, איז דער ראַבינער שוין געזעסן מיט אלישעס ווייבל אין יענעם זעלבן חדר, וואו נעכטן איז איינער פון די פּאָר־האַנגען געווען אונטערגעהייבן, און האָט מיט איר לייטיש שעמעוודיג פאַרבראַכט. ס׳האָט זיך אַרויסגעוויזן, אַז זי איז גענוג וועלטליך און קלוג. די מעזשביזשער אָפּיצירן, וואָס האָבן זיך מיט איר פון פערצן יאָר אָן אַרומגעדרייט, האָבן, אַפּנים, מיט איר גענוג אויסגעשטודירט, און איצט האָט זי זיך שוין ביי קיינעם ניט באַדאַרפט לערנען, ווי־אַזוי צו ריידן מיט א מענשן. איטליכס מאָל, וואָס ער, דער ראַבינער, האָט איר דאָ אין חדר געמאַכט א קאָמ־

פלימענט, האָט זי זיך פריילין צעלאַכט, צורעכטגעמאַכט אויף זיך די האָר און האָט אויף א ווערטל געשריען צו אלישען אין קאַבינעט:

»אלישע, דו הערסט, ווי דער הער ראַבינער געפינט מיך?«

דערצו איז איר קול בשעתן לאַכן געווען אַזאַ זאַפטיגס, ס'האָט זיך געוויגט אינאיינעם מיט איר גאַנצן שלאַנקן קערפער און דערציילט האָט עס, פאַרוואָס זי האָט א געפיל אין א שיינעם מאַנסביל און פאַרוואָס זי האָט ליב אַלעמאָל אַריינצואוואַרפן אין שמועס:

»האָב איך אין מעזשביזש איינעם א באַקאַנטן, אַן אָפיציר...«

ביים צווייטן וויזיט בורמאַנס האָט זי זיך שוין מיט אים פאַרמאָסטן, ווער איז העכער און ווער וועמען וועט טאָן א בעסערן קוועטש אין דער האַנט. ביים דריטן וויזיט איז זי אויף זיין פאַרלאַנג שוין געזעסן ביי דער גלאַנציג־שוואַרצער פיאַנאָ, וואָס זי האָט פונדערהיים מיטגעבראַכט, און האָט אים אויסגערעכנט א גאַנצן צעטל פון פיעסעס: זי קאָן אים שפילן »Буря на Волгѣ« און די רומענישע »דעַדוינאַ« און »Ave maria« נאָר אויב Ave maria, קען זי עס אויסווייניג און דאַרף דערצו די נאָטן ניט האָבן; ס'הייבט זיך אָן אָטאַזוי...

נעמענדיג גרויסע געשווינטע פּאַסאַזשן, זיינען אירע פינגער פלינק און פריי אַרומגעלאָפן איבער דער גאַנצער לענג פון דער קלאַוויאַטור און האָבן געוואָרפן אין דער חדרלופט אין כוואַליע טענער נאָך דער צווייטער. לויט בורמאַנס מיינונג, האָט זי געשפילט קונציג, אויסגעצייכנט. נאָר זי אַליין האָט דערויף קיין מינדסטע אָנשטרענגונג ניט געמאַכט און האָט נאָך אין דערזעלבער צייט גערעדט צום דינסטמיידל, וואָס האָט זיך באַוויזן רעכטס פון

פיאַנאָ׳ אין דער טיר; איבעררייסנדיג דאָס שפּילן׳ האָט זי דעם דינסטמיידל געזאָגט׳ אַז מאָרגן וועט זי שוין אַליין גיין מיט איר אין מאַרק׳ און אַז די ווייסע חלה איז גוט צו באַשיטן ניט מיט קימל׳ נאָר מיט מאָן·

ביים פּערטן וויזיט האָט זי אים שוין נאָך איר אייגענעם געשמאַק איבערגעבונדן דעם פּאָוועך און אים צורעכט־געמאַכט פונהינטן דעם קאָלנער פון רעקל אַזוי׳ אַז דער קראַגן זאָל ניט אַרויסשטעקן· בורמאַן אַליין האָט זי שוין געפּאָלגט׳ ווי אַן אָקס׳ געשמייכלט צו זיך אין דער נאָז און אין די בלאָנדע וואָנצעס און געטאָן אַלץ׳ וואָס זי האָט געהייסן· דער מוח מיט די אויגן זיינען אים שוין געוואָרן שיכור איטליכס מאָל׳ וואָס זיין האַנט האָט זיך אָנגערירט אָן אירער׳ דער וואַרעמער און ווייכער· און אויף וויפיל ס׳האָט אים געקלעקט זכרון פון זיין אַמאָליגער פּראַקטיק׳ האָט ער געדענקט׳ אַז צו אַזעלכע פרויען דאַרף מען צוטרעטן פונאָנהייבאָן מיטאַמאָל·

און אין יענעם זעלבן פריהמאָרגן האָט זיך מיט אים געטראָפן דאָס אומאָנגענעמע געשעהעניש:

ס׳איז אויסגעקומען אַזוי׳ אַז צוליב א דורכפאָרנדיגער פריצישער פור זיינען זיי ביידע געשטאַנען אַריינגערוקט מיט די קעפּ אין איינעם אַן אָפענעם פענסטער; און ער האָט דענסטמאָל געפילט די וואַרעמקייט פון אירער א גאַנצער שטייף צוגעטוליעטער זייט און האָט זיך פאַר־זיכטיג און פאַמעליך אַרומגעקוקט׳ צי קיינער׳ חוץ זיי׳ איז אין חדר ניטאָ· ער האָט שוין אַפילו געהאַט אויס־געצויגן זיין האַנט אַרונטער׳ כדי זי אַרומצוכאַפּן פאַר דער טאַליע און זי מיטאַמאָל טאָן א דריק צו צו זיך· נאָר פלוצלונג האָט זי זיך מיט איר גאַנצן קערפּער געטאָן א דרייאַרויס אַזוי פלינק׳ אַז די געקירצטע שוואַרצע

האָר זיינען איר אַריבער איבערן פנים, און האָט אים פאַר אָטדער האַנט אָנגעכאַפּט.

»בורמאַן, האָט זי געזאָגט גלייכגילטיג און קאַלט, באַ־פרייענדיג די האָר פון פנים און צושפּילענדיג הינטן א קנעפּל פון קאָפּטל, אַזוי טוט מען ניט...«

בורמאַנען האָט זיך דענסטמאָל אַריינגעגאָסן דאָס גאַנצע בלוט אין פּנים, און אים אַליין איז שוין געווען שטאַרק מאָדנע, וואָס אָטדאָס מיט בלוט פאַרגאָסן פּנים שמייכלט נאָך. נאָר זי איז שוין לעבן אים ניט געווען. האַלטנדיג זיך מיטביידע הענט גרינג פאַר דער טאַליע, האָט זי פאַמעליך אַוועקגעשפּאַנט אין צווייטן הדר, דעם עס־צימער, און פונדאָרטן ווייטער, אין קאָרידאָר אַריין. ס'האָט זיך געהערט, ווי זי זאָגט דאָרטן הילכיג צו אלישען אין קאַבינעט אַריין:

»אלישע, וואָלסט געמעגט הייסן אָפּוואַשן דיינע קאַלאָשן; זיי שטייען בלאָטיגערהייט באַלד ביים אַריינקומען ביי דער טיר«.

בורמאַן האָט נאָכדעם געדונגען א בעל־עגלה און איז אַוועקגעפאָרן אויף נאַכט קיין קאַמענעץ. ער האָט אַהין שוין לאַנג באַדאַרפט האָבן. די גאַנצע מעשה מיט אלישעס ווייבל האָט זיך געדוכט ניט מער, ווי א נאַרעש־קייט. זי, די מעזשביזשער פאַרשוין, איז סיווויסיי געווען שלעכט פאַרשמט אין דער געגנט און האָט זיך פון פערצן יאָר אָן מיט אָפיצירן אַרומגעשלעפּט...

אין קאַמענעץ איז ער געוואָר געוואָרן, אַז זיין פאַר־גרעבטע שטאָט שטעלט טאַקע אַרויס צו ווינטער צו א נייעם קאַנדידאַט אויף ראַבינער, עפּעס איינעם פון אירע קרעמערס א זון, וואָס איז אין אָדעס א הויזלערער; ער האָט זיך אויך דערוואוסט, אַז אין »גראַנדהאָטעל« קוקט זיך שוין די צווייטע וואָך אָן מיט אַ חתן דער אַלמנה

פערל׳יסעס רויטהאָריג מיידל· דער היימישער אַלטער שיכּור׳ דער שדכן׳ האָט אים דאָרטן אָפּגעשטעלט אויפן טראָטואַר׳ געהאָכקעט אויך אים מיטן ריח פון אויס־געטרונקענעם בראָנפן און אים דערציילט׳ אַז דער שידוך גייט צו׳ אַז דערפאַר איז שוין אַהין אַרויסגעפאָרן אויך די אַלמנה אַליין און מאַכט זיך און דעם מיידל נייע קליידער צום קנסמאָל; ער האָט אים דערציילט׳ אַז אלישעס ווייב איז ניט קיין לייט׳ און אַז איינער א מעזשביזשער שדכן האָט אים נעכטן דאָ אין גאַס אָנ־געוויזן דעם מעזשביזשער אָפּיציר׳ דעם דראַגון׳ מיט וועמען זי האָט א יאָר צייט געלעבט·

»טאַקע באמת?« האָט ער ביים אַלטן שיכּור איבער־געפרעגט און האָט דערביי לצנותדיג א שמייכל געטאָן צו זיך אין די וואָנצעס·

און אַליין האָט ער נאָכדעם אָהן שום באַדערפעניש אַרומגעבלאָנדזשעט איבער דער רוישיגער גאַס און האָט געזעהן׳ וויאַזוי די אַלמנה מיט איר מיידל שפּאַנען דאָרטן אַרום פון איין מאַנופאַקטורקלייט אין דער צווייטער׳ ווי־אַזוי ס׳באַפּאַלן זיי פאַר יעדער קלייט מיט גרויס שמחה די משרתים׳ און וויאַזוי ס׳שלעפּט זיך זיי נאָך א ווייבערשער שניידער׳ א פוטעראונטערקלייבער און א קאַמענעצער מיידל׳ א מאָדיסטין·

אים אַליין איז שוין געווען א חידוש׳ וואָס עס אַרט אים ניט קיין זאַך׳ אַפילו זיין צוגעטראָגן אָנטאָן׳ וואָס איז שוין אַביסל אָפּגעריבן און פּאַסט שוין לחלוטין ניט פאַר אָטדער צוגעפּוצטער שטאָט· אים האָט נאָר געצויגן צוריק אַהיים׳ צו אלישעס שטוב׳ און דער עיקר׳ צו דעם שלאַנקוואוקסיגן קורצהאָריגן ווייבל׳ וואָס האָט אים׳ בורמאַנען׳ קיין סקאַנדאַל ניט געמאַכט׳ און וואָס קיינער ווייס ניט אויפגעוויס׳ פאַרוואָס זי האָט פלוצים גענומען

און חתונה געהאַט פאַר אלישן. איצט האָט זיך קלאָרער, ווי פריהער, געמאָלט איר קול, וואָס ער האָט נעכטן פאַרן אַוועקפאָרן דערהערט צו זיך אין צימער, און פאָר־געשטעלט האָט ער זיך, וויאַזוי ער איז דענסטמאָל מיט א קלאַפּנדיג האַרץ געשטאַנען אַריינגערוקט אינם ווינקל, וואָס ביים אָפענעם פענסטער, און האָט געהערט, ווי אין צווייטן נאָהענטן הויף רעדט זי מיט דער שליאַכעטין, דער וועשערין, און זאָגט איר:

»אויב די שליאַכעטין וועט איר וואַשן אָרנטליך, וועט זי ביי איר תּמיד האָבן אַרבעט אויף צוויי טעג אין וואָך«.

איבערמאָרגן אַרום צוויי אַזייגער בייטאָג, ווען בור־מאַן האָט זיך ביי זיך אינדערהיים געהאַט אויסגעשלאָפן פונם וועג און האָט זיך נאָרוואָס אַרויסגעוויזן אויפן עקסטן שטאָטפלאַץ, האָט אים אלישעס ווייב באַלד דער־זעהן פונדערווייט; זי איז געשטאַנען אין אָפענעם פענסטער פון איר שלאָפצימער און האָט אים אַהין צו־גערופן.

»בורמאַן, האָט זי אים געזאָגט צו גיך, און האָט זיך פאָרזיכטיג אַרומגעקוקט אין די זייטן, וואָס זייט איר משוגע געוואָרן און זייט פאַרשוואונדן? ... איך בין נעכטן געוועזן דריי מאָל ביי אייך אין קוואַרטיר«.

און בעת מעשה האָט זיך איר איינגעגעבן אים א גלעט צו טאָן איבער די האָר אַזוי קונציג און אַזוי שנעל, אַז דער קרעמער, וואָס איז געשטאַנען אַקעגן אין טיר פון זיין מעלקלייטל, האָט עס אַפילו ניט אָנגעהייבן צו באַ־מערקן.

זי איז געוועזן אָנגעטאָן אינם גרינעם קורצאַרבלדיגן קאָפּטל, און די אויגן זיינען ביי איר געוועזן פאַרשיכורט. ער האָט פאַרשטאַנען, פאַרוואָס זי קוקט זיך איצט אַרום פאָרזיכטיג אין די זייטן און נאָך וואָס זי רופט אים אינ־

ווייניג אין שטוב. איז ער אַהין געגאַנגען מיט א שמייכל צו זיך אין דער נאָז און מיט פאַרפלאָנטערטע געדאַנקען; ער האָט געוואוסט אויפקלאָר, אַז אלישע איז איצט ניטאָ אינדערהיים, און אַז ער, בורמאַן, איז איצט מפקיר זיין לעבן: סיי־ווי־סיי האָט ער דאָך שוין ניט וואוהין אַוועק־צוגיין פון אָטדער שטאָט, וואָס שטעלט אַרויס צו ווינטער צו א נייעם קאַנדידאַט אויף ראַבינער. אַריבערטרעטנדיג מיט איר די שוועל צו איר אין שלאָפצימער, איז ער דענסטמאָל מיט זיין אייגענעם שכל געקומען צו א שפּאָגל־נייעם געדאַנק, א חקירה:

»נאַר איינער, די וועלט איז בלאָטע... ווי איך בין א ייד«.

און ער האָט אַליין מיט א רוהיגקייט פון א בעל־הבית פאַרמאַכט נאָך זיך די טיר.

IV

די קורסיסטין מאַני רימער האָט זיך געוואָלט גָטן מיט פרויקע טשערקיס, איר מאַן. וועגן דעם האָבן גע־וואוסט אַלע אין שטאָט און ביי אלישען אין שטוב.

אלישע אַליין האָט זיך איינמאָל אינדערפריה אומגעקערט פון מאַרק און האָט פריילך דערציילט פראַדאָטשקען און בורמאַנען, וואָס זיינען געזעסן איינער אַקעגן אַנדערן אין זאַל:

»הערט א מעשה: זי וואַרפט דאָך אים טאַקע אַוועק, פרויקען«.

כדי מ׳זאָל אים מער גלויבן, האָט ער זיך באַלד עג־שוואָרן אויפן קול:

»ווי איך בין א ייד, נאַרעשע מענשן, וואָס איר זייט! ס׳איז דאָרטן איצט א פולע שטוב מיט קולות. מאַני מאָנט

ביי אים אַרויס אירע דרייטויזנט רובל ירושה און וויל אַוועקפאָרן צוריק אויף די קורסן.

פראַדאָטשקע האָט געהאַט א גוטן קאָפּ. ניט אומזיסט האָט זיך אלישע באַרימט, אַז אין איין רגע קאָן זי צונויפ־רעכענען אויפן קאָפּ וויפיל גילדן מ׳וויל. און כאָטש ס׳איז נאָך קיין צעהן מינוט ניט געווען אַריבער, זינט צווישן איר מיט בורמאַנען זיינען דאָ אין זאַל פאָרגעקומען גאָר־ניט קיין אָנשטענדיגע זאַכן, האָט זי זיך דאָך ניט פאַרלוירן און האָט גלייך אָפּגעפרעגט סוחריש און קלוג:

»א משל, וואו וועט איר פרויקע נעמען אָפּצוגעבן, אַז ער האָט אירע דרייטויזנט רובל אַריינגעבראָכט אין טיפּאָגראַפיע?«

און דער ראַבינער בורמאַן האָט דערויף גאָרניט ניט געזאָגט. לייטיש מיט איין פוס אַריבערגעוואָרפן איבערן צווייטן און מיט א מינע פון א מענשן, וואָס שטייט העכער פון אָטדעם גאַנצן שמועס, איז ער געזעסן אַקעגן פראַדאָטשקען אין דעם וויכן שטול און האָט געשוויגן, ווי א געזעצטער ענגלישמען. אַליין האָט ער זיך לויט פראַדאָטשקעס פאַרלאַנג געהאַט אָפּגעגאָלט די וואָנצעס און איז געווען אָנגעטאָן אין א שפּאָגלנייעם שוואַרצן האַרבסטרעקל. דאָס רעקל איז געווען פאַרשפּילעט ביזן סאַמע האַלז, און פראַדאָטשקע האָט עס אויף אים פריהער אַביסל אַרומגעטאַפּט פון אַלע זייטן און האָט זיך געע־שוואָרן, אַז איבער זיין וואוקסיגער פיגור זעהט ער אין דעם אויס, ווי א יונגער דאָקטער. איצט האָט ער זיך דערפילט שלעכט, וואָס אלישע איז פלוצים אָנגעקומען פון גאַס, און האָט אים אין די אויגן ניט געקענט קוקן. נאָר פראַדאָטשקע האָט אַפילו דאָס אויך באַמערקט. זי האָט אים הינטנאַרום געגעבן א קניפּ און האָט אָנגעוויזן אינ־דרויסן אַרויס:

»זעה נאַר, אָט גייט ער, דוכט זיך, פּרויקע«.

און אַלע האָבן באַלעגערט דאָס פענסטער און האָבן גענומען קוקן, ווי פּרויקע שפּאַנט צו זיך אין טיפּאָ־גראַפיע. ניין, אויף אָטדעם שוואַרץ געגרייזלטן קמצן איז לחלוטין גאָרנישט ניט געווען צו דערקענען. ער איז, ווי פריהער, געווען שטאַרק פאַרהאָרעוועט ביי זיך אין געשעפט און האָט, דוכט זיך, נאָך מיט מער עקשנות געקליבן א קאָפּיקע צו א קאָפּיקע.

דער ראַבינער איז טאַקע דענסטמאָל פון אלישען אַוועק־געגאַנגען גלייך צו פּרויקען אין טיפּאָגראַפיע. ער האָט דעם גאַנצן וועג אַהין געשמייכלט צו זיך אין דער נאָז און האָט זיך דאָרטן באַלד ביים אַריינקומען אַראָפּגעלאָזט אויף עפּעס א שווערן און אומריינעם טיפּאָגראַפיע־קאַסטן.

»נאַר איינער, האָט ער דערביי צו פּרויקען א זאָג געטאָן, די וועלט איז בלאָטע, ווי איך בין א ייד...«

געמיינט האָט ער דערמיט זיך, זיין הילפסלויזע לאַגע אין אָטדער שטאָט, וואָס איז שוין צו אים שטאַרק אָפּ־געקילט געוואָרן און שטעלט אַרויס א נייעם ראַבינער־קאַנדידאַט; געמיינט האָט ער אויך די געשעהענישן, וואָס קומען איצט פאָר צווישן אים מיט אלישעס ווייב, און טאַקע אים, פּרויקען אַליין, וואָס מאַני וויל אים אַוועק־וואַרפן. אויף פּרויקען אָבער האָט זיין נייער גערדאַנק קיין שום איינדרוק ניט געמאַכט. זיין טיפּאָגראַפיע איז געווען פאַרוואַלגערט מיט צוויי עקסטרעבאַשטעלונגען פון דער זעמסטוואָ, האָט ער אַליין מיט שטאַרק שוואַרצע הענט געהאַלטן אין איין זוכן עפּעס א נייעם מין שריפט, זיך געבויגן אונטער א טיש אַרונטער און האָט פונדאָרטן געענטפערט גלייכגילטיג און קאַלט, ווי אויף א זאַך, וואָס ער ווייסט עס שוין פונלאַנג:

»אוודאי בלאָטע··· מענש איינער, וואָס זשע? ס׳איז א נייס ביי דיר?«

און באַלד איז ער אַריין אין צווייטן חדר, וואו ס׳האָבן געאַרבעט צוויי זעצער, און האָט דאָרטן א קאָמאַנדעווע געטאָן אויפן קול.

»פאַרטיג, אַ? וואָס זשע שווייגסטו, חכם מיינער? וועק אויף דעם גוי!··· נו דו! לאָז די מאַשין, אויסציהען וועסטו זיך ביים ווייב אין פאַדעליק«.

נאָר אינגיכן איז שוין געווען א פריהמאָרגן, ווען בורמאַן איז נאָכאַמאָל געזעסן ביי אלישען אין שטוב. אלישע אַליין האָט אים דענסטמאָל פון גאַס אַריינגעשלעפט און דערביי פרייליך אויסגעשריען צום ווייב אין שלאָפצימער:

»נאַ, פראַדאָטשקע, כ׳האָב דיר געבראַכט דעם ראַבינער, קום אַהער גיכער··· שפיל אים אַביסל אויף דער פיאַנאָ«.

באַלד איז ער צו אים צוגעשטאַנען מיט טינט און פעדער און מיט א ליידיגן בויגן פאַפיר:

»אַנו, פאַני ראַבינער, ציקלט מיר נאָר אויס א פראָשעניעלע צום מיראָוואָי. נאָר עפּעס אַזוי קונציג, ס׳זאָל נעמען די לעבער«.

און כדי דער ראַבינער זאָל זיך ניט באַליידיגן, האָט ער גלייך פראַדאָטשקען צוגעגעבן:

»נאַרעלע, ער קען, ער קען; ס׳וואָלטן זיך ווינשן אַזוי קענען דיינע מעזשביזשער אַדוואָקאַטן«.

פראַדאָטשקע איז אַרויסגעקומען אין שטובכאַלאַט פון שלאָפצימער און האָט געפונען, אַז בורמאַן איז אַראָפּ פון פנים, מ׳דאַרף אים דעריבער ניט מיד מאַכן מיט פראָשעניעסשרייבן.

»זאָל בעסער אלישע אַזוי גוט זיין און זאָל הייסן אַריינטראָגן פאַרן ראַבינער א הייסע גלאָז מילך«.

אלישע האָט זיך נאָר אויף איין רגע אַוועקגעדרייט· איז זי שוין געזעסן גאָר נאָהענט לעבן בורמאַנען· און איינע פון אירע וואַרעמע קנין האָט זיך אָנגעשפּאַרט אָן זיינער· זי האָט שוין אַפילו געהאַט אָנגעהייבן ביי אים פרעגן, צי ער האָט נאָך איר געבענקט· נאָר פונקט אין יענער צייט האָבן זיך פון פּאָדערשטיבל דערהערט א פּאָר אָפּגעריסענע אויסגעשרייען· און אלישע מיטן דינסטמיידל זיינען פונדאָרטן אַרויס אינדרויסן אַזוי געשווינט· ווי צו א שרפה· ווען פראַדאָטשקע מיט בורמאַנען זיינען נאָך זיי פון שטוב אַרויס· האָבן זיי שוין נאָר געזעהן· ווי פון אַלע עקן שטאָט לויפט מען אַרויף צו פרויקעס טיפּאָגראַפיע· דאָס דינסטמיידל האָט אָפּגעשטעלט איינעם א בחור· וואָס איז פונדאָרטן צוריק אין מאַרק געגאַנגען· און האָט ביי אים געפרעגט· וואָס ס׳איז געשעהן; איז בורמאַן אויך צוגעגאַנגען און האָט געהערט· ווי דער בחור דערציילט:

»גאַרנישט ··· מאַני רימערס א פעטער· וואָס איז פונ־אָנהייבאָן ניט געווען צופרידן מיט איר חתונה· האָט אַרויסגעקריגן ביי איר א »דאָווערענאָסט«· און האָט פרויקען פאַרחַתמעט די טיפּאָגראַפיע· און מאַני אַליין איז שוין דאָ נישטאָ: זי איז נאָך נעכטן בייטאָג אַוועק־געפאָרן אויף די קורסן«·

דענסטמאָל איז בורמאַן צוגעגאַנגען צו דער טיפּאָגראַפיע און האָט צווישן א געדיכט בינטל מענשן דערזעהן דעם צעקנייטשטן פרויקען· דריי מענשן האָבן אים שטייף גע־האַלטן פון אַלע זייטן· און ער האָט זיך נאָך אַלץ געריסן שלאָגן מאַניעס פעטער און אַראָפּרייסן דעם כודעבנעמס חתימה פון דער טיפּאָגראַפיע; ער האָט זיך געוואָרפן אין אַלע זייטן· ווי א רוצח· און אַז מ׳האָט אים געהאַלטן פאַר די הענט· איז מען ניט געווען זיכער· אַז ער וועט זיך ניט

אָנהייבן שלאָגן מיט די פּיס, צי מיטן קאָפּ. ווען מ׳האָט אים אָפּגעלאָזט, האָט ער זיך אַביסל באַרוהיגט, לייכטער אָפּגעעטעמט און זיך צוערשט אַרומגעקוקט אויפן אָנגעזאַמלטן עולם מיט אַזאַ שנאה און אַזוי פאַרחידושט, גלייך ער וואָלט זיי דאָ נאָרוואָס דערזעהן:

»וואָס האָט מען זיך דאָ אָנגעשטעלט? האָט ער געפרעגט, אויף וואָספאַר א בייז וואונדער איז מען זיך אַהער צונויפגעלאָפן?«

ער האָט זיך אַוועקגעזעצט אויף די טרעפּלאַך פון דער פאַרחתמטער טיפּאָגראַפיע און האָט זיך פאַרטראַכט. אפשר האָט ער זיך פאַרקלערט וועגן מאַניען, וואָס אין שטאָט זאָגט מען, אַז זי האָט אין קיעוו עפּעס א סטודענט. און אפשר גאָר וועגן זיך אַליין, וועגן זיין שווערער פראַצע, וואָס ער האָט ביי דער טיפּאָגראַפיע אַוועקגעלייגט, און וועגן זיין עקשנות, וואָס האָט אים צו גאָרנישט ניט געבראַכט.

דענסטמאָל זיינען פראַדאָטשקע מיט אלישע צוגעגאַנגען צום פאַרטראַכטן ראַבינער, און פראַדאָטשקע האָט צו אים געזאָגט:

»קומט, וואָס וועלן מיר דאָ שטיין?«

V

פרויקע טשערקיס איז צוויי טעג ניט אַרויסגעגאַנגען פון זיין שטוב. ער איז דאָרטן געלעגן איינעראַליין און האָט געטראַכט וועגן מאַניען:

»גָט וועט ער איר געבן? ... א מכה ...«

אַרום אים אין די דריי פריש אויסגעפּאַרבטע גערונגענע חדרימלאַך איז אַלץ געווען איבערגעקערט און אָנגעוואָרפן, ווי אינם טאָג פון מאַניעס אַוועקפאָרן. די בעטן זיינען געשטאַנען פונקט אַזוי צעוואָרפן, ווי בשעת מאַני האָט

פונאונטער זייערע איבערבעטן אַרויסגעשלעפּט אירע צוויי קישנס; אינם פּיצעלע עסצימערל אויפן טיש צווישן פאַרדאַרטע שטיקלאַך ברויט איז געשטאַנען א טעלער מיט א חוט־השדרה פון א ניט דערגעסענעם הערינג׳ און אַרום אים האָבן שטאַרק געזשומעט אומריינע פליגן. דערצו איז נאָך די גאַנצע צייט געגאַנגען רעגן׳ אין די דריי פּיצעלאַך חדרימלאַך איז די טונקעלע לופט געווען אַזוי דושנע און הייס׳ ווי אין א פריש אויסגעפּאַרבטן וואַגאָן דריטע קלאַס. און פרויקע האָט אַפילו פאַר נויטיג ניט געפונען די פענסטער עפענען אָדער אַריינרופן עמיצן פון דרויסן׳ מ׳זאָל די שטוב אויסקערן.

נאָר איינמאָל פאַרנאַכט׳ ווען אינדרויסן איז דער רעגן שוין מער ניט געגאַנגען׳ איז ער געוואָרן שטאַרק ברוגז אויף זיך׳ וואָס ער זיצט באַהאַלטן אין שטוב. ער האָט אָפּגעגאָלט די צווייוואָכנדיגע באָרד׳ זיך אָפּגעוואַשן און האָט אויפצולהכעיס אַרויסגענומען פון שראַנק זיין נייעם׳ כמעט ניט געטראָגענעם אָנצוג. אָנטוענדיג דעם אָנצוג׳ האָט ער געטראַכט׳ אַז ער האָט נאָך ביי זיך טויזנט רובל מזומן געלט און וועט שוין מן הסתם ניט פאַרפאַלן ווערן:

»ער הערט מאַניען׳ ווי דעם פאַראַיאָריגן שניי...«

נאָר ווען ער איז אַרויס פון שטוב׳ האָט ער דאָך אַרויס־געדוקט דעם קאָפּ פאָרויס און האָט זיך פאָרזיכטיג אַרומ־געקוקט׳ צי די בעל־הביתטע פון הויז זיצט דאָרטן ניט אויף די טרעפּלאַך.

ס׳איז געווען שפּעט אין בין־השמשות׳ און א סאַמעטן בלאָטקעלע׳ א שיטערס און אָנהייב־אלולדיגס׳ האָט זיך שטיל געגלענצלט אין די אויגן און זיך געצויגן אונטער די פיס׳ פונם קיילעכדיגן שלעכט ברוקירטן מאַרק ביז די עקסטע הייזער פון שטאָט. דורך א פענסטער׳ וואָס אין איינעם פון די עקסטע הייזער׳ האָט זיך אַרויסגערוקט א

קאָפּ פון א בעל־הבתיש מיידל, און א פּאָר אויגן שוואַרצע און שעמעוודיג פינקלענדיגע, האָבן נייגעריג א בלאָנזשע געטאָן איבער פּרויקעס פּנים און האָבן אים נאָכדעם לאַנג נאָכגעקוקט אין די פּלייצעס. דאָס מיידל איז מיט אים ניט געווען באַקאַנט, זי האָט נאָר געוואָלט זעהן, ווי־אַזוי ער זעהט איצט אויס, פּרויקע.

אַביסל ווייטער, אין עק פון א הילצערנעם פּלויט, זיינען געשטאַנען צוויי יידן און האָבן באַטראַכט דאָס האָלץ פונם אָפּגעקויפטן גוישן בודיניק, וואָס מ׳האָט זיי אָקאָרשט בייטאָג דאָ אָפּגעוואָרפן. איינער איז געווען דער בעל־הבית פון דער נאָהענטער שטוב, דער צווייטער זיינער א שותּף. ביידע האָבן געפונען, אַז דאָס האָלץ איז א מציאה, און ביידע האָבן זיי א ווײַלע אָן דעם פאַרגעסן און האָבן גענומען באַגלייטן פּרויקען מיט די אויגן. איינער האָט געזאָגט אויפן קול און מיט א כּיון, אַז פּרויקע זאָל הערן:

»וואָס זאָגסטו עפּעס? שוין, דאַנקען גאָט, צוריק א בחור, אַ?«

אַלע האָבן אים פיינט געהאַט דערפאַר, וואָס ער האָט זיך, ווי אלישע, צו שפּעט און מיט צופיל גדלות אומ־געקערט פון זיין עקסטערנישן לעבן, וואָס אין די גרויסע שטעט, און האָט דאָ, ווי יענער, ניט באַדאַרפט אָנקומען ניט צום שוחט, ניט צו קהל און ניט צום רבי. די גאַנצע שטאָט האָט געהאַט אָן אים א נקמה, און ער האָט זיך אַרומגעדרייט איבער אירע גאַסן און האָט ניט געהאַט צו וועמען א וואָרט אויסצורעדן.

אויפמאָרגן אינדערפריה האָט ער דערזעהן אלישעס ווייב, וואָס האָט זיך צוזאַמען מיט איר דינסטמיידל פון מאַרק אומגעקערט. ער האָט זיך אָפּגעשטעלט און האָט זי לאַנג באַגלייט מיט די אויגן. און נאָכדעם האָט ער

זיך א גאַנצן פריהמאָרגן אין ערגעץ קיין אָרט ניט גע־
פונען. עטליכע מאָל האָט ער אָהן שום באַדערפעניש זיך
געלאָזט גיין צו זיין פאַרחתמעטער טיפּאָגראַפיע. ער
האָט זי באַטראַכט פונדערווייטנס, געטאָן א זיפץ און
האָט זיך פונדאָרטן אומגעקערט צוריק אַהיים. נאָר ביי
אים אינדערהיים איז, ווי נעכטן, געווען הייס, אָנ־
געוואָרפן און ניט אויפגעראַמט. ער האָט זיין וואוינונג
פאַרשלאָסן פונדרויסן מיט א שלעסל און האָט זיך אומ־
געקערט צוריק אין מאַרק. דאָרטן האָט ער געכאַפּט א
פּאָר ווערטער צווישן די רעדלאַך, וואָס האָבן געשמועסט
וועגן אלישען און וועגן די יד־אחתדיגע קצבים, און האָט
זיך סוף־כל־סוף אַוועקגעלאָזן אַרויף, צו אלישעס גע־
ירשנטער שטוב, וואָס די גאַנצע שטאָט האָט זי פיינט.
גייענדיג אַהין, האָט ער געטראַכט וויאַזוי אַלע וועלן
דאָרטן קוקן אויף אים מיט רחמנות, און וויאַזוי ער וועט
דאָרטן ענטפערן אלישען.

»נאַר איינער, וואָס איז מיר דען אַזוי שלעכט? וויל
איך, ווער איך מיר צוריק א פאַרמאַצעווט«.

אָבער ווינאָר ער איז אַריינגעקומען אַהין אין פּאָדער־
שטיבל, האָט ער פון הינטערן פאַרוואָרפענעם פּאָרטיער
דערזעהן אַז אין דריטן חדר, אין זאַל אַפּנים, זיינען
איינער איבערן צווייטן אַריבערגעוואָרפן דעם ראַבינערס
פיס, און פאַרגלוסט האָט זיך אים מיטאַמאָל געפעלן ווערן
אלישעס ווייב. ממזרש, ווי די פאַראָבקעס, איידער זיי
שטעלן זיך טאַנצן, האָט ער זיך באַלד געגעבן א פּאַטש
איבערן שטרויענעם הוט, וואָס מיט די צוויי דאַשיקעס,
אַזוי אַז דער הוט איז אים אַריבערגעפאַלן איבער די
אויערן. ער האָט אונטערגעהייבן די אַקסלען, געמאַכט
א שמייכלדיג פנים פון אַן אידיאָט, א פויער, און אויס־
געשריגן האָט ער שוין אויפן גאַנצן קול, און אַזוי פריילין

ווי בחורווייז, בשעת ער איז נאָך געווען שטאַרק צופרידן מיט זיין אייגענער גליקליכער פערזאָן.

»בודטע זדאָראָווע סערע — דאָ — יו!...«

אַז אלישע איז אויף זיין קול אַרויסגעלאָפן פון קאַבינעט, האָט ער שוין געהאַט א גלאַטן און פרישן תירוץ:

»איך בין אומישנע אַריינגעקומען זאָגן: איך פאַרשטיי ניט, פאַרוואָס זאָל זיך עמיץ ניט אַריינלייגן אין שלום? ס'איז דאָך פשוט א רחמנות אויף אלישען און א רחמנות אויף די קצבים...«

אלישע האָט אים אָפגעמאָסטן פון קאָפ ביז די פיס און האָט אים געשווינט דורכגענומען מיט שלעכטע, ווי ביי א שאָף אומעטיגע, אויגן:

»קוק אים נאָר אָן אָטדעם ווייכהאַרציגן... געוואָרן א גאַנצער בעל־רחמים אויף די קצבים...«

און פרויקע איז רויט געוואָרן אויף צו באַליידיגן זיך און האָט זיך דאָך באַלד אָנגעהייבן פאַרענטפערן:

»מענש איינער, איך זאָג דען, אַז נאָר אויף די קצבים איז א רחמנות?... איך זאָג דאָך, אַז ס'איז א רחמנות אויף דיר אויך. וואָס הייסט? אומזיסט און אומנישט דערלייגסטו, נעבעך, מער, ווי צווייהונדערט רובל א וואָך...«

פונדעמאָלטאָן האָט שוין אויך פרויקע אָנגעהייבן אָפט אַריינצוקומען צו אלישען אין שטוב. זיין אייגענע היים האָט אים סייוויסיי דערמאָנט אָן א גיהנם, און געשטאַנען איז דאָרטן נאָך אַלץ אויפן טיש דער טעלער מיטן חוט־השדרה פונם ניטדערגעסענעם הערינג, איז ער נאָר געגאַנגען אַהין שלאָפן און האָט די גאַנצע פרייע צייט פאַרבראַכט דאָ, ביי אלישען. ער האָט געפירט אונטערהאַנדלונגען וועגן א שלום מיט דער שטאָט און האָט אַרויסגעטרעטן פון אלישעס צד פאַר א בורר.

פון גאַנץ פריה אָן איז ער געשטאַנען אין מאַרק און האָט געהאַקט האָלץ מיט צוויי מנינים טעמפּקעפּיגע קצבים· הינטער זיינע פּלייצעס האָבן פון אים לצנות געמאַכט די קרעמער; זיי האָבן אים פיינט געהאַט און האָבן אים ניט געגלויבט· און ער האָט זיך צו זיי ניט אומגעקוקט און האָט מיט כּלערליי ראיות אויסגעברייטעט די קצבים, אַז פאַר זיי לוינט מער נישט זיך אָפּהאַלטן פון צו קוילן:

»וואָרום אָט, זאָלן זיי נאָר צולייגן קאָפּ: וואָס קאָנען זיי דען דערמיט פועלן, אַז סיי־ווי־סיי קוילן די שוחטים הינער מיט גענז?«

בייטאָג האָט ער אַוועקגעלייגט דאָס האַרץ ביים אָרטיגן רב אין שטוב, געשוויצט צווישן א גאַנצער עדה פאַר־זאַמלטע בעלי־בתּים, וואָס האָבן ניט געקאָנט מוחל זיין אלישען זיין זיידנס קבורה און האָבן אַלעמאָל אָנגעהייבן צו טענהן פונסניי:

»הערט א מעשה! אַזאַ געשיכטע איז דאָך ניט געהערט געוואָרן אין קיין שטאָט אין דער וועלט···«

ער האָט זיך ליגנעריש געקרימט, געקנייטשט מיט די אַקסלען און געמאַכט אומגעדולדיגע האַוואַיעס מיטן פּנים און מיט די הענט·

»נו גוט, נו וואויל, נו גוואַלד געשריגן··· טענה איך דאָך אויך דאָס אייגענע; אָבער וואָס זשע האָט שטאָט אויפגעטאָן?!«

מיד און אויסגעמאַטערט, מיט אַן אויסגעשריגענעם האַלז און מיט א נעפּלדיגער חרטה אויף אָטער גאַנצער אַרבעט, וואָס ער טוט צוליב א פרעמדן, האָט ער זיך אָקאָרשט שפּעט אין בין־השמשות אומגעקערט צו אלישען אין שטוב, וואו מ׳האָט אים באַלד געגעבן טיי טרינקען און צובייסן און וואו מ׳האָט זיך אַרום אים אַוועקגעשטעלט,

גרייט צו הערן, וואָס אים האָט זיך איינגעגעבן אָפּצוטאָן פאַרן טאָג. קייענדיג גיך, מיט בענקשאַפט, ווי נאָך א לאַנגן קוים דערצויגענעם תּענית, האָט ער איבערגעגעבן די שטאָטישע נייסן און האָט זיך דערביי אַלעמאָל גע־עדותט מיטן ראַבינער בורמאַנען:

»בורמאַן, דו הערסט, וואָס אלישע זאָגט? אויב איך וועל אים מאַכן דעם שלום, זאָגט ער, האָב איך ביי אים פאַר מיין בוררות א גאַנצן הונדערטער...«

פראַדאָטשקע האָט ערנסט אויסגעהערט און געאַרבעט געשעפט. אַלעמאָל האָט זי גערופן אלישען אויף א סוד אין קאַבינעט:

»אלישע, קום נאָר אַהער... איך האָב דיר פאַרגעסן עפּעס צו זאָגן«.

און נאָכדעם איז אָנגעפאַלן די קילע נאַכט, און אַלע האָבן זיך אין זאַל אַוועקגעזעצט צום פּרעפעראַנס, צו דער עיקראַרבעט, וואָס אויף איר האָט מען געוואַרט א גאַנצן טאָג.

מ׳איז זיך דאָרטן ס׳רוב פאַרזעסן ביז שפּעט נאָך האַלבער נאַכט.

אַרום און אַרום האָט אין זיכערן און פעסטן שלאָף גע־שוויגן דאָס אויסגעלאָשענע שטעטל, און פונם מעזש־ביזשער וועג איז מיט א ווילד פוילן ביינאַכטיגן טרייב אָנגעקומען א פולגעפּאַקטע בעל־עגלהשע פור.

דעמאָלט האָבן זיך די פאַרשוינענס פּנימער פון זיך אַליין געדרייט צו אָטדער איינציגער וואַכנדיגער שטוב, און זייערע הערצער האָבן געגאַרט צו אירע באַלויכטענע פענסטער, ווי צו גליק.

אַמאָל האָט זיך געמאַכט, אַז צו די אויערן פון די, וואָס שפּילן, האָט דערגרייכט פון פאָדערשטיבל א שטילער סקריפּ פון דער געעפנטער טיר. אַלע פלעגן אויף א ווילע אָן

די קאָרטן פאַרגעסן און אָנשטרענגען די אויגן אַהין, פונ־וואַנען דער סקריפּ איז געקומען. נאָר געווען איז דאָס אַלעמאָל ניט מער ווי יאַן דער סטרוזש, וואָס האָט פונ־דרויסן געהיט אלישעס שטוב מיטן גאָרטן:

»יאַן, האָט מען ביי אים בכּיון געפרעגט אויף יידיש, וואָס הערט זיך עפּעס אינדרויסן?«

און יאַן האָט געוואוסט, וואָס מ׳מיינט.

»פינסטער, פּאַני«, האָט ער געענטפערט אינם זעלבן טאָן און אויף א געבראָכענעם יידיש.

דעמאָלט האָבן אַלע פריילך געלאַכט און אַרויסגעשיקט יאַנען אין קיך אַריין א גאַנץ צעהנדליג פּאַפּיראָסן.

אלישע האָט די גאַנצע צייט געשפּילט מיט קאָפּ. ער האָט זיך קיינמאָל ניט טועה געווען מיט קיין קאָרט און האָט אַריינגעפירט אַלעמען אין גרויסע רעמיזן, אַזאַ טבע האָט ער שוין געהאַט ניט צו טראַכטן בשעתן שפּילן וועגן זיינע געשעפטן מיט דער שטאָט, וואָס האָבן אים טייל־מאָל געמאַכט נערוועז און אינכּעס. ער האָט טאַקע קיינמאָל ניט באַמערקט, וואָס אַרום אים טוט זיך, און נאָר פרויקע האָט געוואוסט, אַז צווישן אלישעס ווייב, וואָס האָט אים פריהער אַביסל גערופן אויף סודות, און צווישן בורמאַנען, וואָס זיצט איר אַקעגן, קומט די גאַנצע צייט פאָר אונטערן טיש עפּעס א גאַנץ ערנסטער שמועס אויף פיסלשון. אים האָט אָנגעכאַפּט א קנאה, האָט ער איינמאָל געפּרובט צווישן אָטדי שמועסנדיגע פיס אויך זיינעם אַריינרוקן, ווי איינער וואָלט זאָגן:

»נעמט מיך אויך אַריין אין קאָן ... וואָס אַרט אייך?«

נאָר באַלד האָט ער באַקומען אין אָטדעם פוס זיינעם א שטויס, אַן ענטפער, וואָס איז געווען די טייטש:

»מיש זיך ניט ... ס׳איז ניט דיין זאַך!«

געדוכט האָט זיך אים, אַז אָטדעם שטויס האָט ער באַ־קומען ניט פון בורמאַנען, נאָר דווקא פון איר, פראַ־דאָטשקען, וואָס האָט אין דערזעלבער צייט געפרעגט ביי אלישען:

»וואַרט, וואַרט, ווי האָסטו געקאָנט אַריינגעמען מיטן מלך פיק?«

און נאָכדעם האָט ער צוגעזעהן, ווי זי באַגלייט אַרויס בורמאַנען אין פאָדערשטיבל, ווי זי גיט אים דאָרטן אלישעס ראָק, כדי ער זאָל זיך ניט צוקילן, און זאָגט אים אָן:

»בורמאַן, איר זאָלט אָהן א תירוץ קומען מאָרגן אויף וואַרעמעס. איר הערט, וואָס מ׳רעדט צו אייך, בורמאַן?«

אַרויסגייענדיג דעמאָלט צוזאַמען מיט בורמאַנען פון אלישעס שטוב, האָט פרויקע טאַקע א טראַכט געטאָן וועגן זיך און וועגן זיין פוסטער שטוב, וואוהין ער גייט איצט נעכטיגן, און האָט נאָך א ווײַלע שווייגן צו בור־מאַנען א זאָג געטאָן:

»נאַר איינער, ביסט דאָך א גליקליכער מענש!...
מיינסט אַלעמען גילט אַזוי אָפּ, ווי דיר?«

אים האָט זיך געדוכט, אַז בורמאַן ווייסט ניט, אַקעגן וואָס ער זאָגט עס. האָט ער צוגעגעבן:

»וואָס הייסט? אלישע האַלט דאָך דיך אויס מיט א ווייב, מיט א שטוב און מיט א קיך אַפילו«.

נאָר דער ראַבינער בורמאַן האָט צו יענער צייט שוין אָנגעהייבן שטאַרק פעט ווערן, און האָט זיך געפוילט ענטפערן. ער האָט נאָר מערקזאַמער, ווי תמיד, א שמייכל געטאָן צו זיך אין דער נאָז און האָט זיך אַוועק־געדרייט שלאָפן צו זיך אַהיים.

VI

פּרויקען האָט זיך טאַקע סוף־כּל־סוף איינגעגעבן, אַז די שטאָט זאָל נעמען ביי אלישען אויף עולמות ניט מער, ווי פינפהונדערט רובל. דאָס איז געוועזן א קונץ, וואָס נאָר פּרויקע האָט אים געקאָנט באַווייזן. ער איז דעריבער געווען אַזוי לעבעדיג און צופרידן און אַלע־ווייַלע געשפּרונגען פּראַדאָטשקען אין פּנים אַריין.

»וואָס זאָגט איר עפּעס, אַ?... אפשר האָט איר צו מיר א טענה?«

עס האָט זיך אָבער אַרויסגעוויזן, אַז די קצבים פון זייער זייַט פאָדערן א באַזונדערן לוין, דערפאַר וואָס זיי האָבן א חודש צייט ניט געקוילעט, מ׳האָט זיך געמוזט מיט זיי באַזונדער פאַרלאָזן און פאָלגן דעם נייַעם פּסק, וועלכן ס׳האָט אַרויסגעגעבן דער אָרטיגער טפּש, דער רב.

לויט אָטדעם נייעם פּסק האָט אלישעס פוס ניט געטאָרט קומען אין בוינע אַריין, און רעכענען האָבן זיך די קצבים באַדאַרפט ניט מיט אים, נאָר מיט זייער אייגענעם נאמן, פאַר וועלכן דער רב האָט זיך געעָרבט.

אלישע איז שיר ניט אַרויסגעשפּרונגען פון דער הויט און האָט בייַ זיך אינדערהיים געריסן אויף זיך די האָר:

»גוואַלד געשריען: וואָספאַר א שלום איז דאָס?! ס׳איז דאָך מער ניט, ווי שונאים אויף געלעכטער«.

דעמאָלט האָט פּרויקע פונסניי גענומען אַרבעטן אויף אַלע כּלים און האָט אויך דאָ באַוויזן וואונדער; ער האָט דערוויזן אלישען, אַז ס׳גייט צו די יידישע ימים טובים, און אַז פאַר דריי וואָכן צייט קאָן ער אָפּפּאַרדינען אין דער טאַקסע אַלץ, וואָס ער האָט דערלייגט צו איר אין משך פון גאַנצע אָנדערהאַלבן חדשים. אלישע האָט געוואוסט, אַז פּרויקע איז פאַרביסן און קלוג, ער איז אים

אין האַרצן א שונא און מיינט נאָר צו באַקומען דעם הונדערטער פֿאַרן בוררות.

»אָפּפֿאַרדינען, אָפּפֿאַרדינען...« האָט ער זיך אים נאָכגעקרימט און האָט אים בייזער, ווי תּמיד, דורכגענומען מיט זיינע שלעכטע אויגן.

פונדעסטוועגן האָט זיך אים פון אָטדעם חשבון פֿאַרדרייט דער קאָפּ; ער האָט געלאָזן די קצבים זיך רעכענען מיט זייער אייגענעם נאמן, און אַליין האָט ער זיך איינגעגעקשנט צו וואַרפן צוויי טאָג צייט ביי זיך אין קאַבינעט אויפן »שטשאָט« און האָט באַרעכנט ביז אין דער קאָפּיקע, וויפיל ס'קאָן אים בלייבן נאָר איין ערב יום־כּפּור פון כּפּרות. דער חשבון האָט געטראָגן נאָך מער, ווי מ'האָט געמיינט. און פרויקע האָט ווידער געטאַנצט:

»נו, וואָס האָב איך דיר געזאָגט?«

אָבער נאָך אין יענער זעלבער וואָך איז אַרויס א קלאַנג, אַז די שטאָט איז ניט צופרידן מיטן שלום, און אַז די קצבים וועלן ווידעראַמאָל אויפהערן צו קוילן; לייטישע בעלי־בתּים, וואָס האָבן קיינמאָל ניט אָנגערירט קיין פליג אויף דער וואַנט, זיינען רעדלאַכווייז געשטאַנען אין מאַרק, אַרום די קצבים, און האָבן זיי אויפגעקלערט די מוחות:

»משוגעים! ווען פון אייך איז נוגע, וואָס די שטאָט האָט מיט אים מַשלים געווען? ער וואָלט דאָך אייך סוף־כּל־סוף געמוזט געוועזן צוואַרפן די טאַקסע און אַנטלויפן«.

און ניט ווייט פון זיי איז אַרומגעגאַנגען דער אָרטיגער ברודיגער שיכּור, דער שדכן, וועמען די קרעמער האָבן אונטערגעקויפט פֿאַר אביסל בראָנפן; ער האָט געווישט די נאָז מיט א גרויסן שטיק באַבולעפּאַפּיר, וועלכן ער האָט נאָכדעם באַהאַלטן צוריק אין טאַש, און האָט

גערעדט אויף אלישעס מעזשביזשער ווייב, דער פּאַר־שוין.

»ווער, דער אָפיציר, וואָס האָט מיט איר געלעבט? ער שיקט נאָך איצט אויך איר מוטער הונדערט רובל א חודש...«

יידן האָבן זיך געהאַלטן ביי די זייטן.

»ווער? האָבן זיי ביי אים איבערגעפרעגט, ווער, זאָגט ער, שיקט צו איר מוטער הונדערט רובל א חודש?«

און ער האָט זיך געמאַכט, גלייך די קרעמער פרעגן עס בתמימות, און האָט געענטפערט מיט א שבועה:

»דער דראַגון, וואָס האָט מיט איר געלעבט, ווי איך בין א ייד...«

אלישען האָט געזאָדן. פון אינדערפריה אָן האָט ער זיך געריסן אין מאַרק, כדי צו פלעטן דעם אַלטן שיכּור דעם קאָפּ; פרויקען איז אויסגעקומען אים אָפּצוהאַלטן פשוט פאַר די הענט.

»טפש איינער! האָט ער געשריגן, זיץ אין שטוב, ס׳וועט איבערגיין; א שטאָט קאָן ניט זיצן יום־טובים־צייט אָהן פליישֹ«.

און אינאָוונט האָט אלישע דאָך געפּאַקט דעם ברודיגן שדכן איינעמאַליין אויפן ליידיג גרינעם שטאָטפּלאַץ און האָט אים צעבלוטיגט.

פראַדאָטשקע איז דעמאָלט ניט געווען אינדערהיים, זי איז אַוועקגעגאַנגען מיט בורמאַנען שפּאַצירן.

אינמיטן שטאַרק פינסטערן און שטילן אָוונט האָבן זיך פלוצים דערהערט האַרצרייסנדיגע קולות פון אַן אַלטיטש־קען, וואָס ווערט שרעקליך געפייניגט, און האָבן זיך גע־וויקלט, ווי שוידער, אַרום מענשנס לייבער. בחורים, וואָס האָבן קראַפּט אין די הענט, זיינען אַהין געלאָפן פון אַלע עקן שטאָט, איבערשרייענדיג זיך, ווי בלינדע אינ־

דערפינסטער, און ניט דערקענענדיג איינער דעם צווייטן. דעמאָלט איז אין דער לופט הענגען געבליבן א שרעק, וואָס פאַר אַן אומברחמנותדיג געשלעג; קינדער האָבן ערגעץ אויפגעהויבן א קלאָג, ווי אויף א געהאַרגעטן, און אין דערזעלבער צייט האָט די שיין פון עמיצנס אַן עלעקטריש לאַמטערנדל, זוכנדיג, א בלאָנזשע געטאָן איבער דער פינסטערער גאַס און האָט געפונען די פוס פון איינעם א צולעצט אַוועקגעלאָפענעם טאַטן.

אָבער ווען דער עולם איז צוגעקומען אַהין, צום ליידיג גרינעם פלאַץ, האָט מען דאָרטן שוין ניט געטראָפן קיינעם, אַחוצן אַלטן, וועלכער איז איינגעראַליין געזעסן אויף דער ערד. איינגעהויקערט און דערשראָקן האָט ער געהאַלטן די האַנט אונטערגעשטעלט אונטער די טראָפּנס בלוט, וואָס זיינען אים גערונען פון נאָז, און האָט אַרויס־געכליפּעט פון גרויס ציטערניש:

»אוי, האָט ער מיך דערשלאָגן, אָטדער הולטיי, אָטדער ממזר... אוי, האָט ער מיך צעביילט...«

»קינדער, האָט עמיץ אויסגעשריען אויפן קול, ס׳זאָל אים ניט זיין געשענקט!«

און אין דערזעלבער צייט האָט זיך דערהערט א צווייענ־דיגער דונער, א קנאַל, און זיך גענומען קוליען איבער דער לופט.

»טראַך! טרערעראַך!«

דאָס האָט אלישע ביי זיך אין סאָד אויסגעשאָסן צוויי־מאָל פון זיין רעוואָלווער. איינמאָל פון היימליכקייט וועגן, דאָס צווייטע מאָל, כדי צו דערווייזן דער שטאָט, אַז ער האָט פאַר איר קיין מורא ניט.

דעם צעבלוטיגטן שדכן האָט מען נאָכדעם אַרומגעפירט פון איין חשובן בעל־הבית צום צווייטן:

»אָט, זאָלן יידן זעהן, וואָס דער רוצח האָט אים געטאָן«.

דער אַלטער אַליין האָט געקרעכצט און געבראָכן פּיס־קעס· כאָטש אים האָט שוין גאָרניט ווײ געטאָן· אים האָט מען איינגערעדט· אַז ער קאָן דערפאַר נעמען ביי אלישען געלט· און די קצבים זיינען אים נאָכגעגאַנגען און האָבן גע־זאָגט· אַז מאָרגן וועלן זיי שוין ווידער ניט אַרויסגיין קוילן·

פרויקע איז געקומען צו לויפן צו אלישען אין שטוב· ער איז געווען מלא רציחה· וואָס דער הונדערטער פאַר זיין בוררות האָט זיך אים פון האַנט אַרויסגעגליטשט· ער איז אַרומגעלאָפן איבערן עסצימער· ווי א ווילכער·

»וואָס זשע דען? כ׳האָב ניט געוואוסט פריהער? אלישע וועט מאַכן אומגליקליך זיך אַליין· די גאַנצע שטאָט און אַלע מענשן· וואָס רירן זיך צו אים צו···«

און פּראַדאָטשקע· איבער וועמען דער גאַנצער אומגליק איז געשעהן· איז שוין געזעסן ביי̆דערזײ̆ט· איר פנים איז נאָך געווען רויט פונם שפּאַציר מיט בורמאַנען· און געפילט האָט זי זיך שלעכט···

»איך ווייס· וואָס? האָט זי עטליכע מאָל איבערגעחזרט· אַז עפּעס אַן אַלטער שיכור בעבעט דאָרטן· דאַרף ער זיך גיין מיט אים אויסשטעלן«·

דעמאָלט האָט זיך צו איר אלישע צום ערשטן מאָל פון נאָך דער חתונה מיט גרויס כעס אויסגעדרייט·

»בעבעט· האָט ער זיך איר נאָכגעקרימט און איר מיט דעם אויף עפּעס מרמז געווען· בע־בע־ט···«

און נאָכדעם האָט ער זיך אויסגעדרייט צו פרויקען· וואָס האָט פאַרלאָזט מיט גרויס רוגז די שטוב; ער האָט דערפילט צו אים דיזעלבע שנאה· וואָס ער פילט צו דער גאַנצער שטאָט· און האָט אויף אים געשווינט א וואָרף געטאָן מיטן קאָפּ:

»זאָל ער גיין· נישקשה··· קיינער האָט נאָך אים ניט געשיקט«·

VII

פּראַדאָטשקע האָט זיך געפילט באַליידיגט אויף אלישען און האָט צוויי טעג ניט געוואָלט מיט אים ריידן. איטליכס מאָל, וואָס ער איז צו איר צוגעגאַנגען און האָט זי געוואָלט א קוש טאָן, האָט זי אים פון זיך אָפּגעשטופּט ניט מיט די הענט, נאָר מיט די אַקסלען און האָט זיך אויסגעדרייט מיטן פּנים צו דער וואַנט.

»זאָל ער פון מיר אַוועקגיין, האָט זי אים דערביי געשריגן מיט איר עכט ווייבעריש קול, איך קאָן אויף אים ניט קוקן«.

אלישען איז אַלעמאָל אויסגעקומען אָפּצוטרעטן פון איר מיט א ליידנשאַפטליך פאַרביסענער אונטערשטער ליפּ און מיט די הענט, טיף פאַררוקט אין די הויזנטאַשן.

»פכע!« האָט ער אויף איר מיטן קאָפּ א וואָרף געטאָן, און אָטדער »פכע« האָט געהאַט פאַרשיידענע טייטשן ער האָט געהייסן:

»א גאַנצע אדונית ביי זיך געוואָרן, איך זאָג דיר דעם אמת...«

און נאָך א זין האָט עס געהאַט:

»נישקשה, ס'וועט איבערגיין... זי וועט בעסער ווערן«.

פּראַדאָטשקע האָט זיך אָבער ווייטער געטאָן דאָס איריגע און איז אין איינעם א פריהמאָרגן אַוועקגעפאָרן מיט א בעל־עגלהשער פור צו איר מאַמען קיין מעזשביזש. דער בעל־עגלה איז געווען טאַקע א דאָרטיגער, א מעזש־ביזשער. פּראַדאָטשקע האָט אים מיט זיין פור דערזעהן דורכן פענסטער און איז אַרויסגעגאַנגען צו אים אינ־דרויסן. אַפּנים, דער געדאַנק וועגן אַוועקפאָרן איז איר צופעליג אויפן זינען אַרויף.

»הערט, זאַנוויל, האָט זי ביי אים געפרעגט, איר וועט מיך נעמען קיין מעזשביזש?«

און זאַנוויל האָט צורעכטגעמאַכט אויף די פערד די לאַ־בידרעקעס און האָט געענטפערט פאַמעליך מיט א שמייכל:

»פאַרוואָס ניט? א מיאוס ווייבל וועל איך ברענגען קיין מעזשביזש?«

ווען אלישע האָט זיך אומגעקערט פונם נאָהענטן דאָרף, וואו ער האָט דערמאָנט א פאָר גויים, זיי זאָלן קומען אויסלייזן זייערע ווינטערדיגע פעלצן, איז שוין פראַ־דאָטשקע געווען אַוועקגעפאָרן.

»זעה?!« האָט ער זיך אָפגעשטעלט באַלד ביים אַריינ־קומען אין זאַל אַריין און האָט באַקומען אַזאַ ערשטוינט פנים, גלייך ער וואָלט בשום אופן ניט גלויבן, אַז פראַ־דאָטשקע קאָן אים אַזאַ זאַך אָפטאָן.

אין שטוב איז דורכויס געווען מאָדנע שטיל און ניט אויפגעראַמט. די ווייכע שטולן זיינען געווען אָפגערוקט פון זייערע שטענדיגע ערטער און האָבן געבענקט נאָך דער אַוועקגעפאָרענער, און דאָס דינסטמיידל האָט זיך געפאָרקעט אין קיך ביים פאַרשפעטיגטן אָנבייסן און האָט עפעס געפרעגלט. דער גאַנצער פריהמאָרגן איז ביי איר אַוועק אויף אַרויסבאַגלייטן פראַדאָטשקען אַהיים.

אלישע איז צום אַלעם ערשט אַריינגעקומען אין שלאָף־צימער. ער האָט זיך איבערציי‌גט, אַז פראַדאָטשקע האָט איבערגעלאָזט אין די שראַנקען אַלע אירע זאַכן און האָט זיך באַרוהיגט.

»זי וועט בעסער ווערן, נישקשה... דעם שילאַטן־שמש וועל איך נאָך איר ניט שיקן«.

און נאָכדעם איז ער שוין א גאַנצן טאָג אַרומגעגאַנגען איינעראַליין ביי זיך אין שטוב און האָט ניט געוואוסט, וואָס אין שטאָט טוט זיך; פרויקע איז געווען ברוגז און

האָט מער ניט געוואָלט גיין צו אים אין שטוב· אָקאָרשט פאַרנאַכט האָט ער דערהערט א קלונג פונם פאַראַדגלעקל און האָט זיך געלאָזט אַהין לויפן, אים האָט זיך געדוכט, אַז פראַדאָטשקע האָט זיך אַהיים אומגעקערט· נאָר געווען איז דאָס ניט מער, ווי דער ראַבינער בורמאַן, וואָס איז געקומען רופן פראַדאָטשקען שפּאַצירן·

»ניטאָ, האָט אים אלישע קלוגערהייט א זאָג געטאָן און האָט דערבײַ פונאַנדערגענומען בײדע הענט, ווי פליגלען, אַוועקגעפאָרן«·

»ניטאָ?« האָט דער ראַבינער שמייכלענדיג איבערגעפרעגט און דערפילט האָט ער זיך אַזוי מאָדנע, גלייך ער איז נאָך גאָר א קלײניטשקער, ער איז איצט געקומען זיך שפּילן מיט פראַדאָטשקען, זײַן חברטע, און אלישע, דער גרויסער, באַדויערט זײַן מזל:

»ניטאָ, נאַרעלע אײנער··· מוזט זיך נעבעך אומקערן אײנעראַליין אַהיים«·

דער שעמעוודיגער שמייכל איז ניט אַראָפּ פון זײַן פּנים אַפילו נאָכדעם, ווען ער איז אײנעראַליין געגאַנגען צוריק צו זיך אַהיים, און אלישע האָט שוין הינטער אים געהאַט צוריק די טיר פאַרשלאָסן· זײַנע אַלע מאַנס־בילשע באַציהונגען צו איר, דער אַוועקגעפאָרענער, האָבן זיך אים געדוכט קינדערש און נאַריש, ניט פאַר אַזאַ ערנסטן מענשן, ווי ער, האָבן זיי געפּאַסט· פּלוצים האָט ער זיך אָפּגעשטעלט און זיך אַרומגעקוקט· אַרום אים אויפן לײדיג גרינעם פּלאַץ איז קײנער ניט געווען· ער האָט מיטן פריהערדיגן שמייכל צוגעשטעלט א פינגער זיך צום האַרצן און האָט צום ערשטן מאָל אין לעבן אָנ־געהייבן רײדן צו זיך אַלײן·

»בורמאַן!··· האָט ער צו זיך געזאָגט, ביסט א נאַר, בורמאַן··· ווי איך בין א ייד···«

אלישע׳ אַז ער האָט זיך יעדן אָוונט געלייגט שלאָפן׳ האָט ער פון גרויס עלנטקייַט לאַנג ניט געקאָנט איַינ־דרימלען און האָט ביי זיך באַשלאָסן:

»מאָרגן פאָרט ער נאָך פראַדאָטשקען··· באַלד ווי ער שטייט אויף׳ דינגט ער א פור און פאָרט נאָך איר אַוועק«·

נאָר ביַינאַכט האָט ער ס׳רוב געהאַט שלעכטע חלומות וועגן געלט׳ וואָס ער דערלייגט׳ און אינדערפריה׳ ביַים אויפשטיין׳ איז ער שוין ווידער געווען אויף איר אויפ־געטראָגן און האָט זיך אָנגעטאָן מיט כַעס:

»אָט וועט ער אַוועקוואַרפן אַלע געשעפטן און וועט לויפן נאָך איר!··· ער האָט מער ניט וואָס צו טאָן!«

און אַזוי האָט זיך עס געצויגן א גאַנצע וואָך׳ ביז אין שטאָט האָט זיך קעגן אים דער ניַיער טומל פאַרשטאַרקט׳ און ער האָט דערפילט׳ אַז ער גייט אונטער מיט זיַין גאַנץ פאַרמעגן און לעבן; וועגן פראַדאָטשקעס רוגז האָט ער שוין אַפילו קיין ציַיט ניט געהאַט צו קלערן·

אינם ניַיעם טומל זיינען ווידעראַמאָל שולדיג געווען די קרעמערס מיטן אַלטן שיכור׳ וועמען ער האָט צע־בלוטיגט׳ זיי האָבן געבראַכט דערצו׳ אַז די שטאָט האָט שבתצונאַכט אָפגעהאַלטן א גרויסע אַסיפה ערגעץ אין איינער פון אירע קלויזן און האָט באַשלאָסן:

»אויב א גאַנצע שטאָט וויל ניט אלישען פאַר א בעל־טאַקסע׳ קאָן זי קיינער דערצו ניט נויטן«·

צו דעם באַשלוס זיינען באַלד צוגעשטאַנען אַלע אָרטיגע יד־אַחתדיגע קצבים; זיי האָבן צעהַרגעט צוויי קצבים שותפים׳ וואָס זיינען פלוצים איבערגעגאַנגען אויף אלישעס צד׳ און האָבן מיטאַמאָל אויפגעהערט צו קוילן· דער נאָמן׳ פאַר וועמען דער רב האָט זיך געעָרבט׳ האָט שוין מער ניט געבראַכט צו אלישען שטוב קיין פולע טאַשן מיט זילבערנע רובלען און מיט מינץ׳ פון וועלכע

ס׳פלעגט שמעקן מיט רויהען חלב און מיט יאַטקעפליישׁ· ער האָט זיך ליידיגערהייט אַרומגעדרייט אין מאַרק און פון לאַנגווײַליגקייט געקנאַקט יאָדערן· און די קרעמערס זיינען שוין געווען בײַ זיך שטאַרקער און פריילּיכער· זיי האָבן אין מאַרק אָפגערעדט די גויים׳ וואָס טראָגן משכּנות צו אלישען אין »סודנע קאַסע«׳ און האָבן זיך מיט מער זיכערהייט געטרייסט:

»האָט קיין יסורים ניט··· ער וועט בלײַבן א קבצן«·

אין א פּאָר טעג אַרום האָבן די קצבים אָפּגעהאַלטן בסוד א באַזונדערע אסיפה און האָבן באַשלאָסן געבן אלישען פּעטש· זיי האָבן געהאַט פולע מײַלער מיט שווער באַוועגליכער צונג און האָבן געשריגן אַלע צוזאַמען:

»די קישקעס וועט מען אים אַרויסלאָזן!«

»ער איז דאָ א פרעמדער···«

בײַנאַכט זיינען מיטאַמאָל בײַ אַלע אָרטיגע שוחטים אויסגעשלאָגן געוואָרן די פענסטער׳ כּדי זיי זאָלן אויפ־הערן קוילן הינער מיט געגנז׳ און אין שטאָט איז גע־וואָרן גרעסער דער טומל· מ׳האָט ניט געוואוסט׳ וועמענס אַרבעט דאָס איז: די קצבים האָבן אומישנע אויסגעשלאָגן די פענסטער בײַ איינעם א זייערע׳ כּדי דער חשד זאָל פאַלן אויף עמיצן אַנדערש· און אַליין זיינען זיי׳ ווי אַלע פריהמאָרגן׳ געשטאַנען אַלע אינאיינעם אין מאַרק און האָבן כלומרשט לצנות געמאַכט פון זיך אַליין און פונם נצחון׳ וואָס זיי פירן·

»וואַרט׳ אלישע האָט ניט קיין קינדער׳ וואָס ווילן עסן«·

»נאַר איינער׳ בײַ אים קאָכט מען אום שבת׳ גאָט אין האַרצן האָט ער ניט«·

ס׳האָט זיך צוגערוקט א נײַער מיטליאָריגער קצב׳ מיט א נאַריש לאַנגער באָרד און מיט ברודיג קאַליע אויגן׳ און האָט צוגעגעבן:

»פון די צעהן טויזנטער, וואָס ער האָט פון זײַן גע־פגרטן זיידן אָפּגעשונדן האָט ער דערווײַל צעטרענצלט ניט מער, ווי פינף, ווי איך בין א ייד«.

האָט מען אים אָנגערוקט דאָס היטל איבער די אויערן און אים גענומען רייצן.

»יצחק וואַראַטוטע, משוגענער גולם דו!... גיי שלאָג אויס אלישען די פענסטער«.

יצחק וואַראַטוטע, איז געווען אַזוי טעמפ, אַזוי קרעפטיג און שווער באַוועגליך. אויף דער קצבישער אַסיפה האָט ער דער ערשטער זיך אַרויסגעזאָגט פאַר פעטש, ער האָט אָבער אויך געוואוסט, אַז מ׳דאַרף עס האַלטן בסוד, און אַז בײַטאָג איז דערויף קיין צײַט ניט. אײַנגעהויקערטער־הייט האָט ער אָפּגעשטופּט פון זיך די היימישע גוטע ברידער, געשמייכלט נאַריש, ווי אַן אידיאָט, און האָט גערעדט מיט א קול פון א פאַרגרעבטן בעל־עגלה:

»גיי אַליין!... ווער פאַרברענט!«

בײַטאָג האָט חברה קצבים דערזעהן בורמאַנען מיט פרויקען אין עק מאַרק אַדורכגיין און געמאַכט אויף זיי א »טיוהאַ«, ווי אויף האָזן.

»ס׳איז איין קאָמפּאַניע מיט אלישען, נאַר איינער«.

»געענדיגט די קלאַסן«.

»וואָס פרעגסטו? מ׳רויכערט אינאיינעם די שבתדיגע פאַפּיראָסן«.

מען האָט באַמערקט אלישעס דינסטמיידל, וואָס קערט זיך אום פון דער רוסישער קלייט, און איר גענומען נאָכ־שרײַען אויפן קול:

»וואַרט, ס׳וועט אים אָקאָרשט די נשמה אַרויס, מלך גויס איניקל!... ער מיינט, מ׳ווייסט ניט, אַז ער גייט אַרום מיט א רעוואָלווער אין קעשענע?«

דעמאָלט איז אלישע פלוצים אַרויסגעשפּרונגען פון

שמאָלן געסל, וואָס צווישן דער פּאָסט און גויישן הֶקדש. דער סטראַזשניק, וואָס האָט אים באַגלייט, איז געבליבן שטיין וואַרטן, און ער איז גלײַך צו צום בינטל קצבים און האָט גענומען אָנטרעטן אויף יצחק וואַראַטוטע.

»נו, האָב איך מורא פאַר דיר?! האָט ער צו אים געשריגן, נו ווערסטו מיך גיין מַסרן?«

אים איז שוין אַזוי אויך געווען גענוג אָנגעזאַלצן אויפן האַרצן. פון גאַנץ פריה אָן איז ער געשטאַנען מיטן סטראַזשניק בײַ דער בוינע אַרויס דער שטאָט און האָט געוואַרט, אפשר וועט פאָרט עמיצער קומען קוילן. און איצט איז ער ענדליך מיט גרויס האַרצווייטאָג אַרויס אַהער צו די קצבים, ס'האָט געהאַלטן אויף א האָר ווײַט פון פּעטש.

VIII

יאַן דער סטרוזש, וואָס בײַ אלישעס שטוב, איז געווען צעקריגט מיטן דינסטמיידל, דער קעכן. די סיבה פון דער קריג איז געווען א פולער קיכצעבער, וואָס יאַן האָט צוריק מיט א פּאָר טעג זיך אָפּגעזאָגט אַרויסצוטראָגן. דאָס דינסטמיידל האָט פון גרויס אויפגערעגטקײַט אויפגעהערט אָפּצוהיטן פון זיינעטוועגן די געקאָכטע און פּעטע יויכציבלקעס און האָט מער ניט געוואָלט זײַן פּנים אָנקוקן.

»ווילאַנג קרענקט ער, האָט זי געזאָגט, בשעת ער האָט פונדרויסן די צוגעשלאָסענע קיכטיר א שלעפּ געטאָן, ער וועט שוין בײַ מיר ליגן א גאַנצע נאַכט אינדרויסן, ווי א הונט.«

יאַנען איז געווען לאַנגווײַליג, ער האָט געדאָרשט נאָך א לעבעדיג וואָרט. א גאַנצע שטאָקפינסטערע נאַכט האָט זײַן פײַפל בענקענדיג געבויערט די שטילע לופט, וואָס

אין פאַרשיידענע ווײַטע סאָדווינקלען. מיטן טאָגליך האָט ער זיך געשטעלט ריידן מיט א גוי, וואָס האָט אין א פאַר־בלוטיגטן פאַפיר געטראָגן פון מאַרק דרײַ פונט פלייש, און נאָכדעם האָט ער זיך שוין מער ניט איינגעהאַלטן און האָט אָנגעקלאַפּט אין פענסטער פון אלישעס שלאָפצימער:

»באַרין! ... אַ׳ באַרין ... אין שטאָט פאַרקויפט מען פלייש, באַרין! ...«

אלישע האָט זיך אויפגעכאַפּט מיט שרעק, גלײַך אויף אָטדעם נײַעם אומגליק וואָלט ער וואַרטן נאָך פון נעכטן און א גאַנצע נאַכט אין חלום.

»אַהאַ! די קצבים ...«

באַלד איז ער אין אונטערשטן וועש אַראָפּ פון בעט און האָט געשווינט פונאַנדערגעעפנט דאָס פענסטער:

»ווער האָט געטראָגן? ...«

זײַן האָריגע צעכראַסטעטע ברוסט האָט זיך אין שרעק געוויגט די גאַנצע צײַט, וואָס יאַן האָט איבערדערציילט; ער האָט ניט געפילט די פײַכטע, האַלבפראָסטיגע נאַכט־קעלט, געעטעמט קורץ און שווער און האָט פאַרשטאַנען נאָר איין זאַך:

»בשר־חוץ ...«

איצט נאָכן צעשטערטן שלאָף האָט עס געווירקט מאָדנע שאַרף און קרענקליך. די גאַנצע שטאָט, די קצבים, קרעמער און חשובע בעלי־בתּים האָט ער געפילט, ווי איין מעכטיג אכזריותדיג געשטאַלט, ס׳איז אויסגעגאָסן פון איין שטיק, ס׳איז שווער, ווי אײַזן, און ס׳דריקט שטומערהייט אים, דעם פונם שלאָף אויפגעריסענעם. צעשראָקן און גיך, גיך האָט ער אויף זיך געשלעפּט דאָס אָנטאָן, און אין א ווײַלע אַרום האָט ער זיך שוין געיאָגט צווישן די שלאָפנדיגע, האַלבטונקעלע הינטערגעסלאַך, וואָס נידעריגער פון מאַרק.

»כאַפּן ··· ער מוז כאַפּן !«

ער האָט זיך געוואָרפן פון אונטער איין געשלאָסענער שטוב צו דער צווייטער, גלײַך ניט אָטדי שטוב דאַרף ער, נאָר אָט יענע ··· יענע, וואָס א פלעק פון אַן אויס־געגאָסענעם עמער וואַסער שוואַרצט זיך פון נעכטן אָוונט אָן לעבן איר געשלאָסענער הינטערטיר און טוקט זיך, ווי דאָס גאַנצע געסל, אין פײַכטן גאַנץ פריהענדיגן אַדעל און אין קילן מאָרגנשלאָף. פון מאַרק האָט זיך נאָך אַלץ געהערט דער אומענדליכער סקריפּ פון די שווער אָנ־געלאָדענע וועגנס; דאָרטן אַרום האָט זיך קוים גערוקט די וויאָרסטנדיג לאַנגע שורה פורן, וואָס שטעלן צו בורי־קעס צו דער ווײַטליכער טאָרהאָוויצער צוקערפאַבריק. נאָר אָט האָט א ציטער געטאָן אויף פײַכט קילער ערד איינער פון די לאַנגע נאַכטשאָטנס, און זיך גענומען רוקן, רוקן; דאָס האָט די זון אָנגעצונדן דעם גאָלדענעם קלויסטערשפּיץ, נאָך איידער זי אַליין האָט זיך באַוויזן. און פלוצים, א יאָג זיך, ווי א וויכער, אינאַזײַט צו א סקריפּ פון א הינטערטיר און צו א פאַרשלאָפן דינסט־מיידל, וואָס האָט זיך פונדאָרטן אַרויסגערוקט מיט א פאַרבונדענעם קאָפּ און מיט א קאָשיק אין האַנט. נאָך איין רגע פון פאַרכאַפּטן אָטעם, און ער האָט געפּאַקט.

»אַהאַ ! ··· פליש ! ··· וואָס פאַר פליש ? פונוואַנען טראָגסטו פליש ? !«

מיט פינף מינוט שפּעטער איז ער שוין מיט אָטדעם אויסגעריסענעם קאָשיק פליש געווען בײַם רב אין שטוב און האָט דאָרטן האַסטיג געקלאַפּט אין טיש:

»אַן ערליכער ייד הייסט דאָס ? אין דער גאַנצער שטאָט עסט מען בשר־חוץ, און איר ווייסט עס און שווײַגט ? ···«

דער רב איז נאָרוואָס געווען אויפגעשטאַנען פון שלאָף, ער האָט געהאַלטן פונקט בײַ »אלהי נשמה שנתת בי

סהורה«· און האָט ניט געוואוסט פון עפּעס צו זאָגן· ער האָט געקוועטשט מיט די אַקסלען:

»כ׳ווייס· וואָס ער וויל פון מיר· אָטדער אָ··· ער וועט דאָס מיך לערנען זײַן אַן ערליכער ייד!···«

אלישע איז פונדאָרטן אַוועק צום סטאַנאָוואָי און האָט טעלעגראַפירט צום איספּראַווניק נאָך הילף· אין אָנדערהאַלבן שעה אַרום האָט ער זיך שוין אינאיינעם מיט פיר סטראַזש־ניקעס געיאָגט פון איין קצבישער שטוב צו דער צווייטער· געזוכט אומעטום· אויף די בוידימער· אין די קעלערס· און האָט אין ערגעץ גאָרנישט געפונען· און נאָכדעם האָט ער זיך לאַנג געוואַלגערט בײַ זיך אין פינסטערן שלאָפצימער און האָט פון גרויס האַרצווייטאָג ניט גע־קאָנט אײַנשלאָפן· און נאָכדעם איז ער ווידער אָהן א היטל און אָהן א קראַגן געשטאַנען אין פענסטער פון זײַן שטוב און האָט געזעהן:

איבער דער שטאָט שטייט ווי שטענדיג די עלפאַזייגער־דיגע זון· און פון אַלע קוימענס גייט רויך· אין יעדן טעפּל קאָכט זיך בשר־חוץ· זײַן פלייש קאָכט זיך דאָרטן· און ער ווייסט עס· ער געדענקט· אַז ער ווערט איבער דעם פון טאָג צו טאָג מער קבצן· נאָר סײַוויסײַ איז שוין אַלץ פאַרפאַלן· און ער קאָן דערצו מיט גאָרנישט ניט העלפן·

און אין א פאָר טעג אַרום איז דאָך אָנגעקומען א פּאַפּיר פון איספּראַווניק· מ׳זאָל אַרעסטירן דאָס פלייש· וואָס די קצבים וועלן אַרײַנפירן פון דער פרעמד·

אלישע האָט עס געהאַלטן בסוד; ער האָט אָפּגעלייגט דעם אַרעסט אויף דער נאַכט· וואָס פאַר ערב־ראש־השנה· און אַליין האָט ער זיך שוין ווידער אַרומגעדרייט בײַ זיך אין שטוב מיט קריצנדיגע ציין און מיט גרויס שטאַרקײַט קעגן דער שטאָט·

»היצלעס! א רוח'ן זייערע ביינער... זיי וועלן אָקאָרשט געוואָר ווערן, מיט וועמען זיי האָבן צו טאָן«.

דערצו איז נאָך דאָס וועטער קאַליע געוואָרן. די שטאָט האָט גענומען זינקען אין וויסטן האַרבסטהַשכות און אין דריבנעם רעגן, וואָס ווערט געשמיסן צי פונם ווינט צי פון פחד, וואָס פאַר די נאָהענטע ימים־נוראים. און די קצבים האָבן געהאַט איבערצוקומען גרויסע שוועריגקייטן ביים צושטעלן דאָס פלייש פון דער פרעמד.

»ס'קומט אָן מיט די גרינע ווערים, האָבן זיי זיך בסוד פאַר די קרעמער געקלאָגט, די גויים ווילן ניט פאָרן, כאָטש גיב זיי א קרענק«.

און יאַן דער סטרוזש, וועמען אלישע האָט שטילער־הייט אַוועקגעשיקט אַרומבלאָנקען אינם נאָהענטן דאָרף, האָט זיך סוף־כל־סוף איינמאָל פאַרנאַכט אומגעקערט און האָט געבראַכט די נויטיגע ידיעה:

»די קצבים האָבן באַשטעלט סידאָר דעם קליינעם און פעטראָ פון דער מלינע. ביידע וועלן אַרויספאָרן מיט זייערע פורן תחילת נאַכט און ערב־ראש־השנה פאַרטאָג וועלן זיי שוין זײַן צוריק אין שטאָט«.

דער רעגן איז סוף־כל־סוף הענגען געבליבן אין דער לופט. ער האָט איבערגעלאָזט נאָך זיך א פײַכטן און וואַרעמען דאַמף, וואָס האָט אַרויסגעזעצט דורכויס, ווי פון אונטער וואַרעמע דורכגענעצטע הויפנס מיסט. אין דער נאַכט, וואָס פאַר ערב ראש־השנה, איז שוין אָטדער דאַמף געווען איבערגעגאַנגען אין א געדיכטן ברוינעם נעפל. ער האָט די שטאָט געמעקט און געשלונגען פון אַלע זײַטן. און אַז א גוי פון דאָרף איז צו איר געגאַנגען אײַנקויפן, האָט ער די ערשטע הײַזער ניט דערקענט. אַזוי מאָדנע נײַ און פרעמד האָבן זיי אים אויסגעזעהן.

ס׳האָט זיך געדוכט: די שטאָט איז אָפּגערוקט געוואָרן אפשר אויף א גאַנצן וויאָרסט פונם אָרט, וואו זי איז פריהער געשטאַנען.

אין שטאָט האָט מען זיך געלייגט שלאָפן פריה, כדי אויפצושטיין פאַרטאָג צו די סליחות פון זכור־ברית, און נאָך קעגנאיבער דעם גרויסן ליידיגן פלאַץ, מיטן נעפל, וואָס הויערט איבער אים, האָט זיך צו שפעט און צו שוואַך געלויכטן אין א פענסטער ביי אלישען אין שטוב. דאָרטן איז שוין אַלץ געווען אויסגערעכנט און צוגעגרייט צו דער פאַרטאָגיגער אַרבעט. פיר באַוואָפנטע סטראַזש־ניקעס זיינען געווען פאַרזעצט לעבן די פיר פאַרשיידענע וועגן, וואָס פירן אַריין אין שטאָט, און אין שטוב זיינען געבליבן וואַרטן אלישע, דער אוריאַדניק און יאַן דער סטרוזש, וואָס האָט א גאַנצן פאַרנאַכט נאָכאַמאָל אַרומ־געבלאָנדזשעט אין נאָהענטן דאָרף און האָט איצט גע־כאַפּט א געשמאַקן דרימל ערגעצוואו אין פינסטערן קאָרי־דאָר, לעבן דער קיך. אין היפשן עסצימער איז די פּאָד־לאָגע געווען שטאַרק בלאָטיג און אומריין, און געלויכטן האָט דאָרטן ניט מער, ווי דאָס אַריינגעדרייטע קיכלעמפל, כדי די שיין זאָל זיך קיינעם ניט וואַרפן אין די אויגן. אויסגעצויגן אויף פיר צונויפגעשטעלטע בענקלאַך, האָט דאָרטן געשמאַק געשנאָרכעט דער פולביי‏כיגער און שטאַרק קורצער אוריאַדניק, ניט געדענקט, וויפיל ביסלאַך בראָנפן ער האָט אין זיך אַריינגעגאָסן, און געבלאָזן פון שלאָף די באַקן מיט די ליפן. אלישע איז געווען אָנגעטאָן אין פּאַלטאָ. אין א וואַרטנדיגער פּאָזע איז ער געזעסן אַקעגן אויף דער קאַנאַפּע, ווי מ׳זיצט ביינאַכט אין דריטקלאַסיגן וואַגאָן, און האָט פאַרטראַכט געקוקט אויפן אוריאַדניקס ברייטע גרינע הויזן און אויף זיינע ניט אָפּגערייניגטע בלאָטיגע שטיוול. פריהער אַביסל, ווען ער איז אַרויס־

געגאַנגען אויפן גאַניק און זיך גענומען איינקוקן אינם ביינאַכטיגן שווערן נעפל, איז אים אַריין אין געדאַנק, אַז ביים איצטיגן באַגעגעניש מיט די קצבים קען טרעפן אַן אומגליק. און אין דערזעלבער רגע איז אים אַריין צווישן קראַגן און האַלז איינע פון די טראָפּנס, וואָס האָבן געטריפט פון דאַך, און איבערן גאַנצן לייב איז אים אַדורכגעלאָפן א געשווינטער און קאַלטער שוידער. אַז ער האָט זיך אומגעקערט צוריק אין עסצימער צו דער קאַנאַפּע, איז באַלד אָטדער געדאַנק פאַרשוואונדן, און דער פאַרגאַנגענער טאָג מיט דער איצטיגער נאַכט האָבן זיך געדוכט אַזוי ווייַט און פרעמד, גלייך זיי וואָלטן פאָרגעקומען ניט איצט, נאָר טיף־טיף אין די קינדער־יאָרן. פון גרויס גלייַכגילטיגקייַט צו אַלעס אַרום און צום אומגליק, וואָס קאָן געשעהן, האָט ער זיך אָפּגעגעבן דעם נאָגנדיגן דרימל און האָט באַלד פאַרלוירן דעם קאָפּ אויף דער ברוסט. אים האָט זיך שוין אַפילו אָנגעהייבן באָמבלען, וויאַזוי דער זיידע זייַנער, מלך גוי, זיצט אינדרויסן אויף די טרעפּלאַך פון גאַניק און חקירהט מיט א באַקאַנטן גוי א בעל־גוף וועגן אים, זייַן אייניקל אלישע, און וועגן אַלע אַנדערע הייַנטיגע יונגעלייַט, וואָס ווייסן ניט, וויאַזוי אָפּצוהיטן א קאָפּיקע.

»טאַק־טאָ, טאַק־טאָ«, זאָגט דער אַלטער און לאָזט אויף זייַן שטייגער גאָרניט נידעריג אַראָפּ דעם קאָפּ.

נאָר פּלוצים איז אַקעגן מיט גרויס רַעש לעבעדיג גע־וואָרן איינע א שוואַרצע שויב, און אין אים האָט ווידער, ווי בייַטאָג, גענומען זידן דאָס בלוט. ער האָט קוים אויסגעהערט, ווי דער אַרייַנגעקומענער סטראַזשניק דער־ציילט, אַז איין פור פלייש האָט ער געכאַפּט, און אַז די צווייטע איז אים, ווי אונטער דער נאָז, פאַר־שוואונדן.

Ex bibl. univ. Lodz.

»אומגליקליך, האָט ער זיך צעשריגן אויפֿן אוריאַדניק, די היגע פּאָליציע מאַכט מיך אומגליקליך!«

און ניט הערנדיג מער, וואָס דער פֿאַרשלאָפענער אורי־אַדניק שטאַמלט, איז ער געשווינט אַרויס אינדרויסן.

אין יענער זעלבער נאַכט האָבן די קצבים געפּאַקט אלישען איינעמאַליין אונטערן שטאָט און האָבן אים אָפּ־געשלאָגן די לונגען.

געשעהן איז דאָס אינם בלאָטיגן, מיט מאָך פֿאַרוואַקסע־נעם טאָל, צווישן בעראָזעוון וועלדל און פֿאַרלאָזטן טאָרהאָוויצער בריקל. דאָס איז געווען פּונקט אין יענער רֶגע, ווען אלישע האָט זיך דאָרטן, אינדערפינסטער, אָנגעשלאָגן אויף דער צווייטער אויסגעבאַהאַלטענער פּור פֿלייש און האָט זיך געוואָלט לאָזן לויפֿן צוריק נאָכן אוריאַדניק און נאָך די סטראַזשניקעס. דעם ערשטן פּאַטש האָט אים געגעבן איינער א רויטבאַקיגער קצבי־שער בחור, וואָס זיין פֿאָטער האָט מען אין שטאָט גע־רופֿן »דער ליטוואַק«.

»נאַ! האָט דערביי דער בחור א געשריי געטאָן פֿון צווישן שטייף צונויפגעדריקטע ציין, קריך ניט אַהין, וואו מ׳דאַרף דיך נישט«.

אלישען האָט זיך באַלד פֿון אָטדעם פּאַטש געלאָזט דאָס בלוט פֿונם אויער און פֿון די ציין; די באַק האָט אים א שטאַרקן שמאַרץ געטאָן. נאָר דער פֿאַרשטאַנד איז ביי אים געבליבן ווי פֿריהער, מאָדנע רוהיג און לויטער. זיינע אויגן האָבן פֿון זיך אַליין געמאַכט א באַוועגונג לינקס, כדי צו זעהן, ווער ס׳האָט אים אָטדעם פּאַטש גע־געבן. נאָר פּונקט אין יענער רֶגע האָט זיך דערזעלבער פּאַטש איבערגעחזרט פֿון דער רעכטער זייט, גלייך ער, דער פּאַטש, וואָלט שוין זיין א זעלבשטענדיגער, א לעבעדיגער פֿאַר זיך. עמיצער האָט אים פֿונהינטן גע־

געבן א שטאַרקן קלאַפּ אין די פּיס, גאָר נאָהענט צו די טרעט, האָט ער מיטאַמאָל א פאַל געטאָן אויף דער ערד, און אויפן זינען זיינען אים געשווינט אַרויפגעקומען פּראַדאָטשקע, דער ראַבינער, פּרויקע טשערקיס און אַלע אַנדערע, וואָס וואָלטן אים איצט געקאָנט העלפן און זיינען דאָ ניטאָ. די פאַרגאָסענע אויגן האָבן זיך אים אָנגעהייבן אַראָפּלאָזן, נאָר איידער זיי האָבן זיך אינגאַנצן פאַרמאַכט, האָט נאָך פאַר זיי א בלאָנזשע געטאָן א לאַנגע נאַרעשע באָרד, מיט א פּאָר ברודיג קאַליע אויגן און א קרעפּטיגער פּוס אין א שטיוול האָט מיט גרויס כַּעס זיך פאַרוואָרפן אויף צוריק, און עמיצער האָט א זאָג געטאָן:

»יצחק וואַראַטוטע, גיב אים טרוקענע ... און מיט שֵׂכל, פערד איינער!«

און דער פּוס, וואָס אין שטיוול, האָט באַלד א קנאַק געטאָן צו אים אין דער זייט און האָט אים מיטאַמאָל איבערגעקערט מיטן פּנים אַראָפּ. דענסטמאָל האָט זיך עמיצער אַראָפּגעבויגן איבער אים און גענומען ריידן, ווי איבער א מֵת, ביי וועלכן מ׳בעט מחילה:

»און דעם שדכן האָסטו געמעגט שלאָגן? ... א בראַנד אין דיינע ביינער«.

און דער שטיוול האָט שוין געהאַקט דעם קאָפּ, אונטערן האַרצן און אין ביידע זייטן, איבער זיין קערפּער איז מען ווי איבערגעפאָרן מיט די רעדער און מיט דער גאַנצער שווערקייט פון דער פאַרלאָזטער פור פליישׁ, און נאָכדעם האָט מען אים איבערגעלאָזט ליגן איינעמאַליין און מ׳איז אַנטלאָפן פאַרן פייפעריי פון די אָנלויפנדיגע סטראַזשניקעס.

ווען מ׳האָט אים מיט דער ערשטער בלאַסקייט פון נעפּל געבראַכט צו טראָגן אַהיים, איז ער נאָך אַלץ געלעגן אין חלָשות. לעבן אים אין שטוב האָט זיך קיינער ניט גע־

פונען, אַחוצן דינסטמיידל און אַחוצן אוריאַדניק, וואָס האָט אים געמינטערט מיט פאַרשיידענע פראַגן, זיך אַלע־מאָל פונסנייַ אָנגעבויגן איבער אים און קיין ענטפער ניט געקראָגן. און אַזוי האָט זיך געצויגן לאַנג, לאַנג, ביז אַרום ניין אַזייגער אינדערפריה.

דעמאָלט האָט די זון געפינקלט אונטער א פאַרבלענדע־ניש פון אָנגעוואַרעמטן נעפל און אויסגעזעהן קרענקליך און חרוב, און פאַר דער שטוב זיינען געשטאַנען א גאַנצע מענגע צוזאַמענגעלאָפענע ווייַבער און קינדער און האָבן געוואַרט אויפן זעמסקי דאָקטער, וואָס האָט זיך שוין א האַלבע שעה צייַט געפונען אינווייניג, אויסגעהערט אלישעס האַרץ און אים פאַרנייהט די לעכער אויפן קאָפּ און אויפן נאַקן.

דער יידישער פעלדשער איז פונדאָרטן אַרויסגעגאַנגען צום ערשטן. ער האָט גלייַכגילטיג אויסגעשפיגן און האָט זיך געלאָזט אויספרעגן. האָבן שוין אין א ווייַלע אַרום אַלע געוואוסט, אַז אלישע האַלט שלעכט, און אַז דער דאָקטער האָט דאָרטן געזאָגט:

»די קלעפּ, וואָס ער האָט געכאַפּט אין קאָפּ איז א קלייניגקייַט; דער עיקר איז דער שטילער הוסט זייַנער. מיט אַזאַ הוסט, זאָגט דער דאָקטער, קאָן מען מער ווי א וואָך ניט לעבן«.

איינע א יידענע איז באַלד געפאַלן אויף א שֵכל און האָט אָפּגעשטעלט דעם בעל־עגלה, וואָס האָט זיך אַרומ־געדרייט ליידיגערהייט אויפן פלאַץ, און האָט געזוכט פאַרשוינען אין נאָהענטן שטעטל טאַרהאָוויצע.

»טפּש איינער, האָט זי אים געזאָגט, דו פליה בעסער אַוועק נאָך אלישעס ווייַב קיין מעזשביזש. מ׳וועט דאָך דיר דאָרטן באַצאָלן צווייַמאָל שכירות.«

דער בעל־עגלה האָט זיך לאַנג געקווענקלט, געקוקט

בעלי־בתּים אין די אויגן און האָט ענדליך געשמאַק אַוועקגעשמיסן מיטן מעזשביזשער וועג; אים האָט מען אויסגערעכנט, אַז אויב ער וועט צושמייַסן די פערד, קאָן ער הייַנט, אום ערב ראש־השנה, פאַרדינען א גאַנצן פינפערל און צוריקקומענדיג נאָך פאַרכאַפּן א »שטיקל באַד«.

נאָר פאַר זונזעצן האָט ער זיך אומגעקערט איינעראַליין אויף זייַן מידער פורי. ער האָט ניט געוואוסט, צו וועמען ער זאָל האָבן א טַענה, זיך געאיילט צו פאַרכאַפּן אויף יום־טוב היי און האָבער פאַר די פערד און האָט מיט גרויס חרטה דערציילט, וואָס מיט אים איז אין מעזש־ביזש געשעהן:

»פריהער שמייכלט זי אַזוי צו מיר, די וויַיב זייַנע, און זאָגט: »וואַרט, זאָגט זי, איך וועל פאָרן«. און נאָכ־דעם גייט צו מיר אַרויס די מאַמע אירע, אָטדי קליפּה, א רוח אין אירע ביינער! און מאַכט צו מיר: »פאָרט געזונטערהייט, מאַכט זי צו מיר, פראַדאָטשקע וועט ניט פאָרן. זאָגט אים דאָרטן, אלישען, אַז ס׳איז א ליגן, ער איז ניט שלאָף; פראַדאָטשקע וועט ניט קומען, סייַדן ער וועט זי איבערבעטן«.

IX

אין דער נאַכט, וואָס נאָך ראש־השנה, האָט דער ראַבינער בורמאַן געפּאַקט זייַנע זאַכן. אַז ער האָט זיך נאָכדעם שפּעטער, ווי אַלעמאָל, געלייגט שלאָפן, האָט זיך אים געחלומט, ווי זייַן שוועסטער, די האָרבאַטע מאַסאַזשיסטין, באַגלייט אים אַרויס אין וועג אַריין. זי באַגלייט אים מאָדנע איבערגעגעבן, ווי א מאַמע.

»לייבל, מאַכט זי צו אים מיט גרויס געטרייַשאַפט, ס׳פעלט דאָך א קנעפּל אין דייַן סטודענטישער טוזשורקע«.

און בשעת זי האָט אָנגעבויגן איר לענגליך· ראָזפּאַרביג פּנים צו איר פּערלמוטערנעם קנעפּלקעסטעלע· האָט ער זיך דאָ ביי זיך אין בעט פון שלאָף אויפגעכאַפּט און האָט זיך מיטאַמאָל דערפילט אַזוי געדריקט און קרענקליך שולדיג· גלייך גאַנץ קאַמעניצער נאַטשאַלסטווע איז פלוצים געוואָר געוואָרן וועגן די אַלע פאַלשע פּריזיוור־ניקעס· וואָס ער האָט געמאַכט·

»בורמאַן! האָט ער· ניט עפענענדיג די אויגן· צו זיך אַליין א זאָג געטאָן· ביסט ניט ווערט· וואָס די ערד טראָגט דיך· בורמאַן···«

ער האָט א גאַנצן פריהמאָרגן אין גרויס חרטה אַרום־געשפּאַנט ביי זיך אין חדר און האָט זיך אַלעמאָל אָפּ־געשטעלט לעבן טיש· וואו דער שוועסטערס בריוו זיינען פון זומער אָן געלעגן ניט קיין געענטפערטע· אַזויפיל מוסר האָבן אים אָטדי שטומע בריוו געזאָגט און אַזויפיל רחמנות האָבן זיי געוועקט אין אים צו איר· דער פאַר־לאָזטער· זינט זי האָט ווי געהעריג אָפּגעשאַצט איר חסרון· האָט זי אַריבערגעטראָגן איר גאַנצע געטרייַשאַפט אויף אים און האָט אים עטליכע מאָל געוואָרנט אין אירע בריוו:

»לייבל· זינקסט אין א בלאָטע; לייבל· קענסט זיך נאָך ראַטעווען· לייבל···«

איצט האָט זי אים שוין אַפילו אויפגעהערט צו שרייבן· מעגליך· אַז זי האָט דאָרטן ניט פונוואַנען צו לעבן· נאָר אים שרייבט זי מער ניט·

פון גרויס עגמת־נפש האָט ער זיך נאָכאַמאָל צוגעלייגט אויפן בעט און האָט זיך אין אָנהייב נייעם דרימל פאַר־טראַכט וועגן בריוו· וואָס ער וועט זיך באַלד זעצן שרייבן דער שוועסטער·

»ליבע שוועסטער··· וועט ער איר שרייבן· איך קוק

זיך אַרום אויף מײַן גאַנץ לעבן ...« וועט ער איר שרײַבן.

ס׳האָט זיך אים געדאַכט, אַז ס׳איז גוט פאַרן בריוו אָטדאָס, וואָס ער הייבט איצט אָן צו דרימלען, ס׳איז גוט פאַר די איצטיגע געפילן, וואָס ער פילט צו דער שוועסטער. אים האָבן זיך שוין אַפילו אָנגעהייבן חלומען זײַנע לאַנג געשטאָרבענע פאָטער־און־מוטער. ביידע זיינען זיי מיט אים געזעסן אַרום א טישל מיט א זודיגן סאַמאָוואַר, און זײַן פאָטער, דער שרײַבער פון שטאָטאופראַווע, האָט צו אים געזאָגט:

»אַז א מענש איז שוין אַלט דרײַסיג יאָר, האָט ער צו אים געזאָגט, אַז א מענש האָט אינערגעץ קיין היים ניט און באַטראַכט ניט, וואָס מיט אים וועט זיין מאָרגן ...«

נאָר אויסגעקומען איז שוין אַזוי, אַז דער בריוו צו דער שוועסטער איז סוף־כל־סוף געבליבן אויפן טיש ניט קיין געענדיגטער, און ער איז נאָר אָפּגעשלאָפן איבעריגע עטליכע שעה דאָ, בײַ זיך אויפן בעט. ער איז אינערגעץ ניט געפאָרן. זײַן שווערער, זעקספודיגער קערפּער האָט מער ניט געקאָנט איבערטראָגן די גרויסע יסורים, זיך געלאָזט אויף הֶפקר און געזונקען אין שווערער שנאָרכנ־דיגער רוה.

ווען ער האָט זיך איינמאָל אויפגעכאַפּט פון אָטדעם צושטאַנד און זיך גענומען אַרומוואַשן מיט דער גויעס א פרישן עמער וואַסער, האָט ער נאָר געדענקט, אַז ער איז יענער בורמאַן, וואָס איז אַמאָל געווען א סטודענט און וואָס איצט וויל מען אים דאָ אין שטאָט מאַכן אויס ראַבינער; אַז אלישע איז שטאַרק שלאַף און גייט פון שטוב ניט אַרויס, און אַז בײַ אים, בורמאַנען, איז איצט אַן איבערגאַנגצײַט; איז ער ניט שולדיג, וואָט ער דרייט זיך דערווײַל אַרום ליידיג און האָט די לעצט טעג אָנ־

געהייבן שטאַרק נאָכקוקן דעם אָרטיגן שוואַרצהֶנעווידיגן מיידל׳ דער מאָדיסטין. ער מוז זיך איצט גוט מיַשֵב זיין וועגן זיך מיט פראַדאָטשקען׳ און דאָס וואַרט ער אויף איר׳ זי מוז דאָך סוף־כּל־סוף צוריקקומען פון מעזשביזש.

ס׳איז געווען נאָהענט צו זונזעצנזיך׳ און דער מאַנס־ביל וואָס אין אים׳ האָט זיך׳ ווי אַלעמאָל אין דער ציַיט׳ געשטאַרקט אין אים׳ אַרויסגעשלעפּט אינדרויסן צום עקסטן׳ ליידיגן שטאָטפּלאַץ. דאָרטן האָט אים באַגעגנט דער זעמסקי דאָקטער׳ וואָס האָט זיך א גאַנצן זומער צו־זאַמען מיט אים געבאָדן אין אָרטיגן שלענגלענדיגן טיַיכל. ער האָט אים באַטראַכט מיט קלוגיטשקע׳ צוזאַמענגעצוי־גענע אויגן׳ אָטדער דאָקטער׳ און האָט אים פריַינטליך א פּליעסקע געטאָן פונהינטן׳ איבער די פּעטע קנייטשן פון זיַין געגאָלטן קאָפּ.

»בורמאַן׳ האָט ער אויף אים שמייכלענדיג צוגעשאָקלט׳ איר זייט א גאַנץ שיינער יונג׳ אויפן ערנוואָרט׳ נאָר איר טוט גאָרניט און ווערט צופיל פּעט... ס׳איז שעד־ליך׳ קומט וועט איר ביַי מיר אינדערהיים צעהאַקן א פור האָלץ«.

בורמאַן האָט׳ ניט עפּענענדיג דאָס מויל׳ געענטפערט מיט א שמייכל.

דער דאָקטער׳ האָט דאָס געהייסן׳ איז געוויס א קלוגער. נאָר מיר זיינען אויך ניט קיין נאַר. מיר האַלטן׳ אַז וועגן אַזעלכע זאַכן איז ניט כּדאַי אַריַינ־צולאָזן זיך אין א שמועס׳ און ענטפערן ניט מער׳ ווי מיט א שמייכל.

דענסטמאָל האָט אים דער דאָקטער׳ ווי זיַינעם א גלייכן׳ אָנגענומען אונטער דער האַנט און האָט מיט אים אַוועק־געשפּאַנט צום וויַיטן קאָסטיאָלווינקל׳ וואו ער האָט נאָך באַדאַרפט אַריַינגיין צו איינעם א חולה׳

»אלישע, האָט ער אים אויפן וועג דערציילט, האַלט שלעכט, א גרויסער סָפק, צי ער וועט נאָך די וואָך אויסלעבן«.

»אַזוי?!« דער ראַבינער האָט זיך דערשראָקן, גלייַך ער וואָלט שולדיג זיין אין אלישעס טויט.

דער צווייטער געדאַנק זייַנער איז שוין אָבער געווען ניט וועגן אלישען, נאָר וועגן פראַדאָטשקען. דווקא וועגן איר. ער האָט געקלערט, אַז ס׳איז נויטיג, ער זאָל זיך אומקערן און זאָל איצט אומישנע אַרייַנגיין א קוק טאָן אַהין צו אלישען אין שטוב. נאָר פונקט אין דער צייַט, וואָס ער האָט זיך מיטן דאָקטער אָפגעזעגנט, האָט זיך אַקעגן, פונם שמאָלן פאַרוואַקסענעם געסל אַרויסגעוויזן דאָס שוואַרצחֶנעוודיגע שלאַנקוואוקסיגע מיידל, די אָרטיגע מאָדיסטין, און האָט אויף אים א ווייהּ געטאָן מיטן רֵיח פון אירע פאַרפומען. זי איז דורכגעגאַנגען גאָר נאָהענט פאַרבייַ אים און האָט אויף אים ניט געקוקט. אין די אויערן האָט אים נאָר א שאָרך געטאָן דער גערויש פון איר אונטערשטן זייַדענעם קליידל, און אין דערזעלבער צייַט האָט זיך מיטאַמאָל אַזוי געשטאַרקט דער מאַנסביל וואָס אין אים, אַז ער האָט זי שיר בייַם נאָמען ניט אָנ־גערופן און האָט זי שיר לעבן זיך ניט אָפגעשטעלט. ער האָט איר נאָכגעקוקט מיט שמייכלדיגע אויגן. איצט, בשעת די זון איז דאָ, קעגנאיבער דעם ליידיג גרינעם פלאַץ, פאַרגאַנגען אַזוי גרויס און רויט, ווי א גרויסער דורכזיכטיגער מאַראַנץ, און פוננאָהענט און פונווייַט האָבן הייַזער און זייערע פענסטער אָטדי רויטקייַט אָפגעשפיגלט, האָט אָטדאָס אַוועקשפּאַנענדיגע מיידל אויסגעזעהן אַזוי נייַ און פריש. עפּעס האָט ער געטראַכט וועגן איר, נאָר אַליין האָט ער ניט געוואוסט אויפקלאָר, וואָס ער טראַכט. ער האָט נאָר געשמייכלט צו זיך אין דער נאָז, און האָט

אַזוי פֿאַמעליך ווײַט־ווײַט אַוועקגעשפּאַנט נאָך איר אין שטאָט אַרײַן.

מיט א פּאָר טעג שפּעטער, שפּעט אין בין השמשות, האָט אים פרויקע טשערקיס באַגעגנט אין שמאָלן הינטער־געסל, וואו דאָס מיידל, די מאָדיסטין, וואוינט. בורמאַן האָט זיך דאָרטן איינגעראַליין אַרומגעדרייט אַרום דער שטוב פונם מיידלס מוטער, דער אַלמנה, און האָט געהערט, ווי קעגנאיבער די פאַרמאַכטע טיר און פענסטער שטעפּט מען אויף א מאַשין.

פרויקע איז געווען שטאַרק צופרידן פונם הונדערטער, וואָס ער האָט אָקאָרשט הײַנט אינדערפריה פאַרדינט בײַם אָרטיגן גַלח. ער האָט אויפן ראַבינער פרייליך אויס־געגלאָצט די אויגן:

»זעה נאָר! ... גַזלן, וואָס טוסטו דאָ?«

און באַלד האָט ער געכאַפּט א קוק צו דער שטוב, פון־וואַנען ס׳הערט זיך דאָס שטעפּן פון מאַשין. ער האָט קלוגיטשקערהייט עפּעס תּופס געווען און האָט אים אַהין, צו די פענסטער, א וואונק געטאָן:

»נאַר איינער, זי ווערט דאָך גאָר א כלה, די שוואַרצע, ווי איך בין א ייד ... זי נעמט יאָסל דעם רימערס זון, נעמט זי«.

ער האָט איצט אויסגעזעהן מאָדנע נײַ און פריש, אָטדער שוואַרצגעגרייזלטער פרויקע, וואָס האָט די לעצטע צײַט געהאַלטן אין איין אַרומיאָגן אין דער געגנט מיט א גאַנצן פּאַק פרײַזקוראַנטן און האָט פאַרקויפט פריצים אַקערס מיט דרעשמאַשינעס. אין זײַן קליינעם טאַשנביכעלע, וואָס ער האָט דאָ אויפן אָרט דעם ראַבינער באַוויזן, זיינען געווען אונטערגעצויגן פרישע אַכטצנהונדערט רובל רֶיוַח. און אַליין איז ער שוין איצט אינמיטן דער וואָך געווען אָנגעטאָן אין א נײַעם גרינגליכן אָנצוג און בלאַנקענדיג

ווײַסע אויבערשטע וועש און אין אויך אַזאַ נײַעם גרויס־שטעטיגן האַלזשטיק.

· »דו פאַרשטייסט, האָט ער דעם ראַבינער פריילין גע־נומען טײַטן אויף זיך, דער עיקר איז, אַז מ׳בלײַבט בײַם שׂכל און מ׳הייבט אָן פאַרדינען געלט... שאַ! און וואָס מאַכט עפּעס אלישע? א רחמנות... ביסט בײַ אים ניט געווען?«

ער האָט געוואָלט קלאָרמאַכן דעם ראַבינער, פונוואַנען צו אים נעמט זיך די גוטמוטיגע שטימונג, האָט ער אים אונטער דער האַנט אַוועקגענומען:

»מענש איינער, וויבאַלד איך האָב מיר אָנגעהייבן פאַר־דינען און לעב מיר, ווי א מענש, וואָס זשע האָב איך חלילה עפּעס צו דיר, צו מאַניען, צי אפילו צו אלישען למשל? וואָס, ניט אַזוי? קום, וועלן מיר אַרײַנגיין צו אים געוואָר ווערן.«

אָבער ווינאָר זיי זיינען אַרײַנגעקומען צו אלישען אין פּאָדערשטיבל, האָבן זיי גלײַך דערפילט, אַז די שטוב איז פול מיט שטימונג פון מסוכּנעם קראַנקן, וואָס לעבט שוין נאָר, כּדי זיך צו מאַטערן און אַרויסצונעמען דאָס חיות בײַ די, וואָס דרייען זיך אַרום אים. דאָס שלעקל, דאָס דינסטמיידל מיטן פאַרבונדענעם קאָפּ און אומ־געוואַשענעם פּנים האָט זיי דאָרטן גלײַך אָפּגעשטעלט און געגומען דערציילן, וויאַזוי זי איז דאָרטן מיט »אים« איינעאַליין אין שטוב, און וויאַזוי »ער« האָט זי שוין פאַרמאַטערט; זי האָט אים שוין אַפילו ניט גערופן בײַם נאָמען.

»זי איז דאָ איין מענש און האָט שוין פּשוט ניט קיין כּוח פון אים אויסצושטיין«.

אַרום און אַרום האָט די לופט געשמעקט מיט מײַזנקויט און מיט לאַנג ניט געלופטערטער קיך. אין עסצימער

אויפן טיש, לעבן רויכערנדיגן קיכלעמפּעלע, איז גע־שטאַנען א פולער עמער מיט בלאָטיגע שטיקער אײַז, און אַרום אים האָבן זיך געוואַלגערט עטליכע פאַר־טריקנטע ביינדלאַך פון אַן אָפּגעגריזעט עוף. אָטדי פאַרטריקנטע ביינדלאַך, אַז מ׳האָט אויף זיי לאַנג גע־קוקט, האָבן זיי אָהן אַן אויפהער דערמאָנט אָן דער מרה־שחורהדיגער פּוסטקייט, וואָס ציהט זיך פונדאַנען איבער דער גאַנצער לענג פון באַלויכטענעם זאַל ביז די אָפענע טירן פון פינסטערן שלאָפצימער. און בײַדער־זײַט איז נאָך אַלץ געשטאַנען דאָס פאַריבלדיגע דינסט־מיידל און האָט גענודעט:

»אַז עסן עסט »ער« שוין גאָרניט; עס גליסט זיך אים נאָר. האַלט »ער« מיך אין איין אַרומיאָגן איבער דער שטאָט, איך זאָל אים קריגן און קאָכן פאַרשיידענע פּאָט־ראַוועס. אָט זאָלן זיי אַזוי גוט זײַן און א קוק טאָן, ווי בײַ איר איז א קײַלעכדיגן מעת־לעת די קיך צע־לייגט«.

און זי האָט דערציילט, וויאַזוי נעכטן אינאָווענט האָט זיך אים פאַרגליסט מילכיגע קנישעס, און זי האָט געמוזט די גאַנצע שטאָט אויסלויפן נאָך פּוטער און קעז און אים באַקן קנישעס. און בײַנאַכט, זי איז נאָר אַנטשלאָפן גע־וואָרן לעבן זײַן טיר אויף דער פּאָדלאָגע, אַזוי וועקט ער זי שוין: ס׳דוכט זיך אים, אַז ער וואָלט איצט עפּעס גע־געסן... א פּסחדיג קעזל וואָלט ער איצט געגעסן.

»זאָלן זיי מוחל זײַן א קוק טאָן, ווי אָטדי קנישעס מיטן קעזל שטיין נאָך איצט אויך אין קיך, »ער« האָט זיך אַפילו צו זיי ניט צוגערירט.«

זי איז געווען גענוג פאַרביטערט, אָטדאָס פאַריאָגטע דינסטמיידל, און האָט וועגן אים, דעם שלאַפן, שוין ניט אָהן גיפט גערעדט.

זי האָט באַמערקט, ווי זיי קנייטשן זיך אויף איר הויך ריידן, האָט זי מאָדנע שלעכט א שמייכל געטאָן:

»וואָס, איר מיינט: ער שלאָפט? ... ער שלאָפט ניט, גאַנצע נעכט שלאָפט ער ניט... אַזוי ליגט ער דאָרטן א גאַנצן מעת־לעת און לאָזט מיך ניט עפענען די לאָדנס ... ניט ער שלאָפט אַליין, ניט ער לאָזט יענעם שלאָפן.«

פרויקע מיט בורמאַנען זיינען דאָך אַריין אין זאַל מאָדנע שטיל, ווי מורא האָבנדיג עמיצן אויפצוועקן, צוגעקומען ביז די שטולן אויף די שפיצפינגער און זיך דאָרטןביידע אין איין שורה אַוועקגעזעצט. א ווײַלע איז געווען שטיל. בורמאַן האָט לעבן זיך אויף דער פאָדלאָגע דערזעהן א פאַרטריקנט שטיקל בלאָטע, וואָס דעם אורי־אַדניקס שטיוול האָבן עס, אפנים, נאָך צוריק מיט עטליכע טעג אַהער פאַרטראָגן. ער האָט זיך זיצנ־דיגערהייט איינגעבויגן צו דעם, ווי אויף צו פאַרווײַלן זיך, און האָט אויף דעם געקוקט לאַנג־לאַנג, ווי וואַרטנ־דיג, אַז אָט־אָט וועט עס זיך אָנהייבן רירן און וועט אַוועקקריכן איבער דער גאַנצער לענג פון זאַל. און פרויקען איז שוין געווען מאָדנע לאַנגווײַליג, און חרטה האָט ער געהאַט אויף אָטדעם גאַנצן וויזיט. ער האָט מיט איין האַנט זיך געגעבן אַן אומצופרידענעם קראַץ הינטערן קאָלנער און מיט דער צווייטער האָט ער א קיצל געטאָן בורמאַנען אונטער דער פאַכווע:

»האָסט דאָ אַמאָל אָפּגעלעבט א גוטן טאָג, אַ?«

ער האָט געוואָלט עפּעס צוגעבן וועגן פראַדאָטשקען. זי ווייסט ניט, אַז אלישע איז שלאַף. זײַן שָכן האָט אים דערציילט, אַז ער האָט זי אָקאָרשט א טאָג פאַר ראש־השנה געזעהן אין מעזשביזש אַרומשפּאַצירן מיט אָפיצירן. נאָר דאָס דינסטמיידל, וואָס איז פון זייערטוועגן אַרײַנ־

געגאַנגען אין שלאָפּצימער געוואָר ווערן· האָט זיך פּלוצים צו זיי אומגעקערט אַזוי מאָדנע פאַרוואונדערט און ערשטוינט:

»זעה נאָר! האָט זי געזאָגט אַזוי פאַרטראַכט און מיט אַזאַ טאָן· גלייַך ס׳איז נאָרוואָס געשעהן עפּעס אַן אומ־געהערטער נֵס· ער איז דאָך טאַקע אַנטשלאָפן געוואָרן· אלישע«·

X

פרויקע טשערקיס איז אָפּגעשלאָפן א גליקליך אויפ־גערעגטע נאַכט איבערן היפשן רֶיוח· וואָס ער האָט נעכטן פאַרדינט בײַם אָרטיגן גלח· און האָט זיך אויפ־געכאַפּט חָתנדיג געשטימט און מיט א נײַעם פריילינכן געדאַנק:

»איצט· אַז אים האָט מיטאַמאָל אָנגעהייבן גיין אַזוי גוט· איז שוין גאָרניט אַזאַ אומגליק· וואָס מאַני האָט אים אַוועקגעוואָרפן··· ער מיינט עס באמת: ווען ער גֶט זיך מיט מאַניען· וואָלט ער איצט ניט געקענט חתונה האָבן אַפילו מיט אַזאַ מין פראַדאָטשקען· למשל?«

און נאָכדעם פוצט ער זיך אויס אין אַלץ נײַעס· וואָס ער פאַרמאָגט· לאָזט זיך ארויס שפּאַצירן אין מאַרק אַרײַן און פילט זיך דאָרטן אַזוי יום־טובדיג און נײַ· ווי אָט־דער פריש זונענדיגער און ווייכער פריהמאָרגן· וואָס האָט פונסנײַ גענומען וואַרעמען צווישן די בערג דאָס טיף באַגראָבענע דובראָוויטש·

»בכלל יאָגט ער זיך שוין גאָרניט אַזוי נאָך געלט· ער איז דאָך נאָך· חוץ אַלע פאַרדינסטן זײַנע· א פאַרמאַ־צעווט; וויל ער· וואַרפט ער גאָר אַוועק אָטדי אַלע מסחָרים און שטעלט זיך אַרבעטן אין אַן אַפּטייק· אין א דאָרף·«

און אים הייבט אָן הנאה טאָן, וואָס ער קאָן אַרומגיין אַביסל ליידיג און וואָס, ווען ער וויל, קאָן ער אַוועק־וואַרפן אָטדי אַלע מסחרים און זיך שטעלן אַרבעטן אין אַן אַפטייק אין דאָרף...

»ער מיינט עס באמת: געלט איז טאַקע א זאַך, אָבער ניט אַלץ; ער איז דאָך ניט געגליכן צו אָטדי אַלע אַרומיגע דובראָוויטשער בהמות.«

לעבן טונקלשטיינס געמויערטער און גרויסער מאַנו־פאַקטורקלייט דערזעהט ער טונקלשטיינס יינגערן זונס ווײַבל, אָטדי, וואָס האָט קיין קינדער ניט.

»א רחמנות, טוט ער וועגן איר א טראַכט, א יונג ווײַבל וויל נעבעך האָבן קינדער«.

אים איז געפעלן, וויאַזוי זי שטייט אַקעגן דער זון אָנ־געשפאַרט מיט די פלייצעס אָן בײַשטידל פון קלייטטיר, און דער שאַרף העגגט איר אַראָפּ ביז איבערן מויל, כדי זי זאָל ניט אָפּגעברענט ווערן. שטייט ער א ווײַלע פונ־ווײַטנס, קוקט אויף איר און פילט, ווי דער רחמנות נאָגט שטיל בײַם האַרצן.

»א מענש, למשל, קערט ער זיך אום צום פריהערדיגן געדאַנק, אַז ער פאַרדינט זיך, וויפיל ער דאַרף, און איז אָנגעטאָן און איז זאַט, הייבט ער זיך אָקאָרשט אָן צוצו־קוקן און רחמנות האָבן אויף זיך און אויף דער אַרומיגער פרעמדער וועלט ... א מענש איז שוין גאָרניט אַזוי שלעכט ...«

»און אָט איז טאַקע ער, פרויקע אַליין: וואָס קער ער זיך, א שטייגער, אָן מיט אָטדעם ווײַבל?«

»פּאַני ראַבקין! מאַכט ער עטליכע טריט צום אַרטיגן מיטליאָריגן דראָגיסט, וואָס די גילדענע ברילן רייטן אים פון תמיד מאָדנע גרינג אויף דער פאַרריסענער נאָז, און ער זעהט דעריבער אין זיי אויס אַביסל צעטראָגן, ווי

א געבילדעטער, פאַני ראַבקין, חזרט ער איבער, בשעת ער דערנעהענטערט זיך צו אים, איך גיי דאָ אַרום און קלער: אויף מיר, למשל, זאָגט מען דאָ אין שטאָט, אַז איך בין א שלעכטער... אַ? גוט אַזוי?...«

נאָר ראַבקין דער דראָגיסט איז שטאַרק צעטראָגן איבערן קאמעניצער קאָמיסיאָנער, וואָס פאָרט ניט צו נאָך דער פאַרזאָגטער באַשטעלונג. ער קוקט אויף אים אַרויס מיט גרויס אומגעדולד, שטייענדיג לעבן דער גלעזערנער טיר פון זיין אויסגעפּוצטן מאַגאַזין און מורא האָבנדיג, אַז ער וועט שוין ניט צוקומען. און הינטער אים שטייט זיין רויטהאָריג, פון תמיד אָן, שטאַרק אויסגעדאַרט ווייב און עסט אים מיט א שטילן קוויטש, ווי א וואָרים.

»ביסט א מבין?! ער איז ביז האַלבן טאָג געווען צע־טראָגן מיט זיינע ציוניסטישע בריוולאַך, איז ער געווען צעטראגן... ער האָט ניט געקאָנט באַשטעלן דעם קאָ־מיסיאָנער גאַנץ פריה, האָט ער אים ניט געקאָנט באַ־שטעלן.«

פרויקען איז געפעלן אָטדאָס קאָמישע פּאָרל. ער, א פּעמפּיקאָוואַטע און קאַרג יידל מיט א צוגעשוירן בערדל, וואָס פאַרקויפט באַהאַלטן פונם ווייב ציוניסטישע מאַרקעס, און זי, אַן אויסגעבויגענע, ווי א צו פאַרטיגע, איינגע־טריקנטע זאַנג און ווערגט זיך, בשעת זי רעדט אויף איר קוויטשיג קולכל, גלייך דער שלאַק אין איר איז צו גרויס, ער זאַל זיך דורך איר שמאָלן האַלז ארויסרייסן.

דאָך גייט ער פונדאָרטן אַוועק אַן אומבאַפרידיגטער, מיט א ניט דערזאָגט וואַרעם וואָרט און מיט א תרעומותדיגן שמייכל אין די אויגן.

»א פאַרגראָבטע שטאָט דובראָוויטש...«

און אים פאַרבענקט זיך שטאַרק נאָך אַן אויסגעאיידלטן לייטישן מענשן, וואָס וואָלט איצט הנאה געהאַט פון

אַרומגיין אַביסל ליידיג, אָטאַזוי ווי ער, און וואָס וואָלט אים איצט געקאָנט אויסהערן.

„אָך, אַ גוטן ברודער צו האָבן ..."

אָט וואָלט ער, דוכט זיך, איצט אַוועקגעגאַנגען צום ראַבינער און וואָלט אים גענומען מיט זיך שפּאַצירן אַהין, אַרויס שטאָט, וואו פעלדער זייַנען, ווי נאָך פּסח, פאַרגאָסן מיט וואַרעמער זונענשייַן, און וואָלט אים דאָרטן געזאָגט:

„ברודערקע, וואָלט ער אים דאָרטן געזאָגט, אַז דו האָרעוועסט אויף פּרנסה און ביסט פאַרטראָגן, איז דיר גוט, נאַר איינער. נאָר אַז דו באַקומסט, וואָס דו דאַרפסט, און טראַכסט זיך איין אין אָטדעם אַרומאונאַרום, זעהסטו, אַז ס'איז פאַראַן א שיינע וועלט, און דו האָסט אויף איר עפּעס רחמנות, אויף אָטדער וועלט, און ס'ווערט דיר עפּעס אַזוי טומלדיג, ווערט דיר."

איז אָבער דער ראַבינער געוואָרן די לעצטע צייַט אַזאַ שווערע קלאָץ. אַמאָל, ווען ער האָט אין זייַן סטודענטי־שער טוזשורקע אוראָקן געגעבן, איז ער נאך געוועזן א שטיקל מענש און ריידן האָט מען מיט אים געקאָנט. און איצט שמייכלט ער אויף אַלץ, וואָס מ'זאָגט אים, צו זיך אין דער נאָז און שטומט, ווי א קלאָץ שטומט ער.

„עט! א פאַרגרעבטע שטאָט דובראַוויטש ..."

ער דרייט זיך דאָך נאָך לאַנג אַרום אויסגעפּוצטערהייט אין מאַרק און שטעלט זיך ענדליך ריידן מיט אלישעס דינסטמיידל, וואָס קערט זיך אום פון מאַרק מיט א קאָשיק אין האַנט:

„נו וואָס הערט זיך? וואָס מאַכט ער עפּעס, אלישע?"

„וואָס זאָל זיך הערן, וואָס?" ...

דאָס דינסטמיידל האָט נאָך אַלץ אַן אומגליקליך פאַר־מאַטערט און אומגעוואשן פּנים.

»פון נעכטן אָן האָט ער דווקא אין איין שלאָפן· זי ווייס, וואָס פאַר א שלאָף דאָס איז?··· אינמיטן גאַנצ־פריה האָט ער זיך אויפגעכאַפּט מיט א גליסטעניש נאָך פרישע שבתדיגע פיש· אָטדאָס האָט זי זיך דרייַ שעה כסדר אַרומגעדרייט אויפן דאָרף און האָט קוים געקראגן אָטדי צוויי פונט קארעסן· נאָר נאָך פראדאָטשקען איז נאָך פאַרטאָג אַוועקגעפאָרן א פור מיטן דאָקטערס א קאַר־טאָטשקע· אפשר איז זי שוין דאָרטן געקומען און וועט מאַכן אַן עק צו אירע, דעם דינסטמיידלס, צרות·«

»אַזוי? פרעגט פרויקע איבער, קאָן זייַן, אַז זי איז שוין דאָרטן געקומען, פראדאָטשקע?«

אים טוט א מאָדנעם ציה אַהין, צו אלישעס שטוב, וואוהין ס׳איז שוין, אפשר, געקומען פראדאָטשקע· דאָך גייט ער אַוועק צו זיך אַהיים און עסט אָפּ מיטאָג, און נאָכדעם לייגט ער זיך צו אויף א פאָר שעה שלאָפן, כדי אויסצוהאַלטן אין זיך די לייַטישקייט און ניט צו לויפן אַהין באַלד, ווי זי איז געקומען· איינמאָל האָט זי צו אים געזאָגט אָטדי פראדאָטשקע:

»פרויקע, האָט זי אים איינמאָל געזאָגט, שווערט זיך ניט אַזויפיל מאָל, ווי איך בין א אידי· ס׳ניט שיין, פרויקע«·

אַרום דרייַ אַזייגער בייַטאָג, ווען פרויקע איז נאָך אָטדעם יום־טובדיגן שלאָף אַרייַנגעקומען צו אלישען אין פאָדערשטיבל און האָט דאָרטן פון פראדאָטשקעס כבוד וועגן אויסגעשריגן זייַן בחורשן און פרייליכן »בודטע זדאָראָווע סערעדאָיו«· איז שוין אלישע געווען א מינוט צעהן טויט און איבערגעדעקט מיט אַ לייַלאַך· ניט ווייַט פונם מת אויפן קאָמאָד האָבן געדעמפט די פרישע, נאָרוואָס אָפּגעקאָכטע, שבתדיגע פיש, און די פור פון מעזשביזש האָט זיך, אַפּנים, נאָך אַלץ ניט געהאַט

אומגעקערט, מ׳האָט ניט געוואוסט, צי פּראַדאָטשקע קומט, צי ניין.

א ווײַלע איז פרויקע לײַטיש דאָרטן אין שלאָפצימער געשטאַנען און האָט, ווי פאַרענטפערנדיג זיך, געטראַכט:

»וואָס זשע, איך בין אים, חלילה, געווען א שונא, אלישען?« ...

און נאָכדעם האָט ער דערהערט דאָס גרילצנדיג פרעמדע געוויין פונם דינסטמיידל, וואָס לויפט אָן פונדרויסן מיט א פריש געכאַפּטן פונט ליכט. אים האָט געאַרט, וואָס אָטדאָס מיידל איז נאַריש, האָט ער בײַ איר פון די הענט די ליכט צוגענומען און האָט זיך אויף איר לײַטיש פאַרקרימט.

»שאַ! ביסט א מבין, ווי זי האָט זיך צעקוויטשעט, האָט זי זיך! דעם געשטאָרבענעם טאַטן אירן באַוויינט זי.«

דאָס מיידל איז אַוועק ערגעצוואוהין אין קיך אַרײַן און גענומען וואָיען דאָרטן מיט א דערשטיקט און דערוואָרגן קול. און אַרום דער שטוב, וואָס מיט די אָפענע פענסטער, איז געווען מאָדנע שטיל און לאַנגווײַליג. דאָרטן האָט זיך נאָר פאַמעליך געצויגן די דרײַאַזייגערבײַטאָגעדיגע שעה; יאַן דער סטרוזש האָט זיצנדיג אויף די טרעפּלאַך פון גאַניק, דערציילט דער שליאַכעטין דער וועשערין, וויאַזוי די קצבים האָבן אלישען צעשלאָגן, און די גויע איז געשטאַנען אַקעגן אים מיט איבערגעפלאָכטענע הענט אויף דער ברוסט און געשאָלטן אויף גוייש אַראָפּ צו דער פאַרגרעבטער שטאָט צו:

»א כאָליערע אויף זיי! ... אָ, די הענט זאָלן זיי אָפּגעדאַרט ווערן ... אָ, דאָס לײַב און לעבן זאָל זיי אָפּנעמען« ...

פרויקע האָט דערזעהן דעם ראַבינער איינעמאַליין ניט ווייט פון שטוב שטיין, איז ער צו אים צוגעגאַנגען און געזאָגט:

»וואָס זאָגסטו, א שיינער תּכלית?« . . .

אים איז, קוקנדיג אויפן ראַבינער באַלד א געדאַנק איינגעפאַלן, האָט ער אים אָנאַזייט אָפּגערופן.

»נאַר איינער, א שלעכטע ירושה מיט א שלעכט ווייב האָט דיר אלישע צוגעגרייט?«

א ווײַלע איז געווען שטיל. דער ראַבינער איז נאָך אַלץ געשטאַנען פאַרטראַכט, מיט ביידע הענט אין די טאַשן פון זײַן שוואַרצן האַרבסטרעקל און מיט א מינע פון א מענשן, בײַ וועמען מ׳דאַרף זיך לערנען דרך ארץ האָבן פאַר א שטוב, וואו ס׳ליגט נאָך דער מֵת. נאָר פלוצים האָבן זיך בײַ אים דער שטערן צוזאַמען מיט די אויגן גענומען קנייטשן אַרויף און געדאַכט האָט זיך, אַז ער מיינט מיט דעם צו טאָן א שעמעוודיגן שמייכל.

»נאַר איינער, די וועלט איז בלאטע, ווי איך בין א ייד.«

יוסף שור

I

אנהייב פרילינג האָט דער גרויססעטרעניצער גמרא־מלמד יעקב־נתן ווידערפאָליער אָנגעשריבן א לשון־קודש־בריוו צו מחר־טובן קיין בראַשעק.

אין בריוו איז געשטאַנען:

»צי קאָן מיר ניט מײַן פרײַנט און באַקאַנטער אַרויס־שרײַבן באריכות, ווער איז דאָס געווען יהושע־העשל ראַפּאָפּאָרטס איידעם משהלע לעווין, יענער משהלע לעווין, וואָס האָט צוזאַמען מיט יהושע־העשלס רײַכן זון געיַרשנט די גרויסע בראַשעקער צוקערפאַבריק און איז פאַראַיאָרן געשטאָרבן?«

און ווײַטער איז אין בריוו געשטאַנען:

»פון מיר איז ניט פאַרהוילן, אַז מײַן האַר מחר־טוב איז געווען א גרויסער מקורב צו משהלע לעווינס הויז, דאָך בין איך זיך סומך אויפן לײַטישקײַט פון מײַן האַר און פרײַנט און גלויב, אַז ער וועט מיך, חלילה, ניט פאַרפירן און וועט מיר אַרויסזאָגן דעם גאַנצן אמת פון אונטער זײַן האַרץ«.

אויף דעם דאָזיגן בריוו איז יעקב־נתנען אָקאָרשט אין צוויי וואָכן אַרום אָנגעקומען א דריבנע אָנגעפּילט לשון־קודשדיג קאַרטל. א טייל פונם קאַרטל האָט פאַרנומען דער לאַנגער בכבודיגער טיטל, און אינגאַנצן איז דאָס געווען

געשריבן כמעט אינם זעלבן מליצה־טאָן, וואָס רבשקה, דער שר פון אשור, האָט צוריק מיט א פּאָר טויזנט יאָר אַרויסגערעדט צו די יידן אויף די מויערן פון ירושלים.

»פאַרוואָס דען זאָל איך ניט קאָנען אַרויסריידן דעם גאַנצן אמת פון אונטער מײַן האַרץ? צי קאָן איך דען פאַרדעקן פון מײַן ליבהאָבער א זאַך? און צי איז דען פאַרהאַן עפּעס צו פאַרלייקענען וועגן א באַליבטן און גלוסטיגן מאַן, וואָס אַלע זײַנע וועגן זיינען געווען אמת און גערעכטיגקײַט?«

דאָך איז מחר־טוב פון תמיד אָן געווען ניט קיין גע־נאַרניק א מַשכיל און האָט געקאָנט אויף לשון־קודש שיין באַמאָלן א זאַך. פון דער צווייטער העלפט קאַרטל האָט שוין טאַקע אַרויסגעקוקט ניט נאָר משהלע לעווינס לעבן, נאָר אַפילו זײַן היפש בלאָנד פּנים מיטן ליכטיגן בערדל, וואָס איז אים געוואַקסן ניט אויף די באַקן, נאָר פונקט אויפן שמאָלן פּאַסיק, וואו דאָס פּנים גרענעצט מיטן פולן, קלאָרן האַלז. אין קאַרטל האָט זיך געמאָלט, וויאַזוי משהלע לעווין האָט אויסגעזעהן נאָך אַמאָל, בשעת יהושע־העשל האָט אים אַראָפּגעבראַכט פון אויסלאַנד פאַר אַן איידעם.

»דעמאָלט האָט מיט אים געקלונגען. „א צאַצקע״ האָט מען געזאָגט, „און ראוי להוראה״, נאָר ער אַליין האָט פון דעם אַלעם געשמייכלט, ווײַל ער האָט געגלויבט אויף א מאָדנע פרײַען אופן אין „השגחה פּרטית״ און האָט גע־קאָנט אויסווייניג אסך פון די דייטשישע פּאָעטן«.

»און דאָס, האָט זיך ווײַטער אין קאַרטל דערציילט, איז טאַקע אמת, אַז ער האָט זעהר גיך צעטרענצלט זײַן פאַרמעגן, און זײַן ווײַב האָט דאַן אָנגעהייבן לעבן מיט אים אין קריג, פּשוט צוליבן געלט, וואָס ער האָט צע־טרענצלט, און ניט, חלילה, ווי די וועלט זאָגט, אַז זי

האָט נאָך מיידלוויַיז פלומרשט ליב געהאַט איינעם א ריגער. נון, האָט דאָך נאָך דאַן געלעבט יהושע־העשל בריסקער, א געזונטער טאַטע מיט אַן אָפּענער וואַרנישער האַנט, און טאָן האָט ער ליב געהאַט אַלץ ברייט און אויפגיך. האָט ער אים דאַן פונסניַי געגעבן נדן און האָט אים אויסגעבויט אין בראָשעק לעבן דער צוקערפאַבריק דעם שיינעם הויף און האָט אים דאָרטן באַזעצט מיט א תּנאי, אַז זײַן געלט זאָל ליגן אין צוקערפאַבריק און אויף צו לעבן זאָל מען אים אַרויסגעבן פון קאָנטאָר«.

דאָס דאָזיגע קאַרטל האָט שוין יעקב־נתן געקראָגן אָקאָרשט שפּעט צו פּסח צו.

יעקב־נתן האָט דעמאָלט געהאַט אַסך פריַיע צײַט. ער האָט אָנגעשריבן מהר־טובן א צווייטן גרעסערן בריוו און האָט אַרויסגעזאָגט אָהן שיעור וואונדער.

»מיר איז א גרויסער חידוש אויף מיַין האַר און פריַינט מהר־טובן, ווען די גאַנצע וועלט האַלט פאַר א תּלמיד־חכם. אונזערע חז״ל האָבן דאָך געזאָגט: „געבוג צו א קלוגן א ווינק טאָן“. הייַנט, ווי קומט עס, וואָס ער האָט ניט פאַרשטאַנען וואוהין די זאַך נויגט און האָט מיר גאָר־ניט נישט געשריבן וועגן משהלע לעווינס בת־יחידה, וואָס איך האָב פאַר איר גאָר א לייַטישן ענין?«

און אויף אָטדעם בריוו איז שוין יעקב־נתנען מער קיין ענטפער ניט אָנגעקומען. געהייסן האָט עס, אַז מהר־טוב, דער מַשׂכּיל, איז אויך ניט קיין פריץ. יעקב־נתנען, וואָס אַלע גרויססעטרעניצער גבירים חַנפענען זיך צו אים אונטער, קאָן ער מכַבּד זײַן מיט א מליצהדיג קאַרטל אויף לשון־קודש, נאָר אין זײַנע וויכטיגע עניָנים גלויבט ער ניט, און פלאַפלען איבעריגס וועגן א שטוב, וואָס ער איז אַלע יאָרן געוועזן צו איר א מקורב, איז ער ניט מחוייב.

יעקב־נתן׳ ווידער׳ מאַכט אויך וועגן דעם א שוויַיג׳ אָקאָרשט חול־המועד־פסח׳ ווען טעג שטייען שוין טרו־קענע׳ וואַרעמע׳ פאַרגלוסט זיך אים מיטאַמאָל א פאָר טאָן קיין סקווירע צום רבין׳

»צוליב א פאָר ענינים׳ זאָגט ער׳ מוז ער א פאָר טאָן קיין סקווירע צום רבין«׳

און דרינגען דרינגט ער פאַרן אַוועקפאָרן׳ אַז ס׳לוינט בשום אופן ניט צו פאָרן אַהין מיט דער באַן׳

»ווער ס׳פאָרט ניט׳ זאָגט ער׳ פון גרויססעטרעניץ קיין סקווירע מיט דער אַקס׳ איז ער פשוט משוגע׳ וואָרים מיט דער באַן לייגט מען אָן אָהן שיעור וועג׳ און מ׳פאָרט אַרום און אַרום«׳

און דער סקווירער וועג׳ וואָס שלענגלט זיך אַרויס אין דרום־זיַיט פון דער היפּשער באַרגיגער שטאָט גרויס־סעטרעניץ איז שוין לאַנג שמאָל און פאַרוואַקסן׳ איינזאַם און געפאַלן שניַידט ער איבער דעם באַנס פרייליכע רעלסנשנורן און ציהט זיך דאָרטן א וויַילע צווישן די דריַי ברוקירטע טראַקטן׳ וואָס צעטראָגן אין אַלע זיַיטן דער שטאָטס פרייליכן געמורמל׳ פאַרשמאַכט׳ ווי א יורד׳ וואָס גייט צו פוס׳ לאָזט ער זיך פונדאָרטן אַראָפּ אין פוסטן טאָל׳ וואו אַן אַלטע ציגלפאַבריק׳ א חורבה׳ איז פון אַלע זיַיטן אַרומגערינגלט מיט אַלערליי ביינער פון געפּגֶרטע און דערשאָסענע הינט׳ און נאָכדעם באַגלייטן אים שוין דורכויס די גליַיכע פעלדער פון סטעפּ׳ ברייטע צוגעטריקנטע פעלדער׳ וואָס שפּרייטן אין דער וויַיט זייערע גרויליך־גרינע פאַרבן און זיינען תמיד גרייט צו שווערן׳

»ביַי אָטדעם איינציגן בוים׳ וואָס שטייט דאָרטן אין האָריזאָנט אָנגעבויגן איבער א ברונים׳ פאַרהאַן שטיל־קיַיט אויף דער וועלט«׳

די ערשטע דרייַסיג וויאָרסט פאָרט אָפּ יעקב־נתן אויף אָטדעם וועג מיט א גרויססעטרעניצער בעל־עגלה און קומט אָן קיין קאָזלאָווע, אין אָטדעם קליינעם אומעטיג פאַרוואָרפענעם שטעטעלע, וואָס שטייט שוין אַזוי יאָרן־לאַנג מיט די פּלייצעס צום אונטערגעגראָבענעם ליימיגן באַרג און וואַרט נאָך אַלץ אויף שבתמאַכן, אויף מאָנ־טאָגירִיד און אויף א בשורה, אַז משיח קומט.

פון קאָזלאָווע פאָרט ער ווייַטער אינם היפשן און מער פאַרמעגליכן שטעטל בראַשעק, וואָס האָט לעבן זיך א צוקערפאַבריק, א גרויסע וואַסערמיל און א פוילישן קלויסטער. נאָר אַזויווי קיין בראַשעק קומט ער אָן אָקאָרשט אויפמאָרגן נאָך האַלבנטאָג און טרעפט שוין ניט קיין איין סקווירער בעל־עגלה, דערצו איז נאָך מחר־טוב גראָד אין דעם פריהמאָרגן אָפּגעפאָרן פונדערהיים, פאַרפאָרט ער דאָרטן אינם איינציגן.רעכטן אייַנפאָרהויז, וואָס געהער טאַקע צו מחר־טובן און וואָס אין געגנט רופט מען עס »מחר־טובס אייַנפאָר«. ער הייסט זיך צו־גרייטן א גוטן מיטאָג, נעמט נאָך בייַם עסן א שטאַרק פסחדיג ביסל וויַין און גרייט זיך נאָכדעם שלאָפן בייַטאָג מיט אַזאַ הרחָבה, גלייַך פאַר אָטדעם אַלעם וועט ער צאָלן ניט מיט די גמילות־חסָדימדיגע פינפאונצוואַנציגערס, וואָס ער האָט פאַרן אַוועקפאָרן »אָנגעכאַפּט« בייַ גרויס־סעטרעניצער גבירים, נאָר מיט די קופּאָנעס, וואָס ער וואָלט שנייַדן פון זייַנע אייגענע ריש־אלָפים.

בשעתן בענשן קומט שוין אַפילו עפּעס פאָר אויף שטומ־לָשון צווישן אים, דעם מיטליאָריגן ברייטפּלייצעדיגן יידן און צווישן מחר־טובס שנור, וואָס קלייבט צו בייַ אים אין חדר פונם טיש. איטליכס מאָל, וואָס ער טוט זי א נעם דורך מיט זייַנע ברענענדיגע שוואַרצע אויגן, טוט איר מאָדנע א קיל אין ברוסט; זי איז שוין אַפילו גרייט

צו זאָגן׳ אַז ער געפעלט איר עפּעס ניט׳ אָטדער ייִד מיט דער שטאַרק שוואַרצער אויסגעקעמטער באָרד און מיט די חסידיש אויסגעפּוצטע בגָדים· דאָך גייט זי צופּיל אַהין אין חדר׳ גייט פּיל איבעריגע מאָל׳ ביז איר ווערט קלאָר׳ אַז זי האָט געהאַט א טָעות··· און אַז ס׳האָט זיך נאָר אויסגעוויזן·

ליגט ער אַזוי׳ אָטדער יעקב־נתן׳ פאַרן שלאָף אויפן באַנקבעטל׳ מיט א שטאַרקן פּאַפּיראָס אין מויל און טראַכט׳ אַז דער וואַרעמער טאָג אינדרויסן איז שוין א שיינער׳ מַמש א זומערדיגער׳ און אַז קאָזלאָווע מיט בראַשעק זיינען די לעצטע צייַט ביידע געוואָרן די אמתע פוסטקעס· ניטאָ שוין אין זיי קיין איינציגער סקווירער חָסיד׳ צו וועמען מ׳וואָלט איצט קאָנען אַרייַנגיין· פון קאָזלאָווע׳ למשל׳ האָט זיך שוין חיימל ווייַנטרויב נאָך צוריק מיט עטליכע יאָר אַרויסגעצויגן קיין פּאַלעסטינע· זייַן נגידישע ווייַס געקאַלכטע שטוב האָט אַוועקגעקויפט עפּעס איינער א פּאַרמעגליכער קרעמער׳ און זייַן בלאָנד און דאַרגופּיג ייִנגל׳ אָטדער׳ וואָס איז אַמאָל אַנטלאָפן פונדערהיים׳ איז שוין איצט׳ זאָגט מען׳ א באַרימטער מאָלער ערגעצוואו אין פּאַריז׳ צי אין בערלין· און דאָ אין בראַשעק האָבן יהושע־העשלס קינדער איבערגעבויט די גרויסע געיַרשנטע צוקערפאַבריק און האָבן זי אָנ־געפילט מיט אַלערליי בוכהאַלטערס און אינזשענערן־גלוחים·

און אַז ער דעררויכערט אָטדעם געדאַנקנפּאַפּיראָס ביז דער שפּינטע׳ קערט ער זיך באַלד איבער אויף א זייַט; דאָס שטאַרקע גלעזל ווייַן מיט דער נעכטיגער ניטדער־שלאָפענער נאַכט פאָדערן א געשמאַקן שלאָף און דער גוף פאָלגט· אין טיפן שלאָף דערפילט ער שוין אַפילו׳ אַז אינדרויסן׳ קעגנאיבער די אַראָפּגעלאָזענע פאָרהענג־

לאַך און די דינע ווענט פון איינפאָר, טוען זיך אָפּ מעשים; מ׳וואָלט געמעגט שווערן, אַז גאַנץ בראשעק פראַוועט עפּעס א גוואַלטיג אָנגעלייגטע חתונה און אַז די חתונה אַליין איז שוין אויך עפּעס א מאָדנע ברייטע, א גבירישע. נאָר אין א פּאָר שעה אַרום כאַפּט ער זיך אויף און באַמערקט: בראשעק איז רוהיג, ווי געוועזן, און אין דעם איז גאָרנישט ניט געשעהן. ס׳איז מער ניט, בשעת ער איז געשלאָפן האָט זיך מחר־טוב, דער בעל־הבית פון איינפאָר, אומגעקערט מיט זיין זונס פערד און וועגל פון א פּריץ, ווען ער מעקלערט א קונה אויף וואַלד. אַריינפאָרנדיג אין הויז פון אכסניה, האָבן די רעדער שטאַרק געקלאַפּט אָן די אויסגעריבענע ברעטער. און נאָכדעם האָט מחר־טוב א פּאָר מאָל אָנגעקלאַפּט אַהער אין טיר, האָט זיך אים אין שלאָף געדאַכט, אַז דאָס קלאַפּט מען ערגעץ מאָדנע יום־טובדיג אויף א פּויק.

מחר־טוב, אַז ער קומט אַריין צו זיך אין שטוב און הערט אויס, ווער ס׳שטייט איין ביי אים אין חדר נומער 3, שטייט ער א ווײַלע אַנטקעגן זיין ווייב און גלעט שמייכל־דיג די טונקלגרויע באָרד, זי וואַקסט ביי אים מערסטנ־טייל פונם האַלז, אָטדי באָרד זיינע, און איז תּמיד אַרונטערגעבויגן, כדי זי זאָל אויסזעהן אביסל קלענער. ער בלאָזט אָפּ דעם שטויב פון זיין אַכטעקיגן משכילישן היטל, וואָס זעהט אויס, ווי א חזנישע יאַרמלקע מיט א דאשיק, און חזרט גוטמוטיג איבער:

»אַזוי, אַזוי? יעקב־נתן ווידערפּאליער« . . .

און נאָכדעם פּאַרשפּילעט ער אויף זיך די קנעפּלאַך און שמייכלט צו זיך אַליין. ער איז בכלל א גוטמוטיגער ייד, אָטער מחר־טוב. איינמאָל, ווען א בראשעקער יינגל

מיט א בראשעקער מיידל האָבן זיך פאַרליבט און האָבן אים אָנגעבעטן, איז ער געגאַנגען צו זייערע עלטערן און האָט לאַנג גערעדט איבער זיי מיט איינגענומענע שמועסן און מיט פיל ראיות פון אבן־עזרא און פון »ויאהב יעקב את רחל«.

יעקב־נתנען קאָן ער נאָך פון גרויססעטרעניק, וואו ער, מחר־טוב אַליין, האָט אַמאָל געהאַלטן א קלייט פון אייזן און האָט געהאַט אַן אַרייַנגאַנג צו גבירים. דאָרטן האָבן אַלע געוואוסט, אַז ערגעץ אין א קליין שטעטל האָט יעקב־נתן נאָך צוריק מיט א יאָר אַכט אַוועקגעוואָרפן זייַן ארעם ווייַב און שיקט איר ניט די גאַנצע צייַט קיין פרוטה אויף צום לעבן, און דאָך . . . »אָט גייט ער יעקב־נתן« אַזוי פלעגט מען אויף אים אָנווייזן איטליכס מאָל, וואָס מ׳האָט אים דערזעהן אַרויסגיין פון א גביריש הויז, וואו ער גיט גמרא־שעהן. כדי צו פאַרענטפערן, פאַרוואָס די גבירים שטופן אין אים גמילות־חסדימדיגע פינפאונ־צוואַנציגערס, פאַרוואָס זיי פאַרגעסן ניט צו ברענגען אים פון אויסלאַנד, ווער א סאַקוואָיאַזש אַן אַנטיקל און ווער אַפילו א זילבערנע פושקע אויף פאַפיראָסן, האָט מען נאָר תמיד צוגעגעבן, אַז איינער א געלערנטער, וואָס האָט איבערגעזעצט תלמוד אויף רוסיש, האָט זיך אהן אים ניט געקאָנט באַגיין און האָט בריוולין אָנגעפרעגט ביי אים וועגן אַלע שווערע ערטער.

מחר־טוב לאַכט פון זייַן ווייַב, וואָס ווייסט ניט, אַז דאָס, וואָס יעקב־נתן איז עד היום פאַרבליבן א סקווירער חסיד, איז שוין מער ניט ווי דער וועלט אויפצולהכעיס. זי, די יידענע, מיינט, אַז יעקב־נתן פארט טאקע באמת קיין סקווירע צום רבין, מחר־טובן אבער דוכט זיך, אַז ער ווייסט צוליב וואָספאַר אַן ענין יעקב־נתן פארט איצט און אַפילו צוליב וואָס ער האָט זיך אָפגעשטעלט דאָ, ביי

זיי אין איינפאר· פונדעססטוועגן פּאַרשפּילעט ער אויף זיך לייטיש די קנעפּלאַך און איז גרייט אָפּגעבן יעקב־נתנען דעמזעלבן כָּבוד, וואָס ער גיט אפּ אַלע זײַנע אורחים גבירים·

ווען מחר־טוב קלאַפּט סוף־כּל־סוף נאָכאַמאָל אָן צו יעקב־נתנען אין טיר, זיצט שוין יענער מיט א פריש אָפּגעוואַשן פּנים בײַם זודיגן סאַמאָוואַר, וואָס אויפן קײַלעכדיגן, איינפוסיגן טיש, און די זיידענע פעסע איז אים פּאַררוקט טיף צום נאַקן. ער גיסט זיך אָן טיי, און טוט מיט די שוואַרצע אויגן א וואָרף צו דער טיר אַזוי געשווינט, גלײַך אויף קיין גאַסט האָט ער זיך איצט שוין לחלוטין ניט גערעכט:

»אַ־אַ־אַ! רבי מחר־טוב . . .«

מחר־טוב האָט זיך דערנעהענטערט מיט א פרײַנטליכן שמייכל און מיט א נויג, וואָס האָט זיך איבערגעחזרט בײַם שלום־עליכם און בשעת דער גאַסט האָט אים געבעטן זיצן·

»נישקשה . . . נישקשה . . .«

זײַן גאַנצע אויפרעגונג, די איינגעבויגענע פיגור, דער שמייכל מיטן זעצן זיך זיינען שוין אַלע אַזוי לײַטיש און איידל, גלײַך יעקב־נתן איז שוין פון תּמיד אָן דער אמתער און באַוואוסטער בעל־הבית פון אָטדעם חדר, און ער, מחר־טוב, שוין מער ניט ווי א צופעליגער גאַסט· ער איז דאָך איבערראַשט פון אָטדעם יידן, צו ווען ס׳חנפענען זיך אונטער אַלע גרעסטע גרויססעטרעניצער גבירים, און אין דער ערשטער רֶגע הערט ער דעריבער ניט זײַנע ווערטער, וואָס הייבן זיך אָן מיטן וואָרט »יאַך« און דערמאָנען, אַז ער האָט פיינט, מ׳זאָל אים איבערשלאָגן·

»יאַך האָב באַלד דערקענט אייער בראשעק· יאַך האָב שוין געזאָגט: בראשעק מיט די נייע טשערעפּענע דעכער, בראַשעק זעהט שטענדיג אויס, ווי ס׳האָט ערשט נעכטן געהאַט א גוטן מאַרקטאָג, און אַלע האָבן פאַרדינט, און אַלע זיינען פריילירך«·

מחר־טובן שטערן אויך צו הערן די פּאָר צעלעכצטע ברעטער, וואָס ער האָט אָקאָרשט נעכטן געפונען אויפן איינפוסיגן טיש, כאָטש דער טיש איז איצט פאַרדעקט מיט א ווייַסן סערוועט, און דער שפּאַלט זעהט זיך לחלוטין ניט אַרויס· באַלד אָבער כאַפּט ער יעקב־נתנס לעצטע ווערטער און שמייכלט שוין ווידער און שאָקלט שוין נאָכאַמאָל מיטן קאָפּ· ער דערמאָנט זיך נאָר אינם »מתן־בסתר«, וואָס ער אַליין זאַמלט דאָ אין שטאָט צוליב א פאַראָרעמטן שוסטער און צוליב א יידן, א יורד, און דרינגט זיך אויס זייַן געדאַנק אַזוי איידל, גלייַך ער וואָלט מיט אים וועלן פאַרענטפערן זייַן שטאָט:

»פונדעסטוועגן פאַרהאַן ··· פאַרהאַן קבצנים אין בראַ־שעק«·

»קבצנים?! ··· כע־כע־כע, יעקב־נתן שעמט זיך ניט אויסצוזאָגן, אַז ער האָט פייַנט דאָס וואָרט ,קבצן׳· מחר־טוב געפינט ניט, אַז אָטדאָס וואָרט איז צוזאַמענגעשטעלט פון די דרייַ ,מיאוסטע׳ אותיות, וואָס ס׳קאָן נאָר געבן: ער, יעקב־נתן, רעדט מכוח גבירים: ווער זיינען עס די גבירים אין בראַשעק?«

און דאָ פאַרציהט ער זיך מיטן שטאַרקן רויך פונם ניי־פאַררויכערטן פאַפּיראָס און פאַרוואַרפט דעם קאָפּ אַרונטער צום געבעטן שטולווענטל· ער לאַכט זיך פונאַנדער אויפן קול פון דעם, וואָס אין בראַשעק זיינען פאַרהאַן קנאַפּע גבירים, און דערווייזט דערבייַ, אַז ער קאָן שוין זיצן אויף א שטול· אַז ער טוט א ציהה אויס די האַנט, אין וועלכער

ער האַלט דעם פּאַפּיראָס, זעהט זיך, אַז זי איז האָריג און אָהן א מאַנזשעט, און דעמאָלט ווערט זי ענליך צו דער האַנט פון א שוחט, אָדער צו דער האַנט פון א דיין, וואָס נעמט אָן די געבראַכטע שאלה. נאָר אים גייט עס ווינציג אָן. ער רעדט שוין וועגן גבירים בכלל און געפינט, אַז ביי קיינעם ווילן זיי ניט זיין אַזוי »עפּעס« און ביי קיינעם בלייבן זיי דאָך ניט אַזעלכע »גאָרנישט«, ווי ביי אונז יידן. כע־כע־כע... ער זעהט שוין, אַז מחר־טוב וויל עס ניט ליידן.

מחר־טוב לאָזט שעמעוודיג אַראָפּ די אויגן און טוט א מסופּקדיגן ציה מיט די אַקסלען:

»שייך זאָגן, ער וויל ניט ליידן?... ער האָט נאָר גע־וואָלט זאָגן: יידישע גבירים, האָט ער געוואָלט זאָגן, זיינען פון תּמיד אָן גרויסע בעלי־צדקות... אָט אַפּילו די גרויססעטרעניצער שורן, למשל«.

»בעלי־צדקות?!... ניין. אין דעם פּרט קריגט זיך שוין יעקב־נתן פון תּמיד אָן מיט דער גאַנצער וועלט. ער שפּרינגט שיר ניט אונטער פון אָרט און לאָזט מחר־טובן ניט אויסריידן. יאַך קען אויסגעצייכנט יידישע גבירים. יאַך האָב נאָך געקענט דעם זיידן פון די גרויס־סעטרעניצער שורן«.

נאָך זיין מיינונג איז שוין אויך דער זיידע פון די שורן געוועזן ניט מער, ווי אַן אַלטער גאַוהניק א שוטה און דערצו. נאָך אַן עם־הארץ א גרויסער, און האָט אַלע זיינע יאָרן געוואָלט נאָכמאַכן דעם בריסקער יהושע־העשל ראַ־פּאָפּאָרט, וואָס האָט פּאַרפירט גרויסע צוקערפּאַבריקן דאָ אין געגנט. אַפּילו מיט די איידעמס, וואָס ער האָט אַראָפּגעבראַכט פון אויסלאַנד, און מיט די גרויסע צדקות, און מיט די דייטשקעס, וואָס ער האָט געהאַלטן צו די אייניקלאַך, האָט ער אים געוואָלט נאָכמאַכן. נאָר ווער

איז שוין דאָרטן אַזוינס געווען, יהושע־העשל ראַפּאָפּאָרט אַליין? ער קאָן דאָס אים דערציילן, אויב מחר־טוב איז דאָס א בעלן צו וויסן·

מחר־טוב שאָקלט מיטן קאָפּ אויף »ניין«· אָטדאָ איז ער שוין מיט אים בשום אופן נישט מסכים· ער וויל עפּעס זאָגן, נאָר יעקב־נתן לאָזט ניט און גייט אַרויס פון די כלים·

יעקב־נתן שיט לאַנג אַלדאָס בייז אויף אַלע גבירים, וואָס האָבן ווען ס'ניט איז געהאַט א נאָמען דאָ אין געגנט· ער האַלט זיך אין איין היצן, און, דער עיקר, מישט ער צופּיל אויס די ראַפּאָפּאָרטן מיט די שורן·

»אַלע, שרייַט ער, זיינען זיי בייַ אים גלייַך ··· אַלע גלייַך«·

מחר־טוב שמייכלט און קוקט אים ניט אין פּנים· אים איז שוין קלאָר, אַז יעקב־נתן טוט אָטדאָס אַלץ מיט א »מיין«· אים דאַכט זיך, אַז ער ווייסט שוין אַפילו, וואָס אָטדער »מיין« זייַנער באַטייַט· נאָר אויב יענער האָט טאַקע דערבייַ א כיוון, וואָס זשע איז שוין דאָ שייַך צו קריגן זיך מיט אים און צו אויסברייען אים פאַרקערט?

און סוף־כל־סוף, ווען מחר־טוב הייבט זיך אויף, געזעגנט זיך לייטיש און לאָזט זיך אַוועקגיין, מוז יעקב־נתן אים טאַקע נאָך אביסל פאַרהאַלטן און אים מודה זייַן, אַז ער איז נישט געפאָרן אומזיסט דורך בראַשעק·

»ער האָט דאָ אנומלטן אָנגעפרעגט בייַ אים אין א בריוו ··· ער מוז דאָך סוף־כל־סוף עפּעס וויסן בייַ אים וועגן משהלע לעווינס מיידל«·

און דאָ ווערט אים מאָדנע קשה אויף אָטדעם יידן דעם תּם, וואָס חידושט זיך ניט און ענטפערט אים אין אַזאַ טאָן, גלייַך ער וואַרט שוין לאַנג אויף אָטדער פראַגע:

»אָט־אָט־אָט ··· וועגן מיידל ···«

מחר־טוב אָבער שאַרט פאַרטראַכט מיט א פינגער אויפן טישטאַך. פאַר די אַראָפּגעלאָזטע אויגן דרייען זיך אים שוין, אַפּנים, געשטאַלטן פונם מיידל און פון איר הויז. ס׳זעהט אויס, ווי ער שלאָגט זיך מיט זיין דעה: צי זאָל ער דערציילן, צי ניין; שלאָגט זיך לאַנג און הייבט דאָך אָן:

»דאָס מיידל איז נאָך קיין צוואַנציג יאָר ניט אַלט, און מיט איר איז א גאַנצער ראָמאַן ···«

מחר־טוב שמייכלט צו: ער מיינט עס ניט אין פשוטן זין. ער האָט נישטלאַנג געלייענט אין א לשון־קודש־בוך, אַז א ראָמאַן הייסט ניט דווקא, אַז א מיידל מיט א יינגל זאָלן זיך פאַרליבן. און ווייטער ווערט שוין זיין קול אַזוי פאַרענדערט און אַזוי איידל, גלייך ער וואָלט דערציילן וועגן אַמאָליגע, שוין לאַנג געוועזענע גוטע יידן.

»כּידוע, האָט דאָך די מוטער אירע, ר׳ יהושע־העשלס טאָכטער, היינטיגן ל״ג־בעומר געשטעלט א חופּה טאקע מיט אים, מיטן ,ריגער׳, און וואוינט שוין מיט אים טאַקע דאָרטן. גאַנץ משפחה ראַפּאָפּאָרט איז אויף איר מאָדנע אויפגעטראָגן, וואָס זי האָט צוליבן קינד ניט צוגעוואַרט כאטש ביז נאָכן ערשטן יאָרצייט. און די וועלט האָט שוין ווידער אָנגעהייבן ריידן וועגן א ליבע־מעשה, און א קשיא איז דאָך טאַקע, נאָר ער, מחר־טוב, זאָגט זיינס: די זאַך איז א פּשוטע. יענער, דער ריגער הייסט עס, האָט איצט, זאָגט מען, ביי דריי מיליאָן געלט און איז גראָד פאַרבליבן א בחור. זי אַליין, דאָסגלייכן, איז נאָך ניט אַלט קיין גאַנצע ניינאונדרייסיג יאָר; און אויפן מיידל ··· אויפן מיידל האָט עס מאָדנע געווירקט ··· מאָדנע געווירקט.«

מחר־טוב פאַרטראַכט זיך און גיט צו:

»דהיינו׳ אַז זי האָט געמוזט אָפּפאָרן קיין אויסלאַנד«.

וועגן עפּעס דערציילט נאָך מחר־טוב נאָכדעם׳ נאָך א היפּשער פּאַרטראַכטער ווייַלע׳ וועגן גאַנץ משפּחה ראַפּאָ־פּאָרט׳ וואָס האָט דאָס מיידל ליב׳ און וועגן איר פעטער דעם אָפּעקון׳ יהושע־העשלס עלטערן זון׳ אַבראַמען׳ וואָס וואוינט אין קיעוו און איז איצט׳ זאָגט מען׳ שטאַרק רייך; וועגן דעם׳ וואָס דאָס מיידל האָט זיך פאַר פּסח אומגעקערט פון אויסלאַנד און וואוינט איצט ניט אין בראַשעק׳ נאָר טאַקע בייַ אים׳ בייַ אָטדעם אַבראַמען.

און אַז ער גייט סוף־כל־סוף פונדאַנען אַוועק׳ הייבט שוין אָן אין חדר שטאַרק טונקל ווערן׳ און אין דער לופט׳ וואָס איז פול מיט רויך פון פיל אויסגערויכערטע פּאַ־פּיראָסן׳ שוועבן שוין אַרום טויטע און לעבעדיגע שאָטנס...

פלוצים טוט זיך נאָכאַמאָל אַן עפן די טיר׳ און ס׳ווערט מאָדנע: ס׳שטעלט זיך אַרייַן ניט קיין מענש מיט א לאָמפּ׳ נאָר מחר־טוב אַליין. אין דער שטאַרק טונקעלער לופט איז ער שוין אויך געגליכן צו א שאָטן. ער בעט איצט בייַ יעקב־נתנען הונדערט מאָל מחילה׳ נאָר ער מוז אים עפּעס דערציילן׳ איין זאַך מוז ער אים דערציילן. און ווידער פאַרענטפערט ער זיך און איז זיך פילמאָל מתנצל׳ ביז ער קומט צו דער עיקר זאַך:

»אָטדאָ ניטלאַנג איז געקומען צו אים א שדכן׳ אַפילו ניט קיין שדכן׳ א דרדקי־מלמד איז ער׳ און האָט אים דערציילט׳ אַז ער וויל ריידן פאַר משהלע לעווינס מיידל איציק־מאיר שורס בן־יחיד פון גרויססעטרעניץ׳ אָטדעם׳ וואָס דער פאָטער זייַנער האָט געשטאַמט פון א זייַטיגער׳ מ׳זאָגט׳ ניט קיין שיינער זייַט שורן׳ און האָט אים ניט־לאַנג געלאָזט ירושה די גרויססעטרעניצער גרויסע בייטל־מיל מיט אַלע הייזער.«

און נאָכאַמאָל בעט ער בײַ יעקב־נתנען, ער זאָל אים הונדערט מאָל מוחל זײַן. ער מיינט, חלילה, ניט צו מישן זיך אין פרעמדע געשעפטן, ער איז נאָר פון תמיד אָן געווען א מקורב צו משהלעס שטוב און ווייסט, אַז אָטדעם איציק־מאיר שורס בן־יחיד איז זײַנער, יעקב־נתנס, א תלמיד. וויל ער אים דעריבער זאָגן, אַז אויב ער, יעקב־נתן, איז אויך געפאַלן אויף יענעם שדכנס געדאַנק, איז דאָס קרום, מאָדנע קרום...

יעקב־נתן קוקט אויף אים צעטומלט (איצט איז שוין צו גלויבן, אַז אָטדער ייד ווייסט נאָך עפּעס וועגן מיידל, ער ווייסט שוין, אפשר, צו וועמען פאָרט דאָס מיידל אַזוי אָפּט קיין אויסלאַנד, נאָר ער וועט בשום אופן ניט דערציילן). עפּעס קאָן יעקב־נתן ניט פאַרשטיין. נאָר באַלד צינדט זיך אין אים אָן דער »ווידערפּאליער«. ער לאַכט זיך שלעכט אויס פון א בראַשעקער מלמד, א שדכן, וואָס האָט קיין שכל ניט, וויאַזוי פאָרצושטעלן אַן ענין. און נאָכדעם שטעלט ער זיך אָפּ אַנטקעגן מחר־טובן און קלאַפּט מיט א פינגער צו זיך אין ברוסט:

»יאַך פאָר איצט פון בראַשעק גלײַך קיין קיעוו. יאַך וועל פאָרשטעלן די זאַך... יאַך, יעקב־נתן ווידער־פּאָליער«.

II

אויפן קליינעם הילצערנעם וואָקזאַלכל, אַכט ווערסט פון בראַשעק, האָט זיך נאָכדעם יעקב־נתן אַרומגעדרייט דעם גאַנצן מאָרגנדיגן טאָג חול־המועד־פּסח און האָט אַרויסגעקוקט אויפן צוג, וואָס וועט אים אָפּפירן קיין קיעוו. ער איז שיר ניט פאַרנודעט געוואָרן וואַרטנדיג. בײַם וואָקזאַלכל איז ניט געווען אויף וואָס צו קוקן. אויף דער היפּשער ציכטיג ריינער און פוסטער פּלאַטפאָרם האָט

זיך אַרומגעדרייט ניט מער, ווי נאָך איינער א וואַרטנ־דיגער פּאַסאַזשיר, א גלח, און יעקב־נתן האָט אים גע־גענעצט גלייַך אין פּנים אַרייַן, און האָט אים ליידיג־גייעריש באַקוקט פון אַלע זייַטן: עפּעס א פּאַרוואַקסענע־ציכטיגע און שוואַרצע בּריאה מיט צוויי ברייטע בונדעס איינע אויף דער אַנדערער און מוז זיך שוין, אַפּנים, אַלע טאָג־היפּש אָפּגעבן מיט צוואָגן און קעמען די לאַנגע האָר, און דאָס הייסט ביי זיי א הייליגער, מ׳שטיינס־געזאָגט, א מין רב להבדיל. יעקב־נתן האָט געקנייטשט מיט די אַקסלען און האָט באַדויערט די אומות העולם.

אַז דער שווערער פּאַסאַזשירצוג איז סוף־כל־סוף צו־געגאַנגען, האָט ער געטראָפן אין א לאַנגן ווייַס אויס־געפּאַרבטן וואַגאָן, אַן אָנגעפילטן מיט יונגע און עלטערע יידן־גלוחים, וואָס פאָרן פון איין גרויסער שטאָט אין דער צווייטער. ער האָט זיך גלייַך דערפילט צווישן זיי עלנט. די יידן זיינען ס׳רוב געזעסן אין די ווייַסע ארבל, זיך ברייט פונאַנדערגעלייגט מיט די טשאַיניקלאַך און מיטן עסנוואַרג און האָבן דערבייַ געפירט פריילעכע שמועסן מיט עפּעס אַזעלכע נקבות, וואָס האָבן א פּנים ווי וועג־פלגשים. ס׳האָט זיך געדאַכט, אַז אַלע זיינען זיי איין קאָמפּאַניע און פאָרן פאָרן זיי תּמיד אָהן אויפהער פון איין גרויסן יאָר־יריד אויפן צווייטן. יעקב־נתן האָט אויף זיי געקוקט פאָרזיכטיג און מיט וואונדער. צווישן זיי, די גלוחים, וואָס עסן חמץ אום חול־המועד־פּסח, איז ער געווען דער איינציגער ייד אין דער שוואַרצער קאַפּאָטע און אינם זייַדענעם היטל, וואָס ער קאָן לערנען. פאָרזיכטיג האָט ער זיך צו זיי צוגעזעצט, געמאַכט מיט זיי א שמועס און בשעת מעשה זיך אַלץ אַרומגעקוקט אין די זייַטן מיט אַזאַ וואונדער, גלייַך ער וואָלט זיך חידושן:

»זעה נאָר: ס׳האָט א מויל?!··· ס׳רעדט יידיש, ווי אַלע מענשן···«

נאָר אַרויסגעוויזן האָט זיך, אַז איינִיגע פון זיי זיינען קיעווער און קאָנען שוין אַפילו דעם. צוליב וועמען ער, יעקב־נתן, האָט איצט אום חול־המועד־פסח פאַרגענומען זײַן נסיעה. זיי ווייסן, ווער איז אַזוינס אַבראַם ראַפּאָ־פּאָרט. ער איז א ציוניסט, ווייסן זיי, און האָט אָנ־געקויפט אַסך ערדן אין פּאַלעסטינע. ער האָט אייגענע צוקערפאַבריקן, וואָס באַטרעפן מיליאָנען, און זײַן איינ־ציג מיידל איז א סקולפּטאָרין און לערנט אין פּעטער־בורגער אַקאַדעמיע.

»זי איז א האָרבאַטע איז זי«.

»אַזוי? א האָרבאַטע?«

יעקב־נתן איז געוואָרן אומעטיג. פאַרטראַכטערהייט האָט ער זיך גענומען קראַצן אין פּאה.

דאָס, וואָס אַבראַם ראַפּאָפּאָרט איז א ציוניסט און מ׳שאַצט אים אין מיליאָנען, צוזאַמען מיט דעם, וואָס זײַן מיידל איז א סקולפּטאָרין און לערנט אין פּעטערבורגער אַקאַדעמיע, האָט אים גלײַך אַרײַנגעוואָרפן אין ספק, צי פון זײַן ענין וועט בכלל עפּעס אַרויס. לעבן אַזעלכע געוואַלטיג רײַכע און פרײַע יידן האָט ער זיך פון תמיד אָן געפילט אַסך ערגער, ווי לעבן געבוירענע גויים. אין קיעוו איז ער דערום א פּאָר טעג אַרומגעגאַנגען אָהן א קאָפּ. ער איז אײַנגעשטאַנען ביי זײַנעם א באַקאַנטן, א פאַרמעגליכן סקווירער חסיד, און האָט זיך פאַר אים גע־קלאָגט:

»ער האָט אויף זיך איצט א פּעקל, דאָס אמתע פּעקל. ער האָט פאַרטראַכט עפּעס אַן ענין, געקומען צוליב דעם קיין קיעוו און האָט מורא, אַז ס׳איז א נעכטיגער טאָג, ס׳וועט פון דעם גאָרנישט ניט אַרויס«.

נאָר אויפן דריטן טאָג, ווען ער איז גראָד צוליב יום־טוב געגאַנגען אין דער אָרטיגער חסידישער שול דאַווענען, האָט ער דאָרטן אין «מזרח» לעבן ארון־קודש דערזעהן א ניקל בלעטל מיט אַן אויפשריפט: ר׳ אברהם ב״ר יהושע־העשל ראַפּאָפּאָרט». ער איז א היפּשע ווײַלע אָפּגעשטאַנען לעבן אָטדעם בלעטל, איבערגעלייענט אויף דעם די אויפשריפט עטליכע מאָל און האָט זיך דערפרעגט בײַ א יידן א פּוסטנפּאַסניק, צי דאָס איז טאַקע «דער גרויסער» אַבראַם ראַפּאָפּאָרט. און נאָכדעם איז אים שוין געווען פיל גרינגער, גרינגער דערפאַר, וואָס אַבראַם ראַפּאָפּאָרט קומט געוויס אַמאָל אַהער אין שול דאַוונען און זײַן טלית ליגט געוויס פאַרשלאָסן ערגעץ בײַ אָטדעם אַלטן שמש, וואָס שטייט אין טלית אויבנאָן לעבן אַל־מעמאָר. דער ייד דער פּוסטנפּאַסניק האָט אים נאָך דערצו דערציילט, אַז בײַ אַבראַם ראַפּאָפּאָרט אין הויז פירט זיך א יידישע קיך; אַז דער פאָטער זײַנער יהושע־העשל האָט בײַ אים, זאָגט מען, פאַרן טויט גענומען די האַנט, ער זאָל ניט אויפהערן צו געבן זײַנע צדקות און זאָל אַלע טאָג אָנטאָן טלית און תפילין; אַז אַבראַם ראַפּאָפּאָרט אַליין גייט טאַקע דאָ אין שול אַלע הושענא־רבה מיט די נענועים און אַז ווער ווייסט:

«מעגליך, אַז ער געדענקט נאָך א בלעטל גמרא».

ס׳איז אויסגעקומען, אַז צוליב א רײַכן און איידעלן יידן, וואָס האָט געהאַט יאָרצײַט און האָט נאָכן דאַוונען געמאַכט א סיום אויף משניות, איז יעקב־נתן שוין געשטאַנען צווישן דעם מנין יידן, וואָס מאַכן אָטדעם סיום, און האָט דערוויזן, אַז אין תוספות־יום־טוב איז פאַרהאַן א גרײַז און אַז קיינער פון די יידן, וואָס רינגלען אים אַרום, ווייסט דערום ניט קיין פּשוטן פּשט און קאָן ניט

קיין שייטל »עברי«. יידן האָבן מיטאַמאָל באַקומען דרך־ארץ און זיך גענומען דערפרעגן:

»ווער איז ער, אָטדער ייד? און נאָכדעם, אַז מ׳האָט געטרונקען לחיים פאַרן גרויססעטרעניצער רבין, וואָס איז איצט, זאָגט מען, מסוכן שלאַף, איז ער, יעקב־נתן, שוין געשטאַנען אינמיטן רעדל און איז געווען אין דעם דער עיקר. האַלטנדיג דעם קעלעשאָק ווייַן אין האַנט, האָט ער געגעבן א שלעכטן קוק אויף איינעם א יידן, וואָס שלאָגט אים איבער די רייד, און גערעדט האָט ער שוין מיט אַזאַ קול, גלייַך ס׳מוזן זיך אין דעם אייַנהערן די גרעסטע מאַגנאַטן פון גאָר דער וועלט.

»יאַך, האָט ער געזאָגט, יאַך זאָג עדות, אַז דער גרויס־סעטרעניצער איז א גרויסער למדן און א ירא־שמים«.

אין יענעם זעלבן טאָג איז ער נאָכאַמאָל געווען בייַ אַבראַם ראַפּאָפּאָרט אין הויז און איז געוואָר געוואָרן, אַז ראַפּאָפּאָרט איז שוין אין רוסלאַנד, ס׳איז פאַרהאַן פון אים א דעפּעש, אַז בייַנאַכט קומט ער, ער האָט זיך נאָר אָפּגעשטעלט אין זייַנער א צוקערפאַבריק, וואָס צווישן ראָוונע און בריסק. יעקב־נתן האָט לייַכטער אָפּגעעטעמט. איצט האָט ער שוין ווידער אָנגעהייבן גלויבן, אַז פון זייַן ענין וועט עפּעס אַרויס. אַרויסגייענדיג פון אַבראַם ראַפּאָ־פּאָרטס הויז, האָט ער באַטראַכט די רייַכע און שטאַרק שטילע גאַס, וואו ס׳באַווייַזן זיך שוין גאָר גרינגע אַווטאָ־מאָבילן מיט אייגענע גרינגע עקיפּאַזשן, און האָט ניט ווייַט פון ראַפּאָפּאָרטס פּאַראַדטיר דערזעהן שטיין עפּעס איינעם א לאַנגוואוקסיגן יידן מיט א קרומען, מאַלפּעשן שטערן, מיט א ברייטער טיף אייַנגעפאַלענער נאָז און מיט עטליכע שפּיציגע רויטליכע האָר אויפן אָרט פון באָרד און וואָנצעס. דער ייד האָט בייַ אים געפרעגט מיט זייַן עכט ליטווישן אומעטיגן קול:

»איר זיינט אויך א מטיף ציוני?«

ס׳איז געווען קלאָר, אַז ער דאַרף אויך צו ראַפּאָפּאָרטן, ער גייט שוין צו אים אין הויז א היפּשע צייַט און קאָן אים ניט טרעפן. יעקב־נתן איז צוגעגאַנגען צו אים אַזוי נאָהענט, אַז ער האָט דערפילט דעם שלעכטן ריח, וואָס טראָגט זיך פון יידנס בעל־דרשנדיג מויל. נאָר דערוויסן זיך עפּעס פון אים איז שוין געווען שווער. דער ייד האָט נאָר פונאַנדערגעשפּילעט זיין קורץ אָפּגעטראָגן פּאַל־טאָכל, פון אונטער וועלכן ס׳האָט אַרויסגעקוקט נאָך א מער אָפּגעטראָגן פאַרשמאָלצעוועט סורדוטל; ער האָט אַרויסגעשלעפּט די בלעכענע פּושקע מיט טאַבאַק און געענטפערט מיט אַלץ איינע ווערטער, קוקנדיג ניט צו יעקב־נתנען, נאָר צום ציגאַר, וואָס ער פאַר־דרייט:

»נו, יאָ, האָט ער געזאָגט, נו, שווער צו טרעפן... נו, געוויס...«

מוצאי־יום־טוב האָט אויף יעקב־נתנס אכסניה, ביים פאַרמעגליכן סקווירער חסיד אין שטוב, פאַרבראַכט דעם בעל־הביתס א קרוב, א פרייַער קלוגעטשקער יונגערמאַן, וואָס דינט אין דער אָרטיגער גרויסער באַנק; א יונגער־מאַן, וואָס איז פאַרבליבן א בחור און האָט ניט אַמאָל וואוהין אַן איבעריגן אָוונט אַהינצוטאָן, קומט ער אים פּטרן מיט קלוגע וויצן דאָ ביים פרומען פעטער אין הויז. דער יונגערמאַן האָט באַמערקט, אַז יעקב־נתן האַלט זיך אין איין דערפרעגן, וויאַרום ער וואָלט גרינגער געקאָנט טרעפן אַבראַם ראַפּאָפּאָרטן, האָט ער דערציילט, אַז ראַפּאָפּאָרט האָט מאָרגן צוועלף בייַטאָג א זיצונג ביי אים אין באַנק; אינם דירעקטאָרס קאַבינעט האָט ער אָטדי זיצונג, און אַז גרינגער ווי אַלץ איז טרעפן אים טאַקע דאָרטן, בשעת ער גייט דורך די גאַנצע לענג פון באַנק.

דער יונגערמאַן האָט צוגעזאָגט, אַז ראַפּאָפּאָרטן איז דאָרטן גרינג צו דערקענען.

»ער איז א מיטלוואוקסיגער, אביסל אַן איַינגעהויקערטער און האָט א שוואַרץ געשוירן בערדל, א בלאנזשע«.

יעקב־נתן האָט מיטאַמאָל אָנגעשטעלט אויפן שמייכלדיגן יונגנמאַן די שוואַרצע פלינקע אויגן.

»א שוואַרץ געשוירן בערדל?«

»יאָ, מיט א יונגן פליך, לעבן בלאַסן שטערן«.

דער שמייכלדיגער יונגערמאַן האָט נאָך אַלץ געהאַט אַראָפּגעלאָזטע אויגן, נאָר אַז דער פאַרמעגליכער פרומער פעטער זיַינער איז אויף א וויַילע אַרויסגעגאַנגען פונם עסצימער, האָט ער זיך קלוגעטשקערהייט אויפגעהויבן פון בענקל און האָט פאַרן געבליבן יונגוואַרג באַוויזן וויאַזוי אַבראַם ראַפּאָפּאָרט גייט דורך איבער דער גאַנצער לענג פון באַנק. ער האָט זיך געררוקט פאַמעליך, אביסל איַינגעהויקערט און דערשראָקן מיד, ווי איינער, וואָס גנבעט זיך און האָט מורא, אַז מ'וועט אים באַמערקן. ער האָט געהאַלטן איַינגעבויגן די רעכטע האַנט און האָט געמאַכט מיטן גראָבן פינגער אַזעלכע באַוועגונגען, גליַיך ער קנעט א שטיקל וואַקס. און דער עולם האָט געלאַכט.

יעקב־נתן איז נאָך אַלץ געזעסן אויבנאָן ביַים טיש און האָט געקוקט מיט בייזן אויף אָטדעם יונגנמאַן דעם גלוח, וואָס וויצלט זיך. פונדעסטוועגן האָט ער זיך שפעט אינאָוונט נאָכאַמאָל מיַישב געווען מיטן בעל־הבית, דעם סקווירער חָסיד, און האָט באַשלאָסן אויפצושטיין מאָרגן גאַנץ פריה, נאָך מיטן טאָגליכט.

III

אין יענעם מאָרגן האָט אויך אַבראַם ראַפּאָפּאָרט פריהער ווי אַלעמאָל אַן עפן געטאָן די אויגן אַנטקעגן דעם שווערן מעבל, וואָס אין האַלבפינסטערן געמיטליכן שלאָפ־צימער און האָט זיך דערשראָקן פאַר א גלאַנץ פון א שפּיגלטיר און פאַר דער פרוי, וואָס שלאָפט אין צווייטן בעט. אַלץ אַרום האָט אויסגעזעהן מאָדנע. שווערע שראַנקען האָבן ברוגז געקוקט איינער צום צווייטן. א גאַנצע היים האָט אויסגעזעהן בייז און ניט געוואָלט דערקענען איר בעל־הבית, וואָס איז אין איר צוויי חדשים צײַט ניט געווען.

מיד און צעבראָכן פון נאָכן בײַנאַכטיגן קומען, האָט זיך אַבראַם ראַפּאָפּאָרט דאָך גענומען אָנטאָן, אַרויס־געגאַנגען אין קאַבינעט און האָט פאַרהייבן די שטאָרן. ס'איז געווען א נאַסליך קילער זומערפריהמאָרגן, א פריה־מאָרגן אָהן זון און אָהן הימל, וואָס זאָגט צו אויך אַזאַ נאַסליך קילן בין־השמשותדיגן טאָג, און אין אָטדעם טאָג איז אים, אַבראַם ראַפּאָפּאָרטן, פאָרגעשטאַנען אויס־צופירן איינגע אָנגעהייבענע שווערע געשעפטן. פון גע־וואוינהייט האָט ער ניט באַלד אַרויפגעוואָרפן אויף זיך טלית און תפילין, און פון געוואוינהייט האָט ער געעפנט דאָס מויל, כדי אָפּצוזאָגן אַפילו די קורצע קריאת־שמע. ער האָט אַרומגעשפּאַנט הין און צוריק איבערן קאַבינעט און האָט געדענקט די פיל אָנגעקויפטע אַקציעס פון פאַרשיי־דענע צוקערפאַבריקן. איצט האָבן די אַלע האַלבפאַרגעסענע אַקציעס געדריקט און געשראָקן. דאָס שטובמיידל איז אַרײַנגעקומען אין קאַבינעט און האָט צו אים עפּעס א בעבע געטאָן, האָט ער ניט פאַרשטאַנען וואָס זי רעדט צו אים, אויפגעהויבן דעם קאָפּ און בײַם מיידל איבערגעפרעגט:

»אַ ?...«

אַזוי איבערגעפּולט איז אים שוין געוועז זײַן מוח מיט די געשעפטן, צו וועלכע ער דאַרף איצט, צוריקקומענדיג, זיך נעמען, און אַזוי שווער איז אים שוין געוועז אַרײַנ־צורוקן צו זיך אין קאָפּ נאָך איינעם א געדאַנק. אין א ווײַלע אַרום איז ער שוין געזעסן אינם עלעקטריש באַ־לויכטענעם וואַגעצימער, וואוהין דאָס שטובמיידל האָט אים גערופן, און וואו אויף אים האָט שוין לאַנג געוואַרט דער שערער. דערפאַר, וואָס אַרום און אַרום האָט דאָס הויז געדרימלט; דערפאַר, וואָס צימערן האָבן דורך ברייט געעפנטע טירן פון אומעטום געקוקט מיט פריה־מאָרגנשטימונג און מיט באַנייטער שטילער ריינקײַט, האָבן זיך דאָ אין צופיל וואַרעמען וואַנעצימער די קלאַנגען פון ראַזירערס שער געדאַכט אַזוי לײַטיש און געהייליגט, גלײַך דער ראַזירער וויל מיט זיי דערציילן אויף וויפיל אָטדער קאָפּ, וואָס ער שערט, איז טײַער בײַ דער שטאָט און בײַ פיל מענשן, וואָס קומען אָן צו אים נאָך טובות. ראַפּאָפּאָרט איז אונטער אָטדי קלאַנגען געזעסן שווער, אביסל אײַנגעבויגן. ער האָט האַלב געדרימלט און האָט געדענקט, אַז מיטן דירעקטאָר פון דער גרויסער באַנק האָט ער היינט א זיצונג; אַז אויף דער פאַרפסחדיגער ציוניסטישער קאָנפערענץ, בשעת ער, אַבראַם ראַפּאָ־פּאָרט, האָט אויבנאָן לעבן דער טריבונע געלייענט זײַן פאָרטראָג, איז איינער אַן אויסלענדערשער פּראָפעסאָר מיט אַן אַשוריש לאַנגער באָרד געזעסן פונקט אַנטקעגן און האָט די גאַנצע צײַט צוגעשאָקלט מיט אַזאַ מינע, גלײַך ער וויל זאָגן:

»גערעכט, גערעכט... אָטדער רעדט צו דער זאַך«.

אים האָט זיך איצט מאָדנע דײַטליך פאָרגעשטעלט אָט־דעם פּראָפעסאָרס פּנים, נאָר אין דערזעלבער צײַט האָט

ער האַלבגעדרימלט און האָט געטראַכט וועגן דער בראַנ־
שעקער צוקערפאַבריק, וואו ס׳וועט קיינמאָל קיין אָרדע־
נונג ניט זיין, דערפאַר, וואָס זי איז א ירושה־זאַך, וועגן
דער גרויססעטרעניצער פאַבריק, וועלכע ער וואָלט
דערום וועלן האָבן אליין, אָהן שום שותפים, און וועגן
דעם, וואָס די פרוי זיינע לעבט מיט אים פון תּמיד אָן
גוט, נעכטן ביינאַכט אויפן וואָקזאַל, בשעת זי האָט אים
שטייף אַרומגענומען, האָט ער דערפילט, אַז זי דריקט
זיך צו אים ליבער, ווי אַלעמאָל, און האָט א טראַכט גע־
טאָן, אַז דער רֵיח, וואָס טראָגט זיך פון איר, איז שוין,
אַפנים, דער ריח פון דער נייער פודרע, וואָס זי האָט
דעם לעצטן זומער געבראַכט פון אויסלאַנד. ער האָט
פאַרמאַכט די אויגן צוליבן שאַרפן אָדעקאָלאָן, מיט וועלכן
מ׳האָט אים געפרישט דאָס פנים, און ביי אים אויף די
באַקן האָבן זיך שוין געמויטלט די שטענדיגע העליש־
רויטע צוויקלאַך.

אַרויסגייענדיג צוריק פון וואַנעצימער, האָט ער גע־
דענקט, אַז אין דער לינקער זייט פון איינעם א באַק־
צוויקל, האָט דער שערער, דאַכט זיך, פאַרכאַפט ביי אים
א שטיקל באָרד און אין דערזעלבער צייט האָט ער גע־
טראַכט, אַז די צוויי נדבות, וואָס ער האָט געגעבן פאַר
זיין אַוועקפאָרן פון פאַלעסטינע, זיינען שוין אפשר ביידע
צו גרויס. ער האָט באַלד באַדאַרפט אַריינגיין אין
קאַבינעט און א קוק טאָן, צי ער האָט אָטדי צוויי נדבות
פאַרשריבן. נאָר אין עסצימער ביים טיש איז שוין גע־
זעסן זיין פרוי, א וואוקסיגע בלאָנדינע מיט אַן אָפּ־
געטראָגענעם לענגליכן פנים. ער האָט געקוקט. אַמאָל
איז אָטדאָס פנים געווען שיין און איצט האָט זיך עס שוין
שטאַרק גענויטיגט אין פודרע און האָט געהאַט רויטע
פלעקן אויפן שטערן און אין די ווינקלען פון די ליפּן.

צוליבן קומען פונם מאַן האָט זי זיך איצט אויפגעכאַפּט, אפשר, מיט א גאַנצער שעה פריהער, ווי געוואוינליך, און איז געווען צופרידן. איר פנים אונטער דער פודרע האָט דערום נאָך אויסגעזעהן פאַרשלאָפן, און דער גאַנצער קערפּער אירער האָט זיך מיט פאַרגעניגן געהילט אין דער וואַרעמער שאַל.

»אַבראַם, האָט זי געפרעגט, ביזט געקומען?«...

און ווי מיט אָנגענעמענעם וואונדער האָט זי אין א ווײַלע אַרום צוגעגעבן:

»אַזוי גוט, וואָס דו ביזט געקומען«.

לאשטשענדיג זיך אין ווארעמען שאַל אַרײַן, האָט זי אונטערגעשפּאַרט איר פנים אויף ביידע איילנבויגן און האָט צו אים אַזוי א ווײַלע שמייכלדיג אַרויפגעקוקט. ס'איז געווען א רֶגע, ווען אירע אויגן האָבן צו אים א גלאַנץ געטאָן מאָדנע ליבליך און מַמש ווי יונגע. זי האָט זיך געפונען פונקט אין יענעם עלטער, ווען פרויען הערן לחלוטין אויף צו אינטערעסירן אַרומיגע מאַנסבילן און הייבן אָן שטאַרקער צובינדן צו זיך דעם טרײַגעבליבענעם מאַן. זי האָט אים איצט געקאָנט דערציילן, אַז דאָס גאַנצע הויז האָט אָהן אים אויסגעזעהן פוסט, אַז שרהלע לעווין, זייער פלימעניצע, פאַרברענגט שוין דאָ פון פאַר פסח אָן, אַז פון נעסיען, פונם מיידל זייערן, וואָס לערנט אין פּעטערבורגער אַקאַדעמיע, איז ניטלאַנג אָנגעקומען א בריוו, אַז זי האָט אַסך אַרבעט און דערפאַר קאָן זי פריהער ווי היינטיגע וואָך אַהיים נישט קומען, און אַז אויב ער, אַבראַם, וועט אינגיכן פאָרן נאָכאַמאָל קיין אויסלאַנד, וועט זי דאָ שוין אַליין ניט בלייבן, זי וועט פאָרן מיט אים. דערציילנדיג האָט זי זיך און אים טיי אָנגעגאָסן און האָט דערבײַ אַלעמאָל אַרויסגערוקט פון אונטערן שאַל א שלאַנקן נאקעטן איילנבויגן. זי האָט זיי

געמוזט דרייסט באַווייזן, אָטדי נאקעטע איילנבויגנס, יעדנפאַלס זיינען זיי געווען דאָס איינציגע, וואָס איז בײַ איר געבליבן יונג און פריש, ווי מיידלווייז. און ראפאַ־פּארט איז געטריי און שווייגנדיג געשטאַנען דאָ לעבן איר, ער האָט געהאַלטן די הענט טיף אין די טאַשן פון זײַן רעקל און האָט געדענקט, אַז ער דאַרף אַרײַנגיין צו זיך אין קאַבינעט און דאָרטן עפּעס פאַרשרײַבן. איטליכס מאָל, ווען זײַן געזעצטער בליק איז געפאַלן אויף אירן אַן אַנטפּלעקטן איילנבויגן, האָט ער געדענקט, אַז ער האָט זי אַמאָל ליב געהאַט. און איטליכס מאָל, ווען זײַן בליק איז געפאַלן אויף איר פּנים, האָט ער שוין נאָר געדענקט, אַז ער האָט פאַר איר דרך־ארץ; ער דאַרף איצט האָבן צו זיך אין קאַבינעט, נאָר דער דרך־ארץ פאָדערט, אַז כל־זמן זי רעדט צו אים, זאָל ער דאָ שטיין און זאָל זי אויסהערן. און דרך־ארץ האָט ער פאַר איר דערפאַר, וואָס שטאַמענדיג פון א גרויסן ייחוס, מיט וועלכן זי מעג זיך איבערנעמען, באַמיהט זי זיך תּמיד צו דערווייזן, אַז ער, דער מאַן אירער, שטאַמט יעדנפאַלס ניט פון קיין קלענערן. איצט זיצט זי דאָ לעבן אים, גיסט אים אָן טיי און רעדט וועגן גרינגע זאַכן, נאָר מיידלווייז האָט מען איר, דער רייכער יתומה, לאַנג גערעדט שידוכים מיט די רייכסטע רוסישע און אויסלענדערשע מיוחסים. זי האָט נאָך עד־היום ליב אויסצורעכענען דעם געקניפּטן שטאַם פון אַלע גרעסטע יידישע פאַמיליעס ביז די פראַנקפורטער רויטשילדן און ביז די צוויי יידישע באַראָנען, און דאָך איז זי שטאַרק צופרידן, וואָס ער, דער מאַן אירער, איז איצט געקומען אַהיים און נעמט זיך איבער, וואָס זי האָט מיט אים חתונה געהאַט.

פון אויסערן עסצימער האָבן שוין דערווײַל דערגרייכט אָפּטע קלאַנגען פון פאַראַדטיר און פון טעלעפאָן, פון

קאָנטאָר האָט מען זיך אָנגעפרעגט, צי „אַבראַם סאַאו־לאוויטש“ וועט אינגיכן אַהין קומען. פון יענער זייַט שמאָלן, כמעט קינדערשן טירל, וואָס פירט פון קאַבינעט אין קליינעם צימערל, איז שוין געזעסן דער הויזבוכ־האַלטער, א יונגער בחור א ציוניסט, און האָט איבער־געשריבן פון איין בוך אין צווייטן. אים איז געווען געפעלן די פראַגע, מיט וועלכער ער וועט זיך באַלד ווענדן צו ראפאפארטן אויף העברעאיש, האָט ער זי עטליכע מאָל איבערגעלייגט ביי זיך אין מוח.

„אויב דער האַר האָט אויסגענוצט אויפן קאָנגרעס זייַן אָרטיגן מאַנדאַט, דאַרפן דאָך די הוצאות־בערלין אַרייַנ־געטראָגן ווערן אין דער ציוניסטישער קאָנטע?“

אין עסצימער האָט אים ראפאפארט אויסגעהערט שווער, אביסל איינגעבויגן, אַראָפּגעלאָזן דעם קאָפּ און גענומען אַרומשפּאַנען הין און צוריק. ס'האָט זיך געדאַכט, אַז ער טראַכט וועגן דעם. נאָר אָפּגעשטעלט האָט ער זיך סוף־כּל־סוף ניט לעבן בוכהאַלטער, נאָר לעבן זייַן פרוי, זיך פאַרקרימט און געבעטן, מ'זאָל הייסן שפּאַנען דעם פאַעטאָן און וואַרטן אויף אים לעבן דער צווייטער פאַראַדטיר.

איצט האָט ער שוין ווידער געדענקט זייַן זיצונג בייַם דירעקטאָר פון באַנק, די פיל אָנגעקויפטע אַקציעס מיט דער שלעכטער אָרדענונג, וואָס קאָן ברענגען אין בראַ־שעקער צוקערפאַבריק צו אַן אומגליק. די פרוי זייַנע האָט געוואָלט, ער זאָל אויסזעהן ייִנגער און האָט אים אין שלאָפצימער געגעבן אָנטאָן א סמאָקינג. נאָר ער האָט ניט געדענקט, ווען ער האָט דעם סמאָקינג אָנגעטאָן און ניט געהערט, וואָס די פרוי האָט צו אים גערעדט. פאַ־מעליך און שווער האָט ער זיך שוין אין פאלטאָ געלאָזט אַראָפּגיין פון די טרעפּ, וואָס פירן דורך א לאַנגן קאָרי־דאָר צו דער צווייטער פאַראַדטיר. נאָר אויף איינער א

טרעפּ איז ער פּאַרטראַכט געבליבן שטיין און האָט זיך דערמאנט, אַז פריהער, ווען ער איז אַרויסגעגאַנגען פון וואַנעצימער, האָט ער עפּעס באַדאַרפט האָבן צו זיך אין קאַבינעט. וואָס אַזוינס ער האָט אַהין באַדאַרפט, האָט ער ניט געדענקט, און דאָך האָט ער זיך אַהין אומגעקערט, אַרויפגעגאַנגען אויף די טרעפּ נאָכמער פּאַמעליך, ווי ער האָט זיך פון זיי אַראָפּגעלאָזן, באַגעגנט אויפן וועג דעם בוכהאַלטער, געגעבן אויף אים א קוק, נאָר גאָרנישט ניט געזאָגט. אין קאַבינעט אָבער האָט ער זיך דערמאנט ניט אָן דעם, וואָס ער האָט באַדאַרפט, נאָר אין א צווייטער פּאַרגעסענער זאַך: ער האָט פון שרײַבטיש אַרויסגענומען א קליין טאַשנביכעלע, צוגעגאַנגען מיט דעם צום טעלע־פאָן און האָט אַרויסגערופן דעם פּאַרוואַלטער פון קאָנ־טאָר.

»יאָ, געקומען . . . א דאַנק«.

פּאַמעליך האָט ער צעעפנט דאָס ביכעלע, געזוכט אין דעם מיט דער נאָז, ווי א קורצזיכטיגער, און גענומען דיקטירן די נײַע געשעפטן, וואָס ער האָט מיטן וועג גע־מאַכט.

ער האָט אַוועקגעלייגט דאָס רערל פון טעלעפאָן. איצט איז אים שוין דער גאַנצער מוח פול געוועזן מיט נעפל. ער האָט כמעט ניט געדענקט קיין איין זאַך פון זײַן ווייטערדיגן לעבן און האָט דאָך ערגעץ טיף אין זיך גע־האַט דערפון הנאה. זיינענדיג א מענש כמעט אינגאַנצן א פרײַער, האָט ער דאָך געהאַט פאַרשיידענע איבער־גלויביגע סמָנים פון באַגליקן, און אָטדער נעפל איז געווען איינער פון זיי. ניט אומזיסט האָט מען שוין אין שטאָט אונטערגערעדט, אַז ער שיקט עד־היום דעם גרויס־סעטרעניצער די טויזנט רובל, וואָס זײַן פאָטער יהושע־העשל בריסקער פלעגט אים יערליך געבן. אומקערנדיג

זיך צוריק צו דער פּאַראַדטיר מיטן נעפּל, וואָס ביי אים אין מוח, האָט ער אין קאָרידאָר דערזעהן עטליכע וואַרטנ־דיגע מענשן, וואָס זיצן אין איין שורה אויף דער היל־צערנער רויט געפּאַרבטער סאָפקע, זיינע אויגן האָבן זיך באַגעגנט מיט די אויגן פון איינעם א גוי, און אים האָט זיך געדאַכט, אַז דאָס איז א שכן, וואָס וואוינט ביי אים אין פליגל. דער גוי האָט זיך אויפגעשטעלט און האָט געזאָגט זיין ביטע:

»ער וויל, מ׳זאָל אים איבערוואַרפן א וואַנט פון קעלער«.

נאָר ראַפּאָפּאָרט האָט אים גאָרנישט ניט געענטפערט און זיך גענומען אַראָפּלאָזן פון די טרעפּ. אָטדעם גויס ביטע האָט געהאַט א שייכות ניט צו אים, נאָר צו זיין פרוי, און די איבעריגע, די יידן, וואָס זיינען דאָ געזעסן, האָט אויף אַלץ געקאָנט ענטפערן דער בוכהאַלטער.

אינדרויסן, לעבן דער ערשטער פּאַראַדטיר, איז גע־שטאַנען דער ליטוואַק, דער ציוניסטישער מגיד, און האָט געדרייט א ציגאַר. מעגליך, אַז ווען ער גייט צו צו ראַ־פּאָפּאָרטן, וואָלט אים יענער אויסגעהערט. נאָר ווען ער האָט דערזעהן דעם אויסגעפּוצטן שפּאַן, וואָס לעבן דער צווייטער פּאַראַדטיר, און האָט געגעבן אַ ציה אויס די האַנט, כדי אים אָפּצושטעלן, איז שוין אַבראַם ראַ־פּאָפּאָרט געזעסן אין פאַעטאָן צו אים מיט די פּלייצעס, און דער אויסגעפּוצטער פורמאַן האָט שוין געהאַט שטייפער אָנגעצויגן די לייצעס.ביידע שטאַרק שוואַרצע אויס־געשטאַנענע פערד האָבן מיטאַמאָל געגעבן א דערשראָקענעם ציטער, געטאָן א ריס דעם פאַעטאָן און אַוועק מיט אים צו די אויסגעפּוצטע עקיפּאַזשן און שטילע אַוטאָמאָבילן, וואָס שנאָרן הין און צוריק אינם ווייטן עק גאַס.

לעבן דער גרויסער באַנק, וואו אַבראַם ראַפּאָפּאָרט איז אַראָפּ פון פאַעטאָן, האָט ער דערקאָנט דער אַלטער מאַדאַם בערנשטיינס אַווטאָמאָביל. אין קאָפּ האָט אים מיטאַמאָל א שלאָג געטאָן זי מיט איר רײַכקייט און מיט די הונדערטטויזנט רובל, וואָס זי האָט אים מיט זיי אונטערגעהאַלטן צוריק מיט א יאָר פינף, ווען ער, אַבראַם, איז נאָך לחלוטין ניט געווען אַזוי רייך, ווי איצט. די הונדערטטויזנט רובל האָט זי דעמאָלט געהאַלטן בײַ אים בסוד מער ווי א יאָר צײַט און קוקט נאָך אויף אים עד היום, ווי אויף אירן א פּראָטעזשע. איצט האָט זי עפּעס גאָר א נאָהענטע שייכות צום אָרטיגן יידישן שפּיטאָל, אויף וועלכן זי גיט יערליך אַסך געלט. דער גאַנצער פּערסאָנאַל פון שפּיטאָל איז קעגן איר, און אים ראַפּאָ־פּאָרטן, וועט זי געוויס באַלד דאָ אין באַנק נעמען נודען און אים אויסדערציילן וועגן אָטדי אַלע סיכסוסים אירע. אין באַנק האָט ער זי דערזעהן אין די פלייצעס לעבן איינעם א טישל. פון אונטער איר אַלטמאָדישן שוואַרצן היטעלע האָבן אַרויסגעקוקט די זקנהדיג אַרויפגעקעמטע טונקלגרויע האָר, אונטער דער האַנט האָט זי געהאַלטן איר שטענדיגע באַגלייטערין, א יונג און פּשוט ווײַבל מיט א פּנים פון א נייטאָרין, און אַליין האָט זי אַרויפ־געקוקט דורכן לאָרנעט צו איינעם א וואוקסיגן מאַנסביל, וואָס האָט צו איר מיט גרויס דרך־ארץ גערעדט.

ראַפּאָפּאָרט האָט זיך גערוקט צו איר מיט א זײַט, כדי זי זאָל אים ניט באַמערקן. ס'איז געווען אָהן עטליכע מינוט צוועלף, און ער האָט נאָך צײַט געהאַט אויסצוהערן א באַקאַנטן יידן, וואָס האָט אים אינמיטן אָפּגעשטעלט. נאָר ווען ער האָט זיך פונדאָרטן גענומען רוקן ווײַטער, האָט אים האַרט לעבן דער טיר פון דירעקטאָרס קאַבינעט אָפּגעשטעלט א צווייטער ייד אין חסידיש אויסגעפּוצטע

בגדים, וואָס האָט זיך אָנגערופן מיטן נאָמען »יעקב־נתן ווידערפאליער«. אין דער ערשטער רגע האָט ער דער־פילט, אַז דעם יידנס שוואַרצע אויגן זיינען שטאַרק שאַרפע און עַזותדיגע. ער האָט גלייך אַוועקגעדרייט פון אים דעם קאָפּ אין דער קעגנאיבערדיגער זײַט. אין דער צווייטער רגע האָט ער זיך אביסל פאַרקרימט, כדי אַרײַנ־צורוקן צו זיך אין מוח דעם יידנס ווערטער און כדי צו פאַרשטיין, צוליב וואָס דערמאנט יענער פלוצים שרהלע לעווין, דעם נאָמען פון זײַן שוועסטערס בת־יחידה, וואָס פאַרברענגט איצט ביי אים אין הויז. נאָר געטראַכט האָט ער שוין בשעת מעשה ניט וועגן שידוך, וואָס דער ייד לייגט פאַר איר פאָר, נאָר וועגן דעם, וואָס דער ייד זעהט אויס מאָדנע אָהן דעם היטל מיטן שטאַרק אָפּגע־שוירענעם קאָפּ און מיט די היפשע פּאות, אַפּנים אָפּ־געשוירן האָט זיך אָטדער ייד גאָרניט לאַנג און שוין דאָ, אין קיעוו. דער ייד האָט נאָך אַלץ גערעדט, נאָר איצט האָט שוין ראַפּאָפּאָרט גאָרנישט ניט געהערט און גאָרנישט ניט פאַרשטאַנען. ער האָט נאָר געדענקט, אַז ער איז יהושע־העשל ראַפּאָפּאָרטס עלטערער זון, גיט זײַנע צדקות און האַלט שטאַרק זײַנע טראַדיציעס. דער פאָטער זײַנער פלעגט קיינמאָל קיין שידוך ניט אָפּזאָגן. פלוצים האָט ער זיך דערמאָנט, אַז צוריק מיט א יאָר פינף, ווען ער איז נאָך לחלוטין אַזוי רײַך ניט געווען, האָט אים א געלט־מעקלער געקראָגן ביי אָטדעם יוסף שורס פאָטער א היפּשע הלוואה. ער האָט אַרויסגענומען זײַנס א וויזיטקאַרטל און האָט עס אָפּגעגעבן אָטדעם יידן, און נאָכדעם האָט ער זיך אָנגענומען פאַרן הענטל פון טיר און האָט געטאָן א קנייטש מיט די אַקסלען:

»וואָס קאָן ער דערויף זאָגן? ער ווייסט?... זאָל ער אַרײַנ־קומען דער יונגערמאַן... שבתצונאַכטס זאָל ער אַרײַנקומען«.

אַרום צוועלף אַזייגער אינאָוונט איז ביַי ראַפּאָפּאָרטן אין הויז שוין געווען דורכויס פינסטער, און נאָר אין שלאָף־צימער האָט זיך נאָך געלויכטן. עטל ראַפּאָפּאָרט איז שוין געלעגן אויסגעטאָן, און אַנטקעגן אויפן צווייטן בעט איז געזעסן אַבראַם און האָט אויסגעטאָן די שיך. ער האָט זיי אַוועקגעשטעלט אינאַזיַיט, די אויסגעטאָנע שיך, זיך פאַרטראַכט און, ניט קוקנדיג צו דער פרוי, א שמייכל געטאָן.

»שרהלען, האָט ער שעמעוודיג א זאָג געטאָן, האָט מען פאָרגעגעבן א שידוך«.

»שרהלען!?« ...

די פרוי האָט זיך מיטאַמאָל א הייב געטאָן פונם געלעגער און האָט דערהערט, וועמען מ׳האָט שרהלען פאָרגעגעבן. זי האָט אָנגעשטרענגט די אויגן מיטן געקנייטשטן שטערן, איר גאַנצער קערפּער האָט זיך מיטאַמאָל געגעבן א ציה־אויס צו אים, דעם מאַן אירן.

»וועמען!? ... וואָס רעדסטו ... ס׳איז דאָך שרעקליך« ...

ראַפּאָפּאָרט האָט זיך באַלד איבערגעדעקט מיט דער קאָלדרע און איז אַנטשלאָפן געוואָרן, און זי האָט זיך צוריק אַראָפּגעלאָזט אין איר בעט און איז געבליבן ליגן איינעאַליין מיט איר אויפרעגונג און מיט איר צער. ווער זיינען אַזוינס געווען אָטדי גרויססעטרעניצער שורן? קליינע, כמעט אויפגעקומענע מענשעלאַך, וואָס שטאַמען פון ניט קיין איבעריג שיינעם אָרט און לעבן ערגעץ פון תּמיד אָן מיט א קאַרג אָפּגעבאַזונדערטן לעבן. די ראַפּאָפּאָרטס האָבן תּמיד געשמייכלט דערפון, וואָס די רײַכסטע פון אָטדי שורן ווילן זיי נאָכמאַכן מיט די גרויסע צדקות און מיט די איידעמס, וואָס זיי ברענגען אַראָפּ פון אויסלאַנד, און איצט רעדט מען שוין איינעם פון זיי

פאַר שרהלען ··· אַז אָכאונוויי איז צו איר, צו שרהלען. עטל ראַפּאָפּאָרט האָט געפילט, ווי ס'ציטערט ביי איר נערוועז דאָס לינקע אויג און האָט ניט געקאָנט איינשלאָפן. זי האָט געזעהן פאַר זיך איר שוועגערין, חנהלען, זי געזעהן פאַר זיך אַזוי נאָהענט, גלייך זי געפינט זיך איצט אין ריגע און זעהט, ווי יענע וואוינט דאָרטן מיט איר צווייטן מאַן. יענע האָט אָפּגעטאָן איר אַרבעט: זי האָט ניט אויסגעוואַרט אַפילו ביזן מאַנס ערשטן יאָרצייט און האָט חתונה געהאַט פאַרן רייכן ריגער בחור, וועלכן זי האָט נאָך ליב געהאַט מיידלווייז. איצט רעדט די גאַנצע וועלט וועגן איר ליבע־מעשה, און די רעכטע שידוכים רעדט מען שוין דער טאָכטער אירער, שרהלען.

»אַז אָכאונוויי איז צו איר, צו שרהלען«.

און אַרום אַכט אַזייגער אינדערפריה, ווען אַבראַם ראַפּאָפּאָרט האָט, ווי שטענדיג אין דער צייט, אַן עפן געטאָן די אויגן, האָט זי עס, ליגנדיג ביי זיך אין בעט, גלייך דערפילט און האָט געגעבן צו אים א הייב דעם קאָפּ.

»אַבראַם, האָט זי געזאָגט, דו ביזט געשלאָפן? און איך האָב א גאַנצע נאַכט אַפילו מיט קיין אויג ניט צוגעמאַכט. האָסט אים גאָרניט אויסגעזידלט, אָטדעם מיאוסן יידן, דעם שדכן? ··· האָסט אים נאָך געגעבן א וויזיטקאַרטל, אַז דער בחור זאָל אַהער קומען? עטאָ וואָזמוטיטעלנאָ!«

IV

דערווייל האָט יוסף שור פון גרויססעטרעניץ שוין געהאַט באַקומען יעקב־נתנס ערשטן בריוו, און דאָרטן איז געשטאַנען, אַז ער זאָל זיין גרייט און אַז מיט גאָטס הילף:

»דער שידוך מיט משהלע לעווינס מיידל ווערט איה״ש זײַן א שידוך«·

אין שטאָט האָט מען שוין אויך וועגן דעם געוואוסט· דעם לעצטן טאָג פּסח אינדערפריה האָט מען אין שול גערעדט וועגן דעם אויף דער שפּיגלבאַנק· מ׳האָט גע־קוקט, ווי יוסף שור זיצט אויבנאָן אויף דער »שטאָט« פון זײַן ניטלאַנג געשטאָרבענעם פאָטער; מ׳האָט איבער־אַנײַס באַמערקט דעם נײַעם שוואַרצן סורדוט אויף זײַן געזעצטער שטאַלטנער פיגור מיטן גבירישן חתנבערדל, וואָס רונצלט זיך פרײַ אַרום זײַן יונגבחורשן מאַט־חנעוודיגן פנים און מ׳האָט געשמועסט, אַז ער וואַקסט, ווי אויף הייוון, אָטדער יוסף שור, ווער ווייסט?

»מעגליך, אַז ער דערגרייכט טאַקע איצט א שידוך, וואָס גאַנץ משפּחה שור האָט זיך אַלע יאָרן צו אים גע־צויגן«·

בײַ יוספן אַליין האָבן זיך דעמאָלט קוים־קוים געשאָקלט די דינע האַלבפרומע ליפּן און איטליכס מאָל, וואָס ער האָט זיך פאַרטראַכט, האָבן זײַנע היפּשע שוואַרצע אויגן גענומען קוקן פאַר זיך מיט א שפּאָגלנײַעם סאַמעטענעם גלענצל· דאָס איז געווען א גלענצל פון לאַנג אָפּגעהיטער בחורשאַפט, וואָס איז שוין נאָהענט צו א תכלית און פון גרויסן אומגעריכטן גליק, וואָס קומט פּלוצים און באַ־הערשט אַלע געפילן· אַרום אים איז מיטאַמאָל געוואָרן אַלץ ענליך צו א מאָדנע אָנגעלייגטן עולם התוהו· דערצו איז נאָך גראַד צו יענער צײַט געשעהן נאָך איינע א מעשה·

קיין גרויססעטרעניק האָט זיך דעמאָלט אומגעקערט מינע מוריינים, א געראָטן גביריש מיידל, וואָס האָט א היפּשע צײַט געלעבט אין אויסלאַנד און האָט דאָרטן פאַרדרייט די קעפּ בײַ אַלערליי גבירישע יונגעלײַט און

גרויסע מענשן. אויפן צווייטן טאָג נאָך איר קומען, האָט זי באַגעגנט אין גאַס יוסף שורן און האָט גלייַך באַמערקט דאָס סאַמעטענע גלענצל, וואָס אין זייַנע שוואַרצע אויגן. זי האָט שוין דערבייַ אַפילו באַקומען אַן אומעטיג פּנים און האָט זיך גלייַך גענומען דערפרעגן, ווער איז ער. דאָס איבעריגע האָט שוין דאָרטן אין שפּיגלבאַנק דערציילט דער אָרטיגער בנעימותדיגער שדכן, וועמען דער אַלטער מוריינים האָט דעם ערשטן טאָג פּסח גערופן צו זיך אויף קידוש.

»מינע מוריינים, האָט ער דערציילט, איז דאָרטן גע־זעסן אין עסצימער לחלוטין ניט פייַן געקליידט, מיט צעפּאַטלטע ציגייַנערהאָר איז זי געזעסן און מיט באָר־וועסע פּיס אין די שטובטופלעס«.

פון פוילקייַט, צי פון גלייַכגילטיגקייַט איז זי אַזוי גע־זעסן, סייַוויסייַ איז זי דאָך שוין א היפּשע צייַט געווען אין אויסלאַנד און האָט זיך דאָרטן אויפגעפירט פרייַ, און קיינער פון די גבירישע יונגעלייַט און גרויסע מענשן, וועמען זי האָט די קעפּ פאַרדרייט, איז איר ניט געפעלן. איצט האָט זי גערעדט מיטן שדכן אין א ליצנותדיגן טאָן; זי האָט געשמייכלט, זיך צוליב געהילט אין דער שאַל און האָט געשריגן צום שדכן ווי צו א טויבן:

»רעדט מיר יוסף שור!« האָט זי צו אים געשריגן.

צוריקריידנדיג איז שוין אפשר אויך משהלע לעווינס מיידל געווען פאַר יוסף שורן א גאַנץ געוואוינליכער שידוך, דערויף איז ער געווען דער ייִנגערער און גע־ראָטנסטער צווישן אַלע אָרטיגע גאווהדיגע און זעהר רייַכע שורן; זייַן גרויסע געירשנטע בייטלמיל האָט פריי־ליך געמאָלן אויפן סאַמע הויכן ברעג פון שמאלן טיף פליסנדיגן טייַך, א האַלב ווערסט פון שטאָט, און פון

אַלע פאַרבײַגייענדיגע שיפן האָט מען געמוזט קוקן, ווי זי טיילט זיך אויס פון די אַרומיגע קלענערע און גרעסערע פאַבריקן, זי לאָזט אָהן אויפהער חוצפהדיג שוואַרצן רויך צום קלאָרן בלויען הימל, און פון גרויסגבירישאַפט באַלויכט זי זיך אינמיטן העלן טאָג מיט אייגענער יום־טוב־דיגער עלעקטריע. חוץ דעם האָט ער דאָ, אין היפשן בערגיגן גרויססעטרעניץ, געהאַט צוויי אַלטע שטאַרק רײַכע מומעס, וואָס האָבן זיך שוין ניט אָנגעקערט מיט קיינעם פון די אָרטיגע אויפגעקומענע גבירים און זיינען נישט געגאַנגען צו זיי אויף חתונות. זייערע קינדער האָבן זיי דורך אַזעלכע מינים באַזונדערע אויסלענדערשע שדכנים חתונה געמאַכט קיין אויסלאַנד, און אַליין האָבן זיי שוין געוואוינט ווײַט פון ווימלדיגן שטאָטצענטער, אין צוויי גרויסע פאַרוואַקסענע ירושה־הײַזער, וואָס האָבן אויפן זעלטענעם דורכגייער תמיד א בלאָז געטאָן מיט לייטישער מרה־שחורה און מיט אַלטער אומעטיגליכער גבירישאַפט. זיי זיינען געוועזן די »פּני« פון דער שטאָט, אָטדי צוויי מומעס אסתרל און האדל, און האָבן קיינמאָל נישט געטאָן קיין שידוך מיט קלענערס פון זיך. נאָר ערשטנס האָט יוסף שור שוין לחלוטין ניט געקאָנט אויף זיך זאָגן, אַז אויך ער שטאַמט פון גאָר דער געהייבענער זײַט שורן. זײַן פאָטער איציק־מאיר שור איז געוועזן א חסידיש פאַנאַטישער און קאַרגער ייד, א כּעַסן א באַרימטער און א בעל־גאווה, וואָס אַלע מילמענשן האָבן אים געחנפעט אין די אויגן און האָבן זיך אים נאָכ־געקרימט אונטער די פּלייצעס. נאָך אין דער יוגנט האָט ער זיך צוליב ירושה־זאַכן צעקריגט מיט ביידע שוועסטער, אסתרל און האָדעלע, און האָט שוין נאָכדעם אַלע יאָרן געשריגן, אַז זיי מיט די מאַנען און מיט זייערע קינדער רודפן אים און זיינען אים שונאים אויפן לעבן. מיטן

ערשטן ווײַב, דער עקרה, האָט ער געלעבט שלעכט, נאָר נאָך איר טויט האָט ער געכאַפּט און אויפצולהכעיס אייגע־נער משפחה שוין אויף די עלטערע יאָרן חתונה געהאַט מיט א יונג ווײַבל א גרושה, וואָס איז בײַ אים אויסן געווען ניט מער, ווי »פאַפּראַווען זיך« און זיך אויס־קליידן, און פונם דאָזיגן צולהכעיסשידוך איז אַרויס־געקומען ער, דער לײַטיש געזעצטער יוסף שור מיט די לײַטיש געזעצטע מידות און מיט די געראָטענע יידיש־וועלטליכע קענטעניש, וואָס ער האָט אין זיך ביז דרײַ־אונצוואַנציג יאָר אַרײַנגעשטאַפּט. פון א טאַטן א תקיף און א בעל־גאווה איז ער אַרויסגעקומען, פון א טאַטן, וואָס האָט דרײַסיג יאָר כסדר אייגענע שוועסטער צו זיך אין הויז ניט אַרײַנגעלאָזט און איז פּלוצים עטליכע שעה פאַרן טויט געוואָרן שטאַרק ווייכהאַרציג, זיך אויפגעזעצט אויפן בעט און זיך פונאַנדערגעכליפּעט, אלמאי ער האָט אָפּגעלעבט א מיאוס לעבן, און פון א מאמע, א יונג ווײַבל א גרושה, וואָס איז אויסן געווען ניט מער, ווי »פּאַפּראַווען זיך« און זיך אויסקליידן.

דאָס אַלץ האָט דער שווײַגנדיג שטײַפער יוסף שור ערגעץ טיף אין זיך געקאָנט האָבן אינזינען. חוץ דעם האָט ער זיך שוין איינמאָל געהאַט מיט משהלע לעווינס מיידל באַגעגנט און האָט צום ערשטן מאָל אין לעבן דערפילט, אַז ס'איז פאַרהאַן חתנשטימונג אויף דער וועלט. דערצו איז נאָך דאָס באַגעגעניש אַליין פאָר־געקומען מאָדנע אומגעריכט און לחלוטין ניט אויפן גע־וואוינליכן בעל־הבתישן שטייגער. דאָס איז געווען א פּאָר וואָכן פאַר פסח, ווען יוסף שור האָט זיך אומגעקערט פון וואַרשעווער פוילן פון זײַן יונגער מומע רייזל, פון יענער זעלבער מומע רייזל, וואָס האָט פון תמיד אָן ניט געקאָנט אויסקומען מיט זײַן חסידיש פאַנאַטישן פאָטער, דעם

ברודער אירן· און איז אַמאָל מיידלוויי̆ז אַנטלאָפן פון אים קיין פּאַריז·

דער מומע רייזל האָט קיינער ניט געגלויבט· אַז זי האָט אַסך צרות· נאָר דערפאַר· וואָס זי אַליין האָט פון תּמיד אָן צופיל געפּלאַפּלט וועגן זיך· וועגן די צרות אירע און וועגן איר גרויס קאַנטשאַפט מיט די גרעסטע מענשן פון גאָר דער וועלט· אין דער יוגנט האָט זי געהאַט אַסך געפּלוידערטע מיידלשע ראָמאַנען· נאָר סוף־כּל־סוף האָט זי מיט איר יונגן רייכן מאַן חתונה גע־האַט פּשוט דורך א שדכן· דערפאַר איז איר מאַן געווען נאָך א גרעסערער פּלוידערזאַק פון איר און קיין זאַך אין דער וועלט האָט אים ניט געקאָנט באַוואונדערן· ער האָט פּערזענליך געקאָנט אַלץ און יעדערן· ער איז אַליין געווען· אַזויצוזאָגן· א האַלבע וועלט· א שטיק גאָט· און די מומע רייזל האָט געליטן· שוויי̆גנדיג האָט זי געמוזט צוזעהן· ווי ער פאַרשיט יוספן· דעם גאַסט אירן· מיט ניי̆ן מאָס רייד און איז צופיל מגזם וועגן זיך·

אַך יאָ· גאָר גליקליך איז שוין די מומע רייזל ניט גע־ווען· אין דעם האָט זיך יוסף שור איבערצייגט פאַר די קורצע עטליכע טעג· וואָס ער האָט ביי̆ איר פאַרבראַכט· אַז די מומע רייזל באַגלייט אים צוריקוועגס צום וואָקזאַל· פילט ער זיך גערירט· ווען ניט דאָס· וואָס ער איז אויפ־געצויגן ביי̆ איציק־מאיר שור אין דער שטיי̆פער· שוויי̆גנ־דיגער שטוב· וואָלט ער זי איצט אָנגענומען פאַר די הענט און וואָלט איר געזאָגט· אַז דער עיקר איז: ליי̆דן שטיל און שיין· אַזוי· אַז קיין בן־אָדם זאָל דערפון ניט וויסן· די מומע רייזל איז אויך גערירט און פול· אַזויצוזאָגן· מיט הייליגע שוועסטערגעפילן· אַז זי קושט אים· ווי קינדוויי̆ז »אין די כּשרע אויגן«· וואַרגן זי טרערן אין

האַלז, סוף־כּל־סוף האָט זי דאָך געפונען אין אים א פרײַנטל, וואָס קאָן זי אויסהערן.

»זי האָט אַלע אירע יאָרן, זאָגט זי, געזוכט ניט מער ווי א פרײַנט«.

נאָר אַז דער צוג קומט אונטער, באַמערקט זי עפּעס געשווינט אין איינעם פון די וואַגאָנפענסטער און באַקומט מיטאַמאָל א שדכניש נײַגעריג פּנים מיט לײַכטזיניג־ווײַבערשע פלוידעראויגן. זי שמייכלט דערבײַ צופיל און צו נאַריש און ראַמט אײַן יוסף שורן, אַז ער איז גליקליך.

»ער פאָרט אַהיים אין איין קופּע מיט א שיין און רײַך מיידל, מיט משהלע לעווינס מיידל«.

»מיט משהלע לעווינס מיידל?«

יוסף שור ווייסט נאָך ניט קלאָר, ווער איז זי אַזוינס. אין גרויססעטרעניץ שמועסט מען, אַז זי האָט געוויס עמיצן אין אויסלאַנד...

»אַנדערש וואָלט זי אַהין אַזוי אָפט ניט געפאָרן«.

און נאָכדעם פילט ער זיך שוין די גאַנצע צײַט צע־טראָגענער און אַנדערש ווי אַלעמאָל און קוקט מיט צופיל אויסגעגלאַנצטע אויגן אויפן יונגן בלאָנדן מיידל, וואָס פאַרנעמט אַנטקעגן אים אין קופּע דעם צווייטן פרײַען פּלאַץ.

»משהלע לעווינס מיידל...«

דאָס מיידל ליגט דעם גאַנצן אָוונט מיט פאַרמאַכטע אויגן און דריקט שטיל די איבערגעפלאָכטענע הענט צו דער ברוסט, און ער קוקט אויף איר און געדענקט, אַז זי האָט מסתּמא עמיצן אין אויסלאַנד. איצט דאַכט זיך שוין, אַז איר איז געבליבן ניט מער, ווי צו דריקן אַזוי אין האַלבן דרימל די איבערגעפלאָכטענע הענט צו דער ברוסט און זיך אויסמאָלן, אַז איר איינציגער, ווען זי

האָט געלאָזט איצט אין אויסלאַנד· שפּאַרט נאָך אַלץ דעם קאָפּ צו איר אויפן אַקסל···

איינמאָל טרעפט זיך:

דאָס מיידל טוט אויף אים אַן עפן די אויגן, בלויע פאַרשלאָפענע אויגן, וואָס קוקן זיך א רֶגע איַין אין זיַין יונג בחורשן פּנים און ווילן זיך אָן עפּעס דערמאָנען, און ווערן באַלד צוריק גלייַכגילטיג און אַנטוישט. און ביַי אים ווערט דערפון ווי אונטערגעבראָכן דאָס האַרץ, און א וואַרעמע התנשטימונג, א כוואַליע טוט זיך מיטאַמאָל איבער דעם א לאָז און פאַרטרינקט עס.

»זי איז א שיין מיידל···«

ביַי דער שיַין פונם שטייענדיגן עלעקטרישן לעמפּל, וואָס פאַלט פון אונטערן געל זיַידענעם אַבאַזשורל, עפנט ער זיַין העברעאיש בוך און נעמט אין דעם אַריַינקוקן. נאָר סוף־כל־סוף פאַרמאַכט ער עס און גייט אַרויס פון קופּע אין קאָרידאָר אַריַין. אים פאַרדריסט, אַלמאי ער האָט א היפּשע צייַט אַריַינגעקוקט אין בוך און האָט אין דעם גאָרנישט ניט איבערגעלייענט. מאַכן זיך גלייַך ער לייענט, האָט ער פייַנט. אדרבא, אים אַליין איז שוין איצט מינוטנווייַז געווען שווער די מומע רייזל, נאָר דערפאַר, וואָס ביַי איר זיינען, נאָך זיַין מיינונג, פיל זאַכן געווען »געמאַכטע«, און נאָכדעם קעמפט ער שוין מיט דער געיַרשנטער משפּחהדיגער גאווה, וואָס זידט אים אויף דאָס בלוט. ער וויל מער ניט קוקן אויפן מיידל, דאָך קאָן ער זיך לאַנג אין קאָרידאָר ניט איַינהאַלטן, ער קערט זיך אום צוריק אין קופּע און באַמערקט פּלוצים, אַז די שיַין פונם עלעקטרישן לעמפּל ברענט צו העל. ער דערנעהענט זיך צו דעם אויף די שפּיצפינגער און פאַרלעשט עס. ניט צוליב זיך טוט ער עס, נאָר צוליב איר און צוליב איר שלאָף. אויפן אָרט פונם אויס־

געלאָשענעם לעמפל צינדט זיך גלײַך אָן אין ווינקל אַן אַנדערס, א הויכס און א בלויס, און דעמאָלט ווערט מיטאַמאָל קלאָר, אַז דער שטיל דערוואָרגענער מורמל פונם שווערן לויפנדיגן וואַגאָן איז שוין א גאַנצער א בײַנאַכטיגער. אין וואַגאָן שלאָפט מען, נאָר ער, יוסף שור, האָט נאָך מיט שלאָפן צײַט. ער זיצט אײנגעראַליין טיף פאַררוקט אין זײַן פאַרטונקלט ווינקל, ער טרייסלט זיך גרינג צוזאַמען מיט אַלץ אין וואַגאָן און קוקט:

דאָס מיידל ליגט ווי פריהער מיט פאַרמאַכטע אויגן, נאָר די הענט זיינען איר שוין איצט אונטערגעלייגט אונטערן קאָפּ מיט געקריצטע בלאָנדע האָר. דאָס קליידל דעקט צו די אונטערגעקליבענע פיס ביז די שפּיצן פון קינדערש קליינע לאַקירטע טופלעס, און דער שוואַרצ־פאַסיגער שאַל האָט אײַנגעהילט איר טאַליע מיט די יונג־מיידלשע תמימותדיגע פּלייצעס. זי איז געווען שיין. און ער האָט פאַרשלאָפענערהייט אויף איר געקוקט.

»משהלע לעווינס מיידל«.

איז אָט, נאָך אָטדעם באַגעגעניש מיט משהלע לעווינס מיידל, האָט זיך יוסף שור אומגעקערט אַהיים אינגאַנצן א באַנייטער און איז אָפּגעשלאָפן עטליכע נעכט נאָכ־אַנאַנד, ווי א כלי־זמר נאָך א חתונה. אָפּגעשלאָפן און מיט אַזאַ גרינגן שלאָף, גלײַך אין יעדער רגע קאָן גע־מאָלט זײַן, אַז דאָס מיוחסדיגע מיידל זאָל קומען אָנ־קלאַפּן אָן זײַן טיר און אים זאָגן:

»ס׳איז ליגן... כ׳האָב קיינעם ניט אין אויסלאַנד...«

דערצו איז נאָך די צײַט אַליין געווען א צײַט פון פרילינג, און אינם טײַך, וואָס פליסט פאַרבײַ בערגיגן גרויססעטערעניץ האָט פריה גערירט דאָס אײַז...«

טעג זיינען פאַרגאַנגען אין גרינגן פראָסט, אין טיפער איינהערעניש, צי די אַרומיגע ווייט דערשטווינטע געגנט פאַרטראַכט ניט עפּעס נייס. דעמאָלט האָבן זיך פריה געלאָשן קליינע ציטערדיגע פייערלאַך, מיד פון מַצות־באַקן און פון פאַרפּסחדיגער איילעניש, האָבן תחילת־נאַכט איינגעדרימלט די פיל פאַרדרייטע גרויססעטרע־ניצער אונטערגעסלאַך. און פריהער אָוונט, ווי לאַנג פאַרכאַפּטער אָטעם, האָט שטיל געגאַפּט און שטיל געציילט די קלעפּ פון שנעלצוג, וואָס טראָגט זיך דורך איבערן ווייטן אייזערנעם בריק. ער טוט דאָרטן א שרעק אונטער זיך א תהום, אָטדער צוג; ער צעברעקלט שטילקייט אויף פיצלאַך און אַליין איז ער שוין ווייט־ווייט, ער איילט צו יענעם אָרט, וואוהין ער האָט צוריק מיט עטליכע טעג אַוועקגעטראָגן דאָס יונגע בלאָנדע מיידל.

אין יענע טעג האָט די זוניגע לופט געשמעקט מיט כּלהטרייישאַפט, מיט יונגן מיידל, מיט זיך, מיט יונגן בחור אַליין און מיט נאָך, מיט נאָך, מיט גאַנצע פסוקים פון שיר־השירים... יוסף שור איז דעמאָלט געגאַנגען צו זיך אין דער גרויסער געזירשנטער מיל, וואו ס׳האָבן נאָך פון פאַר זיין פאָטערס טויט געמאָלן א צעהנדלינג יידן »פראָמאָלשטשיקעס«. איטליכס מאָל, וואָס ער האָט צוריקקוועגס איבערגעשריטן אין אַלכסון דעם גרויסן אויסערשטאָטיגן פלאַץ, האָט ער תּמיד באַגעגנט די צוויי איינע און דיזעלבע מיידלאַך חברטעס, וואָס האָבן דאָרטן אַרומגעשפּאַצירט הין און צוריק. זיי האָבן געפּרובט מיט די קאַלאָשן די שטייפקייט פון שניי און געהאַלטן דערביי אין איין גוטמוטיג קוקן אויף אים, דעם פאַרבייגייענדיגן יוסף שורן. אַלטע גוטע פריינט זיינען אים אַפּנים די מיידלאַך געווען און ער האָט וועגן דעם גאָרניט גע־

וואוסט. איינע פון זיי איז געווען מינע מוריינים, דעם אַלטן מוריינים'ס גערעַטענע טאָכטער. קוקנדיג אויף אים, האָט זי דאָ געהאַט צו דערציילן איר חברטע א סוד, אַלע טאָג א נײַעם סוד. דער סוד איז געווען אין די שוואַרצע אויגן, מיט וועלכע זי האָט לאַנג באַגלייט אים, דעם גבירישן יוסף שור, דעם גערעַטענעם פּיראונצוואַנציג־יאָריגן בחור. נאָר יוסף שור האָט אויך אין זײַנע אויגן געהאַט א סוד; ער האָט פאַרבײַגייענדיג געקוקט אויף ביידע מיידלאַך און האָט בשום אופן ניט געקאָנט באַשליסן, ווער פון זיי דערמאָנט אים מער אָן יענער, אָן משהלע לעווינס מיידל...

ער האָט ניט געהאַט קיין חברים, וועמען ער זאָל איצט קאָנען וועגן זיך דערציילן; געבוירן און אויסגעוואַקסן אין א הויז א בייזליך אָפּגעשלאָסענעם און ניט איבעריג באַליבטן אויף דער גאַנצער שטאָט און אויף אַלע אַרומיגע שכנישע הײַזער, איז ער סוף־כל־סוף אַרויס פון דעם. ער, דער שווײַגנדיגער יוסף שור, דער בייזליכער און שטײַפער ערגעץ טיף אין זיך. דאָ אין שטאָט איז ער זעלטן געגאַנגען אַפילו צו זײַנע צוויי אַלטע געהייליגט־רײַכע מומעס. יענע האָבן אים שטאַרק ליב געהאַט דערפאַר, וואָס ער דאַרף צו זיי ניט אָנקומען און דערפאַר, וואָס ער איז לײַטישער פון זײַן טאַטן. זיי האָבן בײַ יעדער געלעגנהייט געלויבט זײַן גערעַטנקײַט, און ער איז צו זיי ניט געגאַנגען.

נאָר איינמאָל פאַרנאַכט דאָ אין גרויססעטרעניץ אויף דער מיטלסטער רעשדיגער גאַס... איינמאָל פאַרנאַכט האָט זיך אים אויסגעוויזן, אַז ער זעהט דאָ דורכגיין זי, משהלע לעווינס מיידל. ער איז געגאַנגען אויף איין טראָטואַר און האָט זי די גאַנצע צײַט געזעהן אין די פּלייצעס אויפן צווייטן. זי האָט אים גענאַרט און שטום

גערופן; זיך אַלעמאָל אָפּגעשטעלט און זיך צו אים אומ־געקוקט· נאָר סוף־כל־סוף האָט זי פֿאַרקערעוועט לעבן איינעם א פֿינסטער געוואָרענעם ראָג און איז דאָרטן פֿאַר־שוואונדן צווישן געדיכטן שפּאַצירנדיגן עולם· דעמאָלט איז יוסף שור שטיין געבליבן און האָט זיך אַרומגעקוקט· אין דער געפּרעסטער בין־השמָשותדיג שפּעטער לופֿט האָבן פֿנימער דורכגעאיילט מיט א מאָדנער פֿאַרפֿרעמד־קייט ווי צו ליקוי־חַמה· און אין די אויערן האָט געראַשט דאָס וואַסער· וואָס פֿאַלט פֿון אונטער א גרויסן הויך אויפֿגעהויבענעם שלויז· כאָטש אַרום און אַרום גרויס־סעטרעניק איז גאָר אין ערגעץ קיין שלויז ניט געווען· וואָס האָט דאָס געקאָנט באַטייטן? פֿאַמעליך האָט ער זיך אַהיים אומגעקערט און האָט דעם גאַנצן אָוונט גע־דענקט· אַז זי· משהלע לעווינס מיידל· איז שוין מסתּמא לאַנג געקומען אַהין· וואוהין זי איז געפֿאָרן פֿון אויס־לאַנד אויף פּסח· מעגליך· אַז איצט אינאָוונט איז זי אינערגעץ ניט געגאַנגען און געפֿינט זיך ביי זיך אינ־דערהיים· מעגליך· אַז זי פּרעסט זיך איצט אויס א ווייס קאָפּטל אויף פּסח···

און אויפֿמאָרגן האָט ער שוין מער ניט געקאָנט איבער זיך געוועלטיגן און איז אַוועק מיט אַלע זיינע איבער־לעבונגען צו זיין איינציגן חבר· צום גרויססעטרעניצער רבינס בן־יחיד איציקלען· מיט וועמען ער האָט קינדווייז אין רבינס הויף געלערנט ביי יעקב־נתנען »חושן־משפּט« און »יורה־דעה«·

V

דעם רבינס גרויסער גוט יידישער הויף האָט שוין זינט עטליכע יאָר געהאַלטן אין איין וועלקן· יעדער צימער איז געווען פֿול מיט צרותדיגע סודות· מיט צו־

להכעיסן און מיט קריג. דער אַלטער רבי, דער גרויסער לַמדן איז פון יאָר צו יאָר געוואָרן פרומער, ניט גע־וואוסט, אַז ער איז מסוכן קראַנק און האָט ווי אַמאָל געפאַסט גרויסע תעניתים בײַ זיך אין די אָפגעשלאָסענע צימערן. צוריק מיט א פאָר יאָר האָט ער זיך אָפגעזאָגט פון „נעמען קוויטלאַך" און פון פראַוועו טישן און האָט געגלויבט, אַז ער לעבט אויסשליסליך פון די דרײַטויזנט רובל, וואָס ער באַקומט פאַר גרויססטעטרעניצער רבָנות. שונאים, וואָס זיינען פון תּמיד אָן געוועזן זיכער, אַז ער איז ניט אַזאַ תּם, ווי ער מאַכט זיך, האָבן אים חושד געווען, אַז פון „קוויטלאַך נעמען" האָט ער זיך אָפגעזאָגט פשוט דערפאַר, ווײַל „דאָס געשעפט גייט אונטער". און די רביצין האָט אָהן זײַן וויסן געוואָלט אונטערהאַלטן די גרויסקײַט פון הויף און האָט שטילער־הייט געשלעפט גרויסע געלטן בײַ אַלע זײַנע אַמאָליגע גלויביגע און אומגלויביגע חסידים.

יוסף שור האָט זיך דאָרטן געגנבעט איבער פיל האַלב־ליידיגע ניט באַוואוינטע חדָרים, מורא האָבנדיג, אַז די רביצין וועט אים דאָרטן אויפנעמען, ווי א קינד פון אַן אַלטן חסיד און גוטן פרײַנט און וועט אים דאָרטן אויס־דערציילן אַלע משפָּחה־אומגליקן.

שווייגנדיג און גאווהדיג שטייף איז ער נאָכדעם געזעסן אַנטקעגן איציקלען אינם נזיריש אָפגעזונדערטן צימער, וואו זיי האָבן אַמאָל צוזאַמען געלערנט. אין יענעם זעל־ביגן צימער האָט אים דאָך איציקל אַמאָל שטייף געהאַלטן פאַרביידע איילנבויגנס און אים געצוואונגען אויסהערן אַן ענליכע געשיכטע צו דער, וואָס ער, יוסף שור, לעבט איצט איבער, א געשיכטע מיט א חופה מיט כלי־זמר, וואָס איז נאָר דעמאָלט נאָרוואָס אין אָנהייב ווינטער־דיגן אָוונט פאָרגעקומען בײַם רבין אין הויף און מיט א

שטיַיפער פאַרפּומפּענשמעקנדיגער מיידלשער האַנט, וואָס האָט זיך דאָרטן אינדערפינסטער שטייף צו אים, איציקלען, צוגעטוליעט.

נאָר סוף־כל־סוף איז פונם דאָזיגן וויזיט זיַינעם גאָרנישט ניט אַרויס. איציקל האָט נאָך אַלץ געהאַט א קלאָרוויַיסן כשרן האַלז מיט אויך אַזאַ כשר ליַיב, וואָס בענקט א גאַנצע וואָך נאָך די גוט־יידיש זיידענע קליידער, אין וועלכן מ׳טוט עס אָן שַבת, און האָט נאָך אַלץ געשטראַלט, ווי צוריק מיט פיר יאָר, בשעת ער האָט בגנֵבה געלייענט היינען, אחד־העמען און נאַדסאָנען. ניטלאַנג האָט ער זיך אומגעקערט פון אויסלאַנד צוזאַמען מיטן אַלטן רבין, וועמען דאָקטוירים האָבן דאָרטן מיַאש געווען. נאָר ניט דאָס איז געווען דער עיקר, און ניט וועגן דעם האָט איצט גערעדט איציקל. דער עיקר איז געווען דאָס, וואָס ער האָט פאָרנדיג צוריק פון אויסלאַנד געזעהן. שטייף און קרעפטיג האָט ער געהאַלטן יוספן העכער די איילנבויגנס פאַרביידע הענט און האָט אים געצוואונגען אויסהערן, וויאַזוי דער שנעלצוג, מיט וועלכן ער מיטן פאָטער האָבן זיך פון אויסלאַנד אומגעקערט, איז שוין דאָ אין רוסלאַנד געלאָפן איבער ברייטע פריַיע פעלדער און האָט געשפּרייט אומעט טיף אין די באַטריבטע בין־השמָשות, און ווי ער, איציקל, איז דאָרטן איינעראַליין געשטאַנען אין האַלבן וואַגאָן ערשטע קלאַס און האָט געזעהן דעם קליינעם יידישן יישוב, פאַרביַי וועלכן דער צוג טראָגט זיך געשווינט אַדורך. אינם קליינעם יישוב איז אַזוי פוסט, גליַיך ס׳איז שבת און אין אַלע היַיזער שלאָפט מען ביַיטאָג. א בלאָטקעלע גלענצלט זיך דאָרטן פאַר די היַיזער, וואָס שטייען מיטן פּנים צו די רעלסן; א הערטל גענז גריבלט דאָרטן מיט די שנאָבלען אין אַן אויפגערודערט בלאָטיגן הויף, און א מיידל ... א מיידל אין וויַיסן לויפט דאָרטן

מיטאַמאָל אַרויס פון דער לעצטער פאַרמעגליכער שטוב און בלײַבט מיטאַמאָל שטיין אויפן גאַניק, א מיידל אין ווײַסן ...

איז אָט, אין אָטדעם מיידל איז איצט, אַפּנים, געווען פאַרליבט איציקל. ער האָט געהאַט שוואַרצע גריבער אונטער די אויגן און האָט געזאָגט, אַז ער מוז אַלעווײַלע פאַררויכערן א פּאַפּיראָס, ווײַל דער קאָפּ »דער קאָפּ טראָגט אים אינדערלופטן« ...

יוסף שור האָט דעמאָלט טאַקע קיין וואָרט וועגן זיך ניט אויסגערעדט, געזעסן שווײַגנדיג אַנטקעגן איציקלען, אים געקוקט אין פּנים אַרײַן און געטראַכט וועגן דעם, וואָס איציקל זיצט איצט איבער בײַם פענסטער גאַנצע טעג און קוקט אויף די ווײַסע גענז, וואָס פּאַשען זיך דאָ ניט ווײַט אויפן גראָז לעבן רבינס הויף. די ווײַסע גענז דערמאָנען אים, זאָגט ער, אָן יענעם יישוב, אָן »יענע גענז« און איבערהויפּט, אָן דעם מיידל, אָנם מיידל אין ווײַסן ...

ער איז נאָך זײַן מיינונג געווען א פאַרפאַלענער, אָט־דער איציקל; ער האָט שוין גאָרנישט ניט געטאָן אַפילו צוליבן גרויססעטרעניצער רבָנות, וואָס ער וועט נאָך זײַן פאָטערס פּטירה מוזן איבערנעמען, נאָר מיט וואָס האָט אים דען געקאָנט העלפן ער, יוסף שור? ער איז געווען פאַרנומען מיט זיך אַליין, מיט זײַנע אייגענע נײַע איבערלעבונגען; ער איז געזעסן בײַ זיך אינדערהיים און האָט געוואַרט.

איינמאָל בײַטאָג איז צו אים אַהיים אַרײַנגעקומען זײַן געוועזענער גמרא־מלמד יעקב־נתן ווידערפּאַליער. אַרײַנגעקומען גלאַטאַזוי, ווי געוואָרע וערן, נאָר געזעסן בײַם טיש אין די חסידיש אויסגעפּוצטע בגדים, לאַנג און עזותדיג

בריט זיך דערפרעגט וועגן זײַנע׳ יוסף שורס ירושה־עניינים.

סוף־כל־סוף האָט ער זיך מאָדנע קאַלטבלוטיג אויס־גערעדט׳ אַז ער האָט פאַר אים א שידוך.

»מיט משהלע לעווינס מיידל א שידוך«.

»מיט משהלע לעווינס מיידל?«

יוסף שור האָט ניט געוואוסט׳ פונוואַנען שטאַמט אָטדער איינפאַל: פון אים׳ יעקב־נתנען אַליין׳ צי פון א בריוו׳ וואָס אים האָט געקאָנט צושיקן פון וואַרשעווער פוילן די פלוידערדיגע מומע רייזל. ער האָט ניט איבעריג גע־גלויבט יעקב־נתנען. צוריק מיט עטליכע יאָר האָט דער חסידיש אויסגעפוצטער ייד געלאָזט ערגעץ אין א קליין שטעטל זײַן ארעם ווײַב און שיקט איר ניט די גאַנצע צײַט קיין פרוטה צום לעבן. ער איז געזעסן אַנטקעגן גאוותדיג און שווײַגנדיג־שטײַף׳ געקוקט ווי יעקב־נתן שפילט ווי מיט א פשוט שטיקל פאַפיר מיטן הונדערטער׳ וואָס ער האָט נאָרוואָס בײַ אים גענומען אויף הוצאות און האָט געהערט׳ ווי ער חזרט שוין דאָס צווייטע מאָל איבער:

»אַזוי׳ אַזוי.. דאָס מיידל פאָרט שוין אפשר צו אָפט קיין אויסלאַנד.« און נאָך:

»ס׳איז כדאי געוואָרע ווערן׳ פאַרוואָס פאָרט דאָס מיידל אַזוי אָפט קיין אויסלאַנד«. אַז יעקב־נתן איז אַוועקגע־גאַנגען האָט ער נאָך אַלץ געדענקט וועגן דעם. מ׳האָט זיך באַדאַרפט נאָכאַמאָל אַראָפכאַפּן אין רבינס הויף צו איציקלען און זיך דערפרעגן וועגן דעם בײַ דער רביצין׳ וואָס האָט זיך פון איינעם א צד גאָר נאהענט אָנגעקערט מיט די ראַפּאָפּאָרטס און האָט אַלץ באַדאַרפט וויסן.

נאָר אָט איז יעקב־נתן אום חול־המועד פסח אַוועק־געפאָרן קיין בראַשעק און האָט אים פונדאָרטן צוגעשיקט א בריוו, אַז ער זאָל זײַן גרייט און אַז מיט גאָטס הילף, דער שידוך מיט משהלע לעווינס מיידל וועט זײַן א שידוך.

»הייסט עס, אַז ס׳איז גאָרנישט אָטדאָס, וואָס דאָס מיידל פאָרט צו אָפּט קיין אויסלאַנד?« . . .

אויב אַזוי, וועט ער דאָ אין גרויססעטרעניץ איבער־בויען דעם פאָטערס הויז. ער טראַכט שוין לאַנג וועגן דעם. ער וועט זאָגן דעם יידן, וואָס פאַרנעמט אין הינטערשטן גאָרן די לינקע צוויי קלייטן, אַז ער זאָל זיך זוכן א נײַעם פלאַץ. ער פאַרפילט דעם גאַנצן אַרײַנ־גאַנג מיטן ריח פון שוסטער און פון פרישן לעדער און אַלץ אַרום דערמאָנט אַזוי שטאַרק אָן אַלטן קאַרגן טאַטן.

דער צווייטער בריוו יעקב־נתנס איז אים שוין אָנגע־קומען פון קיעוו, פונדאָרטן, וואו דאָס מיידל האָט איצט פאַרבראַכט בײַ איר פעטער אַבראַם ראַפּאָפּאָרט און וואו־הין יעקב־נתן האָט אים, יוספן, אינגיכן באַדאַרפט אַרויס־רופן דורך א דעפּעש. הייסט עס, אַז מ׳האָט שוין גערעדט וועגן דעם בײַ אַבראַם ראַפּאָפּאָרטן אין הויז און, אַז דאָס מיידל איז אויך דערבײַ געווען און האָט דערויף מסכים געווען. מעגליך, אַז זי געדענקט אים שוין אַפילו פון דעם קופּע, אין וועלכן זיי זיינען צוזאַמען געפאָרן.

יוסף שור האָט נאָך אָטדעם צווייטן בריוו זיך באַנייס געלאָזט מאַכן נאָך א פּאָר נײַע אָנצוגן און האָט לחלוטין אויפגעהערט צו באַווײַזן זיך אין גאַס; ער איז פּלוצים געוואָרן א הייליגער, ער האָט געוואַרט אויף יעקב־נתנס דעפּעש. כדי צו מקצר זײַן די צײַט האָט ער בײַ זיך אינדערהיים געהאַלטן אין איין לייענען ביכער, און א געפיל איז בײַ אים געווען אַזאַ, גלײַך משהלע לעווינס

טאָכטער שטייט אים די גאַנצע צײַט אונטער די פּלייצעס;
אַז ער ענדיגט לייענען א זײַטל און פאַרטראַכט זיך, קאָן
זי אים פּלוצים א זאָג טאָן:

»מיש איבער, טײַערער!«

ער האָט געדענקט דעם איבערגעגעבענעם בליק פון אירע בלויע אומעטיגליכע אויגן, גלײַך ער פאָרט נאָך מיט איר אין איין קופּע און זעהט: בלויע פאַרשלאָפענע אויגן הייבן זיך אויף פונם קישן און קוקן זיך אַזוי א רגע איין אין זײַן יונג־בחורשן חנעוודיגן פּנים און ווילן זיך אָן עפּעס דערמאנען... ער האָט ניט אויף א רגע אויפגעהערט צו שלינגען די זײַטלאַך פונם בוך, וואָס ער לייענט, און האָט זיך פאַרטראַכט וועגן איר. ס'איז געווען קרום, זעהר קרום, אָטדאָס, וואָס ער האָט הנאה געהאַט פון רײַכן פאַרמעגן, וואָס זי קאָן אים אַריינטראָגן.

און נאָך איין זאַך:

»ער, יוסף שור, איז יעדנפאַלס גענוג רײַך אָהן איר; ער האָט גענוג זײַן אייגנס«.

איינמאָל אינאָוונט האָט ער זיך בײַ זיך אינדערהיים צוגעגרייט א וואַנע און האָט זיך מיט איר באַשעפטיגט ביז שפּעט אינדערנאַכט. ער האָט זיך לאַנג געוואַשן, געהייליגט און האָט נאָכדעם אָנגעטאָן שפּאָגלנײַע נאָך ניט קיין געניצטע וועש. אין יענער זעלביגער נאַכט האָט מען אים אויפגעוועקט פון שלאָף און אים אָפּגעגעבן יעקב־נתנס דעפּעש.

»אַלץ גייט צו אויפן בעסטן אופן, יעקב־נתן וואַרט אויף אים איבערמאָרגן אינאָוונט אין קיעוו אויפן וואָקזאַל«.

ער איז כמעט געבליבן רוהיג נאָך אָטדער ידיעה. שטייענדיג בײַם לאָמפּ אין אונטערשטן וועש מיט דער דעפּעש אין האַנט, האָט ער נאָר געהאַט בלאַסע נאָז־

לעפלאַך, געאָטעמט אַביסל שווערער, ווי געוואוינליך, און האָט געדענקט: דער איבערמאָרגנדיגער טאָג איז דינסטאָג. „א מזלדיגער טאָג“.

VI

ביים אַרויספאָרן האָט געשמעקט מיט דינעם זילבערנעם רעגנדל, מיט מזלדיגן חתנמאָרגן, וואָס נאָך א רעגנדיגער נאַכט א מבול.

אַ לייטיש־שווייגנדיגער שטאָטאיזוואָזטשיק איז מיט דרך־ארץ געזעסן צו אים מיט די פלייצעס, פלינק אויסגעפעלט אַ גאַנצע שורה פאעטאָנעס מיט יומטובדיג געשטימטע מענשן, וואָס איילן, ווי צו אַ חתונה, צום פריהען ניינ־אזייגערדיגן צוג, און האָט שמיידיג אַוועקגעשמיסן, ארויף א בארג צום וואקזאַל. פארביי די אויגן האָבן אַדורכגע־שווינדלט אַ פּאָר באַקאַנטע ערגעץ געזעהענע פנימער, מיט אַ היטלפודלע, וואָס האלט זיך קוים אויף דער קעלניע און איז אין יעדער רגע גרייט אַראָפּצופאַלן. אַ פּאָר פרויענאויגן פון אונטער אַ וואואַל האבן זיך נייגעריג אַ גליטש געטאָן איבער זיין פנים און זיינען באלד געבליבן אונטער זיין פריש אָפּגעשוירענעם חתנדיגן האלז און באקן. ווער האָט דאָס געקאָנט זיין? ער איז געוועזן אויפגערעגט מיט דער נאַכט, מיט זיך אליין, מיטן גליק, וואָס שטייט אים פאָר און האָט גלייך אן דעם פאַרגעסן. אָקאָרשט שפעטער אין וואַגאָן האָט זיך אַרויסגעוויזן, אַז מיט דעמזעלבן צוג פאָרט קיין קיעוו דער אַלטער גרויס־סעטרעניצער מוריינים מיט זיין גערעטענעם בת־זקונים־מיידל, זיי געפינען זיך אין דעם צווייטן קופע, און דער אַלטער מוריינים באַוויזט דאָרטן קונצן און גייט אַרום זיין מיידל, ווי אן אמתער קאַוואַליער.

„וואָס? פרעגט ער זי, איר איז באַקוועם?“

אַך׳ יאָ׳ אָטדער אַלטער וועלטליכער מורייניס׳ וואָס האָט געהאט אונטער זיך אַ גאַנצע קייט פון געשטאָרבענע זיידעס גבירים׳ אין זײַנע ברייטע געהויקערטע פלייצעס איז שוין לחלוטין ניט געווען צו דערקאַנען׳ אַז זײַן גרויס־סעטרעניצער גיספאַבריק האָט דרײַ יאר נאכאנאנד געמאַכט אומגליקליכע געשעפטן און אז איצט שטייט זי שוין אינ־גאַנצן און אין איר גוואַלדיג הויכן ריזנקוימען מאַכן זיך פויגלען נעסטן. אין צוג מיט זײַן יונגער טאָכטער איז ער נאָך געפארן מיט אַלע באַקוועמליכקײַטן׳ מיט צוויי גרויסע אויסלענדערשע סאַקוואָיאַזשן מיט אַ גרויס קעסטל שאָקאָ־לאַד אויף צובייסן און אפילו מיט אַ ספעציעלן רײַזנטאַש אויף פאַפּיראָסן. ער האָט זיי גערויכערט איינס נאָך איינס׳ אָטדי גראָבע פאפיראָסן׳ און די גרויע וואָנצעס מיטן אנהייב פון דער ברייטליכער גרויער באָרד זײַנען אים שוין געווען אַזוי געל׳ ווי דאָס היפשע פאַררויכערטע בורשטינדל׳ וואָס ביי אים צווישן די ליפּן. ווינאָר ער איז אַרויסגעקומען פון קופּע אין לאנגן קאָרידאָר פון וואַגאָן׳ האָט ער גלייך פונסניי פאררויכערט; ס׳האָט זיך געדאַכט׳ אַז ער רויכערט אויפן זייגער׳ ווי צוליב אַ רפואה.

»דינסטאָג׳ האט ער געזאָגט׳ איז שטענדיג אַ מזלדיגער טאַג׳ ס׳פארן אסך גרויססעטרעניצער«.

פון גרויסער גבירישער לייטישקייט האָט ער זיך געמאַכט גלײַך ער ווייסט ניט׳ צוליב וואָס יוסף שור פאָרט איצט קיין קיעוו.

יוסף שור איז דעמאָלט געשטאַנען אין קאָרידאָר בײַם פענסטער און האָט געקוקט׳ ווי דער צוג שטייט מינוטנ־ווײַז אויף פרעמדע מיט פרישער זון באַלויכטענע סטאַנ־ציעס. ער האָט דעם אַלטן מורייניסן אָפּגעטרעטן א שטיקל פלאַץ בײַם פענסטער׳ און דער שמועס זייערער

איז באַלד געוואָרן א היימישער, אַ גרויססעטרעניצער. דער אַלטער מוריינים געדענקט נאָך יוסף שורס ביידע זיידעס, פון פאָטערס צד און פון דער מוטערס צד; ער געדענקט נאָך, ווען גרויססעטרעניץ איז געווען קליין און ניט ברוקירט.

»ניט ברוקירט אַפילו?«

יוסף שורן דאַכט זיך, אַז דאָס איז געווען שוין זעהר לאַנג; ער לאַכט:

»פיר מלכים האָבן, דאַכט זיך, נאָך דעמאָלט מלחמה געהאַט מיט פינף, און איינער פון זיי האָט געהייסן כדרלעומר«.

טיף אין אים טוט זיך מיט הנאה א ריר די שורעדיגע גאווה: »מ׳האָט געקאָנט זיינע זיידעס«. פלוצים אָבער הערט מען אויף צו ריידן און צו לאַכן אין דעם אַנט־קעגנדיגן קופע, וואָס אונטערן אַלטן מוריינימס פלייצעס, און ס׳גייט פונדאָרטן אַרויס זיין יונג געראָטן מיידל, מינע מוריינים. זי בלייבט שטיין אין דער אָפענער קופע־טיר, אָנגעהאַלטן מיט ביידע הענט אָן די ביישטידלאַך. זי שטייט אַזוי א ווייַלע א גרינגע, א לופטיגע, א גרייטע אויף א שפרונג טאָן. זי קוקט זיך אַזוי איין אין יוסף שורן און אינם פאָטער און ס׳דאַכט זיך, אַז זי באַטראַכט זיי פונוויַטן, צי זיי פאסן זיך פאַר שווער און איידעם...

און פלוצים לאָזט זי אַראָפּ דעם קאָפּ און דערנעהענט זיך צו זיי מיט אַראָפּגעלאָזענע אויגן און מיט אַזעלכע פאַמעליכע יורדיש אונטערטעניגע טריט.

»מינע מוריינים« שעפּטשעט זי קוים אַרויס, בשעת זי שטרעקט אויס יוסף שורן די האַנט און טוט אויף אים גאָר פון דער נאָהענט א קוק.

ס׳איז שוין אַפילו מאָדנע אויף איר צו קוקן. אין אויס־לאַנד האָט זי דאָך פאַרדרייט די קעפּ די גרעסטע גבירישע

יונגעלײַט, און נאָכגעפּאָרן, דערציילט מען, זיינען איר פון דײַטשלאַנד אין דער שווייץ א פּאָר פון אירע באַ־קאַנטע גרויסע מענשן. נאָר דער אַלטער מוריינים מאַכט זיך, גלײַך ער באַמערקט עס ניט און וויל בכיוון דעם שמועס ניט איבעררײַסן. אַדרבא, ער קוקט דער טאָכטער טאַטעדיג אין פּנים אַרײַן און דערציילט איר, אַז ער רעדט דאָ מכוח יוסף שורס זיידן פון דער מוטערס צד, מכוח שמואל רב־רבין, וואָס איז אַמאָל אַראָפּגעקומען קיין גרויססעטרעניץ פון טיף פּוילן, זיך געקויפט א הויז אין פּראנט און האָט פאַרפירט גרויסע קאלכאויוונס אין געגנט. אים געפעלט אָטדער דאָזיגער זיידע יוספס, וויל ער, אַז די טאָכטער זאָל אויך וויסן, אַז דאָס איז געווען א זעלטן קלוגער ייד, אָטדער שמואל רב־רבי

»א שמייכלדיגער מיט א ברייטער בלאָנדער באָרד און מיט א קלוגן פּוילישן קאָפּ אויף זיך«.

און שטאַרק פאַרנומען מיט זײַנע געשעפטן איז ער ניט געווען.

»פלעגט ער אין די לאַנגע זומערדיגע בײַטאָגן ארומ־שפּאַצירן בײַ זיך אין הויז אין א לאַנגער רעזעוואולקע, א געווענטענע מיט סאַמעטענע קווייטן, פּיפקען פון דער לאַנגער פּוילישער פּייקעציביק און לייענען בשעת מעשה דעם ,חובת הלבבות'. לייענען, אַרומשפּאַצירנדיג מיט א קלוגן שמייכל אַרום די בלויע אויגן, אַזוי אַז מ'האָט ניט געקאָנט וויסן, צי לייענט ער מחמת פרומקײַט, צי מחמת נײַגעריגקײַט, פּשוט, ווי מ'לייענט א ראָמאַן.«

»ווי מ'לייענט א ראָמאַן?«

דאָס געפעלט שוין אַלצאיינס, סיי דער געראָטענער טאָכטער, סיי יוסף שורן; ביידע לאַכן.

און דער אַלטער מוריינים קוקט זיי גלײַך אין די פּנימער און לאַכט מיט. ער פאַרציהט זיך מיטן רויך פונם גראָבן

פּאַפּיראָס און שטיקט זיך פון געלעכטער טיף אין זיך. ס׳זעהט אויס, ווי ער האָט הנאה: ער האָט לאַכנדיג גע־מאַכט »זיינע קינדער«; נאָר באַלד פאַרכאַפּט ער זיך און טוט ערנסט א גלייך אויס דאָס פּנים.

»אין גרויססעטרעניץ, דערציילט ער וויַיטער, האָט מען פון אָטדעם שמואל רב־רבין סכנות געהאַלטן. א קלוגער ייד, האָט מען געזאָגט, א למדן, וואָס רעדט קיינמאָל ניט וועגן זייַן למדנות. און א פאַמיליע איז בייַ אים אויך געווען א מאָדנע: געקומען אַהער פון טיף פּוילן אָהן א וויַיב, סך הכל מיט א יונגער טאָכטער, א גרושה, וואָס האָט דאָ גאָר אינגיכן חתונה געהאַט טאַקע מיט יוסף־שורס פאָטער און מיט א נייַן־צי צעהניאָריג געקרייַזלט יינגל יונה, א צעטראָגענער אביסל, נאָר א גוטער קאָפּ, נאָך א טיפערער פונם פאָטערס«.

איז אָט וועגן אָטדעם נייַניאָריגן שנעק קאָן דער אַלטער מורייניס ביז היינט ניט פאַרגעסן.

אים, דעם אַלטן מורייניסן האָט מען גערעכנט פאַר איינעם פון די בעסטע גרויססעטרעניצער שאָכשפּילער, און דער קליינער יונה פלעגט אָפט קומען צו אים אַהיים און אים דאָרטן אָפּשטעקן א מאט.

ער האָט גאָר יונג פאַרלאָזן גרויססעטרעניץ, יונה, נאָר דער אַלטער מורייניס באַווייַזט דאָך א קונץ און רעכנט צונויף אויפן קאָפּ, אַז ער דאַרף איצט אַלט זייַן ניט מער און ניט ווייניגער, א יאָר צוויי־דריי־אונדרייַסיג.

»אַז?« פרעגט ער בייַ יוסף שורן.

ס׳ווייזט זיך אַרויס, אַז די גערעאָטענע מינע מורייניס האָט אויך עפּעס וועגן דעם צו זאָגן: אין בערן האָט זי א קורצע צייַט געוואוינט ניט ווייַט פון א קליינער יידישער קאָלאָניע; מ׳האָט געזאָגט, אַז דאָס זיינען אָנפירער פון א געוועזענער פאַרטיי, איז אָט: איינמאָל איז צו דער

קאָלאָניע צראָפּגעפּאָרן א יונגערמאַן מיט א יונגן פּנים און מיט א גרויען קאָפּ. מ׳האָט אים גערופן יונהי און די קאָלאָניע האָט געמאַכט א יום־טוב. איינע א קריסטין איז געווען אַזוי גליקליך, וואָס זי האָט אים אָפּגעטרעטן איר צימער.

מינע מוריינים קוקט נאָך אַלץ אויף יוסף שורן מיט אַזעלכע שמייכלדיגע פריינטליכע אויגן, ווי מ׳קוקט אויף א געוואונשענעם חתן. זי ווייסט נאָך ניט, צי אָטדער בערנער יונה איז דערזעלביגער, וועגן וועלכן מ׳רעדט דאָ, נאָר זי איז ווי גליקליך. זי האָט אויך געקאָנט זאָגן א פּאָר ווערטער, בשעת מ׳האָט גערעדט וועגן זיינעם א פאָטער.

פלוצים אָבער באַמערקט מען, אַז יוסף שור האָט א פאַרשטיינערט פּנים, און מ׳ווערט מיט חרטה אַנטשוויגן; יוסף שור שווייגט, דערויף איז ער א שטייפער, אַן עקשן, ווי אַלע שורן, נאָר מעגליך, אַז אים איז שוין ניט אָנ־גענעם צו ריידן וועגן זיינעם א פעטער, וואָס האָט זיך פון קליינערהייט אָן דערווייטערט פון זיין גאַנצער משפחה און האָט זיך נאָכדעם אינגאַנצן פון איר ווי אָפּגעשאָקלט.

קיין קיעוו איז מען אָנגעקומען תחילת אָוונט. דערזעהן דורכן פענסטער א נאַסליכן פריש אָפּגעשווענקטן וואָקזאַל, א קאַלטליכן מיט אויך אַזאַ קאַלטליכער און פרעמדער מענגע מענשן אויף דער פלאַטפאָרם, און מ׳איז אַליין אויך מיטאַמאָל געוואָרן קאַלטליך און פרעמד איינער צום צווייטן, מ׳האָט זיך געזעגנט אין וואַגאָן.

יוסף שור איז שוין ווידער געווען אויפגערעגט.

ער איז געשטאַנען מיטן טרעגער אויף דער פלאַטפאָרם און האָט לאַנג געוואַרט אויף יעקב־נתנען. נאָר יעקב־נתן איז ניט אַרויסגעקומען אַנטקעגן אים אויפן וואָקזאַל.

ס׳האָט אָנגעהייבן ווערן פאַרדראָסיג. פאַרבײַ זיינען דורכגעגאַנגען דער אַלטער מורייניס מיט מינען און האָבן זיך צו אים אומגעקוקט. ס׳זיינען דורכגעגאַנגען נאָך אַנדערע גרויססעטרעניצער, און אַלע האָבן געזעהן, ווי ער שטייט און וואַרט און איז אָנגעטאָן אין גאָלע נײַס, ווי א חתן.

סוף־כל־סוף האָט ער געגומען א דראָזשקע און איז אַוועקגעפאָרן אין שטאָט אַרײַן, אין האָטעל.

נאָר אין שטאָט האָט זיך בכלל אָנגעהייבן אַרײַנ־גנבענען א חשד אויף יעקב־נתנען. בנוגע צום שידוך איז שוין בײַ אים, אַפּנים, ווײַט ניט אַלץ געווען אויפן בעסטן אופן. ער איז געקומען אויפמאָרגן אינדערפריה צו יוסף שורן אין האָטעל און איז געזעסן בײַ אים, ווי א טרויעריגער מחותן. קיין נײַס האָט ער, אַפּנים, לחלוטין ניט געהאַט צו זאָגן. סוף־כל־סוף האָט ער אָנ־געהייבן צופיל רויכערן און בעטן בײַ יוסף שורן א וויזיטקאַרטל. ער האָט געזאָגט:

»די מעשה דערפון איז אַזוי: יאַך טראָג דאָס קאַרטל באַלד אַוועק צו ראַפּאָפּאָרטן אין הויז; יאַך וועל שוין טאָן אַלץ, וואָס מ׳דאַרף.«

יוסף שור האָט אים ניט געגלויבט און געקוקט אויף אים מיט חשד, זיך אַרומגעדרייט איבערן צימער און זיך געשלאָגן מיט דער דעה. נאָר סוף־כל־סוף האָט ער אים א קאַרטל געגעבן. אויפמאָרגן האָט עמיצער פון ראַפּאָ־פּאָרטס הויזגעזינט באַדאַרפט קומען אַהער און אײַנלאַדן יוסף שורן צו זיך אַהיים. נאָר יוסף שור האָט נאָכדעם אָפּגעוואַרט גאַנצע צוויי מעת־לעת בײַ זיך אין האָטעל; ער איז געווען איינגעראַליין אין יקרותדיגן צימער, זיך שיר ניט געעקט פון טיפער געפאַלנקײַט און פון פוסטן וואַרטן, און צו אים איז קיינער ניט געקומען. דערצו

איז נאָך יעקב־נתן אַליין אין אָטדי צוויי מעת־לעת גע־
וועזן צופיל צעטראָגן· זיך אַרײַנגעכאַפּט אין האָטעל ניט
מער ווי אויף געציילטע מינוטן און אַלעמאָל בײַם אַרײַנ־
קומען אויפגיך געפרעגט:

»נו? וואָס הערט זיך?«

גלײַך די נויטיגע ידיעה דאַרף קומען ניט דורך אים
אַליין, נאָר ער, יעקב־נתן, דאַרף זי קריגן דאָ, בײַ יוסף
שורן אין נומער.

סוף־כל־סוף איז ער געקומען אַהער א פאַרשוויצטער,
א פאַרהאָרעװעטער און האָט געבראַכט אַבראַם ראַפּאָ־
פּאָרטס א בלויז קאַרטל, א היפּש איז דאָס געווען; ס׳האָט
געהאַט קאָסע גאָלדענע קאַנטן מיט געשטריכטע בײַכיגע
רוסישע אותיות, און אַז מ׳האָט עס אַוועקגעלייגט אויפן
טיש, האָט פון דעם געבלאָזן מיט פרעמדער רײַכקײַט, מיט
דערווײַטערטקײַט און מיט א קאַלטקײַט, גלײַך ס׳וואָלט זאָגן:

»ווער ווייס? אפשר האָט מען מיך שוין געגעבן ניט
גאָר מיטן גאַנצן ווילן; אפשר האָט עמיצער גענויט
דערצו.«

יוסף שור האָט זיך אַרומגעדרייט איבערן צימער און
זיך ווי מורא געהאַט דערצו צורירן. דאָך האָט ער
נאָכדעם געענטפערט:

»גוט, איך וועל זיין דאָרטן שבתצונאַכטס.«

און מער האָט ער ניט געוואָלט וויסן פון קיין זאַך,
וואָס קומט פאָר בײַ אַבראַם ראַפּאָפּאַרטן אין הויז; דערויף
איז ער געווען יוסף שור, דער האַרטליכער, שטרענגער
און שטײַפער ערגעץ טיף אין זיך. ער האָט איבער־
געלעבט דעם גאַנצן שבת מיט טיף רוהיגע פאַרנעפּלטע
געפילן פון א פאַרגליווערטן מענשן, אַן עקשן, וואָס זיך
אויפצולהכעיס וויל ער וועגן גאָרנישט נישט טראַכטן.

»ס׳איז שוין אַלצאיינס.«

און אַז ער האָט סוף־כּל־סוף פון אָטדי פאַרנעפּלטע געפילן אויפגעוואַכט, איז שוין געווען א קילער שבת־צונאַכטס, א פארכטליכער, אַן אומעטיגליכער און א פוילער. אין שטילער קילקייַט, וואָס אַרויס גרויסער שטאָט, איז די זון פאַרגאַנגען א רויטע, א קאַלטע און א ווייַטע און נאָכדעם האָט שוין נאָר א ווינט געבלאָנד־זשעט אין בלאַסן חשכות, געבלאָזן און געפּאַטשט פונ־אויבן אויף די הויכע שטאָטדעכער. צו דער לופט האָט זיך געטוליעט עפּעס נשמהדיגס, ס׳איז דאָך אַוועק א וואָך. »וואוהין איז אַוועק א וואָך?«

און פונאונטן אין די גאַסן האָט געפלאָסן דאָס שטענדיגע גרויסשטעטיגע לעבן; ס׳האָט גערַעשט און גענאָגט, און געוואָרגן בענקשאַפט, ס׳איז געווען ערב־זומערדיגער גרויס־הגאי. קריסטן האָבן זיך אומגעקערט אַהיים מיט ברענענדיגע ליכט אין די הענט, און אַרום און אַרום האָבן געהודעט לעפּישע פּול־גלעקערדיגע קלויסטערס.

VII

יוסף שור איז געגאַנגען מיט דער מיטלסטער רעשדיגער גאַס און האָט נאָך אַלץ ניט געוואוסט צי גייענדיג אַזוי, וועט ער פאַרגיין צו אַבראַם ראַפּאָפּאָרט אין הויז, צי ניין. ער איז געווען ווי פאַרשלאָפן און האָט נאָך אַלץ וועגן גאָרנישט ניט געוואָלט טראַכטן.

גייענדיג אַזוי פאַמעליך איינאַליין און פאַרקערעווענדיג אויף א ווייַטן ראָג, האָט ער זיך אָנגעשלאָגן אויף א ברייטליכן טונקל באַלויכטענעם טעאַטעראַרייַנגאַנג מיט צוויי גרויסע רוסישע אַפישן וועגן א לעקציע אויף אַ יידישער טעמע. און מיט א שטילער שעמעוודיגער היימליכקייַט, וואָס שוועבט אַרום זיי, א שטילע יידישע באַהעלטעניש אין אָטדעם אָוונט פון פרעמדן, שווערן

גלעקערקלאַנג און פון העלן קריסטליכן ליכט, וואָס נישטערט אָפּן אין טונקעלער גאַס. אינם אַרײַנגאַנג איז קיינער ניט געשטאַנען. ער איז געווען ווי פאַרלאָזן. און יוסף שור איז, נאָך א רגע שטיין, אַהין אַרײַנגעגאַנגען, אַרײַנגעגאַנגען גלאַטאַזוי פון טיפער גלײַכגילטיגקײַט, צי פון הוילן פאַרעקשנטן ווילן צו דערווײַזן זיך אַליין, אַז ער איז רוהיג און האָט צײַט, ער איילט ניט אינערגעץ. אַז ער האָט זיך אָפּגעשטעלט אין אָנהייב טונקל באַלויכטענעם זאַל בײַם אַרײַנגאַנג, האָבן זיך אין די אויגן מיטאַמאָל אַ וואָרף געטאָן אַסך שורות מיט פלייצעס פון זיצנדיגע מענשן, אַסך מיידלשע געניצנדיגע קאָפּטלאַך מיט עפּעס א פאַרפלאַמט ווײַבעריש פנים, א צופיל רויטס, וואָס קוקט זיך אום צו אים, דעם פריש אַרײַנגעקומענעם, און נישטערט צופיל מיט הייסע אויגן איבער זײַן פנים. נאָר צוקעגן אויף דער פוסטער העל באַלויכטענער סצענע איז לעבן עמודל געשטאַנען א מיטלמעסיג געפּאַקטער סטודענט, א רויטליכער מיט א געעלטערטן פנים און מיט שפּאָגלנײַע סטודענטישע קנעפּ און האָט זיך מידערהייט געווישט דעם שטערן מיט א ווײַסן טיכל. ס'האָט זיך געדאַכט, אַז ער האָט זיך שטאַרק אָנגעהאָרעוועט און רוהט אָפּ. נאָר אַז יוסף שור האָט געמאַכט אַן אָנשטרענגונג, האָט ער דערהערט, ווי דער סטודענט רעדט וועגן די צרות, וואָס יידן האָבן אויסצושטיין אין רוסלאַנד און אין אַלע אַנדערע לענדער. אַלצדינג, וואָס דער סטודענט זאָגט, איז אמת. און אַלע הערן זיך אין דעם איין מיט אַזאַ אינטערעס. נאָר אים, יוסף שורן גייט עס אַזוי ווינציג אָן, און א פרעמדער איז ער דאָ צווישן אָטדעם גאַנצן עולם, און קיינער קאָן אים ניט. ער איז געשטאַנען א ווײַלע, זיך אַרומגעקוקט און האָט דעם זאַל פאַרלאָזן.

אויפן ראָג פון דער שטילער און רײַכער גאַס, וואו ס'וואוינט אַבראַם ראַפּאָפּאָרט, האָט ער צום ערשטן מאָל א קווענקל געטאָן אין דער שטײַפקײַט, פון זײַן בן־יחידישער עקשנות. ער איז געשטאַנען א ווײַלע און האָט זיך אײַנגעקוקט.

אַנטקעגן האָט קאַלטליך געלויכטן א הויך אויפגעהאַנגענער עלעקטרישער לאַמטערן; ער האָט געהאנגען גלײַך, נאָר, אַז מ'האָט זיך אײַנגעקוקט, האָט זיך געדאַכט, אַז ער שאָקלט זיך קוים קוים פונם ווינט, ער גיסט קאַלטע רוהיגקײַט צום דורכגייער אין האַרצן, און דורכגייער זיינען פאַרהאַן ווינציג. אַקעגן איז געגאַנגען ניט מער ווי איינער א מענש, א פיל העכערער פון אים, יוסף שורן, א געגאָלטער, ווי אַן אַקטיאָר מיט היפּשע געדיכטע ברעמען און מיט בײַטעלאַך, מיט געשוואָלענע פאַר־שלאָפענע בײַטעלאַך אונטער די אויגן. יוסף שור האָט געקוקט, ווי דער מענש איז נאָרוואָס אַרויסגעקראָכן פון דער אַקעגנדיגער בלאַסער חשכות. ער איז דאָרטן פריהער מיט א רגע ניט געווען, און דערפאַר דאַכט זיך שוין, אַז די נאַכט האָט אים נאָרוואָס געבוירן, אים געבוירן מיטאַמאָל, אָט אַזוי, ווי ער שטייט און גייט, מיט הענט טיף פאַררוקט אין די טאַשן פון זײַן קורצן פאַלטאָכל און מיט גדלות פון איינזאַמקײַט אין די אונטערגעהויבענע אַקסלען. אָט דערנעמט ער זיך צו אַבראַם ראַפּאָפּאָרטס פּאַראַדטיר און קומט אָן; אָט איז ער שוין דאָ.

»פאַרדאָן!...«

צוויי מענשן האָבן זיך באַגעגנט האַרט לעבן דער מאַט גלעזערנער פּאַראַדטיר, וואָס פירט דורך א קאָרידאָר אַרויף צום צווייטן שטאָק און האָבן זיך אַנטשולדיגט דערפאַר, וואָס זיי האָבןביידע אין איין צײַט א הייב

געטאָן די הענט, כּדי א דריק צו טאָן דאָס עלעקטרישע קנעפּל. איינער פון זיי איז געווען דער שבתדיג אויס־גערוהטער יוסף שור, וואָס געדענקט ניט, ווען האָט ער באַשלאָסן צו אָטדער טיר צוגיין, און דער צווייטער, א ניט גאָר יונגער העברעאישער פּאָעט, וואָס האָט צוריק מיט צוויי יאָר אינגאַנצן אויפגעהערט שרײַבן, און איז ווי אויפצולהכעיס זיך אַליין אָנגעקומען אויף א שטעלע אינם אָרטיגן האַלב געזעלשאַפטליכן, האַלב ציוניסטישן קאָמי־טעט, וואָס עקזיסטירט כּמעט אינגאַנצן אויף אַבראַם ראַפּאָפּאָרטס חשבון. דאָס האָט ער זיך אַזוי פאַר־וואונדערט אומגעקוקט, בשעת יוסף שור האָט א זאָג געטאָן:

»פּאַרדאָן!«

יוסף שור איז נאָך אַלץ געווען רוהיג, ווי פאַרשלאָפן, און האָט געהערט, אַז אַרום אים אינם געמיטליך באַ־לויכטענעם רײַכן עסצימער, וואוהין ער קומט אַרײַן, רעדט מען וועגן דעם, וואָס איצט צו גרויס־חגא צו שמועסט מען שוין אין שטאָט וועגן א נײַעם צוגעגרייטן פּאָגראָם, ס׳איז א פאַקט.

»ס׳איז א פאַקט?«

בײַ דער פרוי ראַפּאָפּאָרט האָט זיך דערבײַ נערוועז און מיד א קרים געטאָן דאָס רויטליכע פּנים. זי האָט זיך געגעבן א בויג איבערן טיש, צו דעם, וואָס דער־ציילט, און האָט אין דערזעלביגער צײַט דערזעהן דורכן פענסטער דאָס אָנגעצונדענע ליכט, וואָס א פאַרשפּעטיג־טער קריסט טראָגט נאָך אָפּגעהיט צו זיך אַהיים.

»כ׳האָב געבעטן, האָט זי א זאָג געטאָן, ניט רירנדיג זיך פון אָרט, ווי א קימפּעטאָרן, לאָזט אַראָפּ די שטאָרן.«

און אויך דאָס האָט באַמערקט ער, יוסף שור. ער איז שוין געזעסן ניט ווײַט פון איר, דער פרוי ראַפּאָפּאָרט,

און האָט זיך קאַלטבלוטיג אַרומגעקוקט· קיין סך מענשן זיינען דאָרטן בײַם טיש ניט געווען· נאָר דאָך· ס׳האָבן געקלונגען בײַ א האַלב טוץ לעפעלאַך און געבראָקט אין די שאָלן דעם טאָרט· ס׳האָבן זיך גערויטלט גלעזער טיי און צווישן זיי — עמיצנס א פאַרפלאַמט פנים· א גע־ציקלטער פרייליכער געלעכטער האָט זיך דורכגעטראָגן גאָר נאָהענט פאַרבײַ זײַנע אויערן און האָט אָנגעשטעקט אַלע אַרום טיש· אַחוץ אים· יוסף שורן· נאָך א רגע· און ער וועט· דאַכט זיך· אָנהייבן קריגן חרטה· אַלמאַי ער איז אַהער געקומען· און פלוצלונג האָט ער זיך אָן עפּעס דערמאָנט און האָט דערפילט· אַז ער האָט אסך אסך אויפרעגונג בײַ זיך אונטער דער ברוסט· א נײַע חתנשטימונג טוט דאָרטן אַלעווײַלע א פאַרפלייץ דאָס האַרץ· און דאָס האַרץ וואַקסט און וואַקסט· און דער מוח שלאָפט שוין מער ניט און געדענקט:

דאָ אין הויז איז פאַרהאַן זי —

— משהלע לעווינס מיידל·

אין יעדער רגע האָט זי געקאָנט אַרויסקומען פון די אַרומיגע ברייט צעעפנטע חדרים· וואָס קוקן אַהער פון אַלע זײַטן מיט היימליכן באַלויכטענעם יום־טוב; מעגליך· אַז צוליב זײַן קומען טוט זי זיך איצט אָן ערגעצוואו בײַ זיך אין צימער·

יוסף שורן האָט מען בײַ ראַפּאָפּאָרטן אין הויז אויפ־גענומען גוטמוטיג· ווי אַלע אַנדערע געסט; מ׳האָט אים געהאַלטן אין איין באַקענען·

נאָר דאָס מיידל איז אַזוי גיך פון איר צימער ניט אַרויסגעקומען·

איטליכס מאָל· וואָס פון קילן דרויסן איז אַרײַנגעקומען

א נײַער מענש, האָט ער זיך געמוזט לײַטיש פאַרנויגן און לײַטיש דריקן יענעם די האַנט:

»יוסף שור.«

ער איז געזעסן פונקט אַקעגן העברעאישן פּאָעט מיטן געגאָלטן פּנים און מיט די געשוואָלענע בײַטעלאַך אונטער די אויגן און האָט אים ניט געהאַט וואָס צו זאָגן. איצט איז ער שוין געווען אינגאַנצן וואַך. ער איז געווען פול מיט טיפן דרך־ארץ צו דער סיבה, וואָס האָט אים אַהער געבראַכט, צו זיך אַליין, צום גאַנצן הויז און אַפילו צו די געסט, וואָס קומען אַלעמאָל אַרײַן מיט א שמייכל אויפן פרישן פּנים און מיט א ריח פון קילן דרויסן. די געסט זײַנען אָבער אַלע געווען היימישע דאָ אין הויז און האָבן זיך אויף אים צופעליג, צי בכיוון ניט אומ־געקוקט; אַז זיי האָבן אים שוין יאָ געגעבן די האַנט, איז דאָס אויך אויסגעקומען, ווי פאַרבײַגייענדיג, און באַלד האָבן זיי אָן אים פאַרגעסן. ער האָט געקוקט, ווי זיי זײַנען אַלע פריילעך און קלעפּן אַרום אַבראַם ראַפּאָפּאָרטס בת־יחידה, דער סקולפּטאָרין, וואָס איז אָקאָרשט אין דער נאַכט פון פרײַטאָג אויף שבת געקומען אַהיים פון פּעטער־בורג.

»נעסי!«

»וואו איז נעסי?«

נעסי אַליין איז געווען א שמאָלע, א קינדעריש קליינע מיט א געבוירענעם שפּיצעכיגן הויקער צווישן די שאַרפע ביינערדיג דאַרע אַקסלען. נאָר גאָר יונג האָט זי שוין ניט אויסגעזעהן. לעבן די שלייפן האָט זי געהאַט געלע פאַרעלטערטע פלעקן. איר לערנען אין בערן און אין פּעטערבורגער אַקאַדעמיע האָבן איר אַלע מוחל געווען נאָר דערפאַר, וואָס זי איז נעבעך א הויקערין, נאָר ליב האָט מען זיך דאָך געהאַט, מ'האָט זיך געשטופּט אַרום

איר און געגלעט אירע קליינע בלאַסע הענטלאַך, ווי מ׳גלעט די הענטלאַך פון א קינד. און דאָך האָט זיך אין איר געפילט עפּעס מער דערוואַקסענעס, ווי אין אַלע אַרומיגע, און פון אירע שוואַרצע קרומליכע אויגן צו אַלעם אַרויסגעקוקט עפּעס א געזעצטע גוטמוטיגקייַט מיט א געבעט, א געבעט פון א מענשן, וואָס האָט שוין לאַנג דעם לעבן אַלץ מוחל געווען און האָט שוין לאַנג אויף אַלץ בייַ זיך געפּועלט. צו די עלטערן איז זי געווען ווי פּאַרפרעמדט, און קיינער האָט ניט באַמערקט, אַז זיי זאָלן צו איר ריידן. נאָר געדאַכט האָט זיך, אַז ניט קוקנדיג צו איר, האַלטן זיי אין איין טראַכטן וועגן איר און וועגן די טענות, וואָס זיי האָבן צו איר ניט־גבירישן אַרט לעבן. אָט איז זי איצט, ווי אַלעמאָל, געקומען אַהיים, ווי א פרעמדע, געקומען שטיל, אָהן א מינדסטן אָנזאָג, אַז זי פאָרט אַרויס, און אָהן א דעפּעש אַפילו. עמיצער פון די געסט האָט דאָ לעבן איר מיט צופיל פּאַרגעניגן איבערדערציילט, וויאַזוי ער האָט זיך נעכטן בייַנאַכט, שפּעטער, ווי תּמיד, אַהיים אומגעקערט, וויאַזוי ער איז געגאַנגען איינעראַליין מיט דער פוסטער גאַס און האָט דערזעהן: נעסי שלעפּט זיך איינאַליין פון וואָקזאַל מיט א שלעכטן בייַנאַכטיגן איזוואָזטשיק; די נאַכט איז קאַלט, דער וועג באַרגאַרויף געדויערט, און זי האָט נאָך רחמנות אויפן פערד, וואָס וואַרפט צופיל מיט די דאַרע קלובעס און בעט זיך בייַם איזוואָזטשיק, דעם אַלטן גוי:

»ניטע, טייַערינקער, טרייַב ניט אַזוי.«

און נעסי האָט עס צופעליג, צי בכיוון, ניט איינגעהערט.

יוסף שור האָט געקוקט, ווי זי שטייט די גאַנצע צייַט לעבן דער זיצנדיגער מאַדאַם קוירע, גלעט מיט אירע

קליינע הענטלאַך יענערס האָר און צעפּרעגט זיך בײַ איר
וועגן דעם אַוועקגעפּאָרענעם מאַן·

אַך, יאָ, קיין שלעכטע איז זי שוין אַפּנים ניט געווען,
אָטדי סקולפּטאָרין נעסי, נאָר וואָספאַר א שייכות האָט
דאָס איצט געהאַט צו אים, יוסף שורן? פאַרקיילעכדיגט
און ענג אײַנגעשפּילעט אין זײַן נײַעם שוואַרצן סורדוט,
איז ער געזעסן אויף זײַן בענקל לעבן דעם צוגעקליבענעם
טיש און איז געווען פול מיט לייטישן געדולד· דער עיקר
איז געווען, אַז קיינער פון די אַרומיגע זאָל קיין טראַכט
ניט טאָן, אַז ער, יוסף שור, באַמערקט דאָ עפּעס נײַס,
ער שטאַמט אויך פון א גענוג רײַך הויז און איז לחלוטין
ניט געקומען אַהער זיך עפּעס לערנען· ערגעץ טיף אין
זיך איז ער געווען פונקט אַזוי גלײַך אַרומגעשוירן און
ריין אויסגעזייפט, ווי אינדרויסן; ס'האָט זיך געדאַכט, אַז
ווען ער טוט זיך א ריר, וואָלט זיך אין זײַן נײַקײַט גע־
לאָזט הערן א סקריפּ· און מיט אָטדער גאַנצער נײַקײַט
און לײַטישקײַט איז ער געווען גרייט זיך איבערגעבן דעם
שמועס, וואָס מ'וועט דאָ מיט אים פאַרפירן· דאָס האָט
שוין באַדאַרפט זײַן א שמועס, וואָס האָט א שייכות נאָר
צו אים, צו זײַן קומען אַהער, ער האָט געזוכט מיט די
אויגן דעם בעל־הבית און די בעל־הביתטע, נאָר דער
בעל־הבית איז דאָ ניט געווען, און די בעל־הביתטע האָט
זיך צו אים, ווי מיט א כיוון, ניט אומגעקוקט:

»מאַדאַם קוירע!«···

זי האָט געוואָלט, אַז צו איר זאָל זיך נעהענטער איבער־
זעצן די יונגע מאַדאַם קוירע און האָט זיך געקנייטשט,
אַלעמאַי אירע ווערטער וועלן פאַרשוואונדן אין אַרומיגן
פרייליכן גערודער·

»מאַדאַם קוירע!«···

בײַ דער מאַדאַם קוירע האָבן סוף־כּל־סוף א ציטער גע־

טאָן די דינע נאָזלעפלאַך און איר דאַרער דורכזיכטיגער פּנים האָט זיך אָנגעהייבן רויטלען, זי האָט זיך גענומען שמייכלען און איבערזעצן זיך נעהענטער צו דער פּרוי ראַפּאָפּאָרט. זי איז געווען אַן אַלטן העברעאישן שרײַבערס א טאָכטער. אַלע האָבן געוואוסט, אַז אין די יונגע יאָרן איז איר פֿאָטער געווען גענוג רײַך און איז קיינמאָל צו קיינעם ניט אָנגעקומען, און דערפֿאַר זיינען אַלע שיר ניט צעשמאָלצן געוואָרן פון גוואלדיגן דרך־ארץ און פון ליבע צו איר. איצט איז ער שוין דאָס צווייטע יאָר געווען קראַנק און האָט זיך געפונען אין דער שווייץ. אונטן אַרום האָט מען געשמועסט, אַז אַבראַם ראַפּאָפּאָרט האַלט אים אונטער מיט אייגן צי מיט קהלש געלט, נאָר אייניגע האָבן נאָך וועגן דעם ניט געוואוסט און האָבן אים נאָך אַלץ געהנפעט אונטער די אויגן. עפּעס אַן אַלטיטשקער גאַסט אין ברילן, מיט לאַנגע האָר, מיט געהויקערטע פּלייצעס אונטערן אָפּגעטראָגענעם סורדוט און מיט אַן אויסזעהן פון א געוועזענעם גרויסשטעטיגן ראַבינער, איז ריידנדיג אויף העברעאיש אַרויסגעקומען צוזאַמען מיט אַבראַם ראַפּאָפּאָרט פון קאַבינעט און האָט אויפן וועג נאָך פאַרענדיגט זײַן לאַנגן שמועס:

»איז אָט, דאָס רייד איך דאָך: אָהן דעם קאָן דער זשורנאַל ניט עקזיסטירן.«

ער האָט, אַפּנים, לאַנג געשוויצט מיט אַבראַם ראַפּאָ־פּאָרט אין קאַבינעט און האָט לאַנג גערעדט איבער אים. איצט האָט ער מידליך דאָ בײַם טיש געטרונקען זײַן גלאָז טיי און האָט אָפּגערוהט. ער האָט מלמדיש אַריבערגעקוקט איבער די ברילן און האָט זיך דער־פרעגט בײַ דער יונגער מאַדאַם קוירע, צי ס'איז אמת, וואָס ער האָט ניטלאַנג געלייענט אין א העברעאישער צײַטונג:

»איר פּאָטער, האָט ער געלייענט, פילט זיך שוין בעסער און קלערט אינגיכן קומען קיין רוסלאַנד.«

און אין דערזעלביגער צײַט איז דער איבערגעבלי־בענער אַבראַם ראַפּאָפּאָרט, דער בעל־הבית פונם הויז, נאָך אַלץ געשטאַנען איינעראַליין ניט ווײַט פון טיש, ווי א פאַרגעסענער. אביסל אײַנגעהויקערט און פאַר־קלערט איז ער געשטאַנען און אוממעגליך איז געווען צו וויסן, וועגן וואָס טראַכט ער: וועגן דעם, וואָס דער אַלטער האָט אין קאַבינעט שעהגלאַנג אין אים אַרײַנ־גערעדט; וועגן דער פרעמדער אָפּגעטרונקענער גלאָז טיי, אין וועלכער ער האָט זיך ווי אײַנגעגראָבן מיט די אויגן; צי אפשר גאָר וועגן זיך אַליין, וועגן זײַנע גוואַלדיג גרויסע געשעפטן, וואָס האָבן ניט קיין שייכות צו קיינעם דאָ אין צימער. עמיצער האָט צו אים עפּעס א זאָג געטאָן, האָט ער זיך מיט וואונדער אומגעקוקט, אויסגעהערט מיט א זויערער מינע וועגן דעם, וואָס אין שטאָט רעדט מען וועגן א פּאָגראָם, און אַוועקגעבלאָנד־זשעט איבערן צימער, ווי א מחותּן א מרה־שחורהניק, א ווײַטער און איינזאַמער צווישן דעם גאַנצן עולם, וואָס איז אים געקומען משמח זײַן. מיטאַמאָל דערמאָנט ער זיך אָן עפּעס, דרייט זיך אויס מיטן פנים צוריק צום טיש און שטעלט זיך אָפּ:

»וואַרט... דאָס איז דאָך דערדאָזיגער, דער יונגער־מאַן פון גרויססעטערעניק, וואָס איז געקומען אָנקוקן שרהלען.«

ער פילט זיך שולדיג:

שרהלע האָט דאָך געשמייכלט, בשעת מ'האָט איר גע־זאָגט, אַז ער וועט זי קומען זעהן. זי איז אויפן גאַנצן אָוונט אַוועקגעגאַנגען מיט איר באַקאַנטן, וואָס ברענגט איר גרוסן פון אויסלאַנד, מיט אָטדעם יונגן בלאָנדן

חברהמאַן, וואָס איז שטאַרק גליקליך, ווײַל אַסך צײַטונגען און זשורנאַלן האָבן מיטאַמאָל געגעבן צו וויסן דער וועלט, אַז ער עקסיסטירט, ער הייסט יואל ווײַנ־טרויב.

אַבראַם ראַפּאָפּאָרט פּינטלט מיט די אויגן; ער זעצט זיך צו אויפן לײדיגן בענקל, וואָס אונטער יוסף שורס פּלייצעס, און לענט אונטער דעם קאָפּ מיט די הענט. איצט קוקט ער שוין אויף יוסף שורס פּריש אָפּגעשוירע־נעם האַלז און נאַקן מיט אַזאַ אינטערעס, גלײַך ער וויל דערגיין,

»ס'אַר אַן אויסזעהן האָט הײַנטיגע צײַטן א יונגער, רײַכער בחור, וואָס מיידלאַך ווילן שוין אַפילו ניט, ער זאָל זיי זעהן...«

פון גרויס מיטגעפיל צו אים בויגט ער זיך צו, נעמט אַרום דאָס וועגטל פון זײַן שטול און מאַכט מיט אים א שמועס:

»אַ? ער גייט ניט אַליין מיט זײַן געיִרשנטער בײַטל־מיל? זי איז נאָך אַלץ אין אַרענדע בײַ די צעהן יידן?«

יוסף שור ענדערט דאָס קול. ער דערפילט מיטאַמאָל, אַז ס'איז געקומען זײַן צײַט. פון גרויס דרך־ארץ צום געהויבענעם בעל־הבית ענטפערט ער אויף זײַנע פראַגן מיט א גאַנצן טאָן העכער, ווי געוואוינטליך. ער קלערט לחלוטין ניט אָנהייבן אַזוי גיך אַליין גיין מיט זיין מיל־באַלד נאָך שבועות, אַז בײַ די יידן וועט די אַרענדע אויסגיין, וועט ער מאַכן א רעמאָנט,

»א גרויסן רעמאָנט.«

ער האָט זיך נאָך אַלץ געהאַלטן אין איין רוקן מיטן בענקל, כדי ניט צו זיצן צו אַבראַם ראַפּאָפּאָרט מיטדער־זײַט, און האָט זיך געפילט ניט איבעריג גוט, ווײַל ער האָט נאָרוואָס געזאָגט א נאַרעשקײַט: ער האָט דער־

ציילט, אַז חוץ אַלע רעמאָנטן קלערט ער נאָך איבער־מאַכן דעם בלעכענעם מילקוימען אויף א געמויערטן. נאָר אָט איז עפּעס געשעהן, און אַבראַם ראַפּאָפּאָרט האָט אים אויף א רגע געלאָזט אַליין. אַלע אַרום טיש האָבן זיך מיטאַמאָל א לאָז געטאָן אַנטקעגן דעם פרישן נאָר־וואָס אַרײַנגעקומענעם גאַסט, און יוסף שור האָט זיך אַהין אומגעקוקט און האָט דעם גאַסט גלײַך דערקאָנט. דאָס איז געווען דער רויטליכער סטודענט מיטן געעלטערטן פּנים און מיט די שפּאָגלנײַע סטודענטישע קנעפּ, וואָס האָט געלייענט די לעקציע. יוסף שור האָט געקוקט, ווי מ׳שטעלט אים אַרום, מ׳דערפרעגט זיך בײַ אים וועגן דעם מיט גרויס אינטערעס, און ער ענטפערט ווי ניט־ווילנדיג און קנאַפּ. און פּלוצים האָט ער פאַרגעסן אָן סטודענט מיט דער לעקציע, אָן זיך אַליין און אָן דער נאַרעשקײַט, וואָס ער האָט פריהער אביסל געזאָגט; ער האָט דערזעהן אין אלכסון:

בײַם טיש איז מער ניט געבליבן, ווי די פרוי ראַפּאָ־פּאָרט מיט דער יונגער מאַדאַם קוירע, און ביידע האָבן זיך צוגערוקט גאָר נאָהענט איינע צו דער אַנדערער און פאַרשטייען זיך אויפן וואונק. די פרוי ראַפּאָפּאָרט שעפּ־טשעט עפּעס דער מאַדאַם קוירע אויפן אויער, און די מאַדאַם קוירע הערט מיט גרויס אינטערעס; זי הערט ניט אויף צו שמייכלען און אירע בלויע רויטליכע אויגן האַלטן דערבײַ אין איין קוקן אויף אים, יוסף שורן. ס׳איז קלאָר: דאָס שעפּטשעט מען זיך וועגן אים. די געעיַרשנטע משפּחהדיגע גאווה שטרענגט זיך אין אים אָן, און דאָס גאַנצע שורעדיגע בלוט, וואָס ער פאַרמאָגט, גיסט זיך אים אַרײַן אין פּנים. גאָר נאָהענט אונטער זײַנע פּליי־צעס דערמאָנט עמיצער דעם נאָמען פון משהלע לעווינס מיידל, דאָס איז דער רויטליכער סטודענט. ער שטייט

שוין ניט ווײַט פון אים, יוסף שורן, בײַם טיש און באַמערקט אים ניט. ער איז נאָך אַלץ פאַרחלומט פון זײַן לעקציע און נעמט פאַרטראַכטערהייט עמיצנס א טייַלעפּעלע אין האַנט.

»וואו איז שרהלע?« פרעגט ער שטיל, קוקנדיג אַראָפּ צום לעפּעלע צו.

ס׳ווערט קלאָר: זי איז ערגעץ אַוועקגעגאַנגען אויפן גאַנצן אָוונט.

»וואָס?« פרעגט ער איבער אביסל צעטראָגן, בשעת צו אים, יוסף שורן, קערט זיך אום אַבראַם ראַפּאָפּאָרט און הייבט נאָכאַמאָל צו אים ריידן.

ער האָט נאָך אַלץ בלאַסע נאָזלעפלאַך און עטעמט שווערער, ווי געוואוינטליך, נאָר טיף אין זיך איז ער שוין צוריק געהאַרטעוועט און שטײַף. ער שפּאַנט אַרום מיט אַבראַם ראַפּאָפּאָרט איבערן צימער, און לאָזט זיך פון אים פירן אין דער נאָהענטער גרויסער און ווײַסער זאַל. ער ווייסט ניט: מעגליך, אַז אַבראַם ראַפּאָפּאָרט פירט אים ניט אומזיסט אַהין אין זאַל אַרײַן; מעגליך, אַז ער וויל מיט אים בלײַבן אויג אויף אויג און אים עפּעס זאָגן.

VIII

באָר אויך אין דער גרויסער ווײַסער זאַל איז אים ניט געלונגען צו בלײַבן מיט ראַפּאָפּאָרטן אַליין.

דאָרטן זיינען די שטאָרן דווקא געווען אַראָפּגעלאָזן און די ליוסטערעס אויסגעוואַשן. שטומע שאָטנס האָבן געדרימלט צווישן ווײַטע פאַרטונקלטע שפּיגלען. שטולן אין ווײַסע טשעכאָלן האָבן זיך גלויביג געטוליעט צו די היימישע ווענט, און דער אומענדליכער ווייכער קאבריץ, דער אַלטער גוטער פרײַנט פון אָטדעם הויז, האָט זיך

וואַכעדיג געשוואַרצט אונטער די פיס און האָט געדולדיג געוואַרט אויף שמחות· ס'איז דאָרטן געווען האַלבטונקל· נאָר אַביסל ווײַטער· לעבן דער קנאַפּער העלישרויטער שײַן· וואָס אין עקסטן רויט באַלויכטענעם ווינקל· האָט זיך דאָך עפּעס געטאָן· יוסף שור האָט דערזעהן: א מענשן זעקס־זיבן זינקען דאָרטן טיף אין די נידעריגע גאַרניטורשטולן; זיי זעהען אַלע אויס אַזוי מידליך פאַר־שטיינערט און פאַרטראַכט· גלײַך זיי פאָטאָגראַפירן זיך· און הערן זיך אײַן· ווי נעסי ראַפּאָפּאָרט לאָזט ניט ריידן קיין שלעכטס אויף איר באַקאַנטן· דעם יונגן מאַלער ווײַנטרויבן· זי רעדט ווייך· נעסי· גאָר ווייך: זי וויל קיינעם ניט באַליידיגן· זי טוט נאָר אַזאַ גוטמוטיגן שמייכל· גלײַך די אַרומיגע ריידן נאַרעשקײַטן· און לאָזט שעמעוודיג אַראָפּ די לאַנגע· לאַנגע וויעס:

»ניין· זאָגט זי· טײַערינקע· איר ווייסט ניט···«

נעסי האָט געהאַלטן בײַ זיך אין שויס א געשטיקטע געלזײַדענע פּאַפּקע·

מיט דאַרע קינדעריש קליינע הענט האָט זי פונדאָרטן איינס נאָך איינס אַרויסגעצויגן די רעפּראָדוקציעס פון איר באַקאַנטן· דעם יונגן מאַלערס בילדער· און דער עולם האָט זיי איינס נאָך איינס באַטראַכט און זיי איינס נאָך איינס אַנידערגעלייגט·

אויף איינעם פון זיי זיינען געווען אויסגעמאָלט פיר בלינדע פערד· דער עיקר זיינען אָבער ניט געווען די פערד אַליין· נאָר די מעשה· וואָס האָט זיך· קוקנדיג אויף זיי· געדענקט:

ערגעצוואו אין א קליין פאַרוואָרפן שטעטל האָבן זיך אַמאָל געצויגן פוסטע זומערדיגע בײַטאָגן און זייערע

אומענדליכע זוניגע שעהן האָבן בײַ אַלעם אויסגעגעדעט די נשמה. א האָן קרייט דאָרטן פון תמיד אָן אומעטי־גער, ווי אומעטום; א טאַטע, א פאַרמעגליכער עקשן, א טאַטע איז דאָרטן אומצופרידענער פון אַלע טאַטעס, אויב ער כאַפּט זיך אויף פון זײַן בײַטאָגעדיגן שלאָף און טרעפט, אַז זײַן יינגל איז נאָך פון נאָכמיטאָג אָן ניט אַוועקגעגאַנגען צוריק אין חדר. ער האָט א געלעגערטן צונג.

»בחור, אין חדר אַרײַן, שרײַט ער צו זײַן קליינעם פוסטאונפּאַסניק דעם יינגל, וואָס ווערט זײַן פון דיר דער תכלית?«

נאָר דעם יינגל איז שוין אַזוי לאַנג נמאס דער חדר, דער רבי און די תלמידים, וואָס חזרן אָהן אויפהער די נאָכפּסחדיגע נודנע פרשה חומש; ער שטייט אָנגעשפּאַרט מיט די פּלייצעס אָן די געפאַרבטע שטאַכעטן, וואָס פאַר זײַן פאָטערס הויז, און איז בײַ זיך געפאַלן, »ער איז א פוסטאונפּאַסניק«, געדענקט ער.

און איבער זײַן קאָפּ שעפּטשען זיך אַלטע צעוואַקסענע אַקאַציעס, וואָס פאַר די פענסטער, און האַלטן זײַן גע־דאַנק אונטער:

»א פוסטאונפּאַסניק? — אוודאי א פוסטאונפּאַסניק.«

ער דרייט זיך אַרונטער אונטערן פאָטערס הויז און קוקט, ווי פליגן זשומען דאָרטן אַרום אומריינע ערטער. ער בלאָנדזשעט אַוועק איבערן שטעטלס אונטערגעסלאַך און בלײַבט אויפלאַנג שטעקן לעבן דער אונטערטיר פונם גרויסן קליינשטעטלדיגן טאָפּטאַק, וואו מ׳רײַסט פּראָסע. ער שטייט און קוקט: פיר בלינדע פערד טופּען אָהן אויפהער אויף דער גוואַלדיג גרויסער ראָד פון טאָפּ־טאַק און דראַפּען זיך מיט די פיס; די פערד פאַלן שיר ניט און מיינען, אַז זיי דראַפּען זיך אַרויף א מסוכן הויכן

באַרג. צום הימל דראַפּען זיי זיך. זיי ציהען שוין אַפילו אויס די העלזער, שטרענגען אָן די נאָזלעכער, גלאַנצן אויס די בלינדע אויגן, נאָר זיי בלייבן דאָך אויף איין אָרט.

איז אָט, אָטדער יינגעלע האָט עס נאָכדעם אויסגעמאָלט אָטדי פיר בלינדע פערד. איצט איז ער דאָך שוין א גרויסער, אַמאָל האָט ער מיט זײַן פאָטערס קליינע עטליכע הונדערט רובל געמוזט אַנטלויפן פונדערהיים. נאָר איצט האָט ער זיך שוין אומגעקערט פון אויסלאַנד א געקרוינטער און באַמאָלט, די בערגיגע שטאָט גרויס־סעטרעניץ באַמאָלט ער, און צײַטונגען שרײַבן וועגן דעם, און נעסי זאָגט אויך, אַז ער איז א גרויסער, גאָר א גרויסער:

»פאַרהאַן, זאָגט זי, גליקליכע מענשן אויף דער וועלט.«

עמיצער פון די אַרומיגע האָט מביניש א טײַטל געטאָן אויפן עקסטן פון די פיר בלינדע פערד, אויפן שוואַרצן, וואָס מיטן טיף אײַנגעפאַלענעם רוקן. א צווייטער האָט פוילבליך א שאַר געטאָן מיט די קורצזיכטיגע אויגן איבער די קאָלטענעס, וואָס האָבן דעם פערד אַראָפּ־געהאַנגען איבער די בלינדע אויגן און איבער די קלאָהען, און האָט אויך אַזוי פוילבליך געטאָן א ברייטן שמעק צו זיך אין נאָז:

»יידישע פערד . . .«

דעמאָלט האָט אויך יוסף שור נאָכאַמאָל א קוק געטאָן אויף דעם בילד; ער האָט פונסנײַ פאַרגעסן, אַז אַבראַם ראַפּאָפּאָרט איז שוין דאָ אין זאַל ניטאָ, און פונסנײַ בײַ זיך אַראָפּגעפאַלן, ער האָט געמוזט מודה זײַן זיך אַליין:

»אין אַזעלכע זאַכן איז ער שוין לחלוטין ניט קיין בָּקי.«

וועגן אַזעלכע זאַכן, ווי מ׳רעדט דאָ בײַ אַבראַם ראַפּאָ־פּאָרט אין הויז, האָט מען שוין קיינמאָל ניט גערעדט ניט

ביי זיין פֿאָטער און ניט ביי זיינע ביידע רייכע מומעס. כּדי צו דערגיין, אין וואָס באַשטייט דער וויכוח האָט ער זיך איבערגעזעצט אויף א נאָהענט בענקל און האָט חסידיש צוגעבויגן דעם אויער. ער האָט געהערט מיט קאָפּ, נאָר אַרויסגעוויזן האָט זיך, אַז דער שמועס איז שוין גאָרניט אַזאַ טיפֿער. ס׳רעדט מערסטנטייל דער רוויטליכער סטו־דענט מיטן געעלטערטן פּנים און מיט די שפּאָגלנייע קנעפּ, וואָס זיצט שוין איצט דאָ אין זאַל אַנטקעגן נעסין. פֿריהער אביסל האָט מען זיך ביי אים דערפֿרעגט וועגן זיינע א פּאָר געדרוקטע אַרטיקלען, וואָס האָבן א שייכות צום ציוניזם, און איצט האָט ער דאָ ערנסטער, ווי אַלע אַנדערע, טיף געזונקען אין דעם נידעריגן שטול און האָט בשום אופֿן ניט געוואָלט מסכּים זיין מיט נעסין, אַז איר באַקאַנטער, דער יונגער מאָלער וויינטרויב, איז א גרויסער:

»ניין, זאָל אים נעסי מוחל זיין, א גרויסער מענש, האָט ער א כּלל, איז א סובסטאַנץ.«

»א סובסטאַנץ?«

דער העברעאישער פּאָעט, דער שווייגער מיט די גע־שוואָלענע בייטעלאַך אונטער די אויגן, האָט זיך אויף א רגע אויפֿגעהערט צו וויגן אין דעם הויכן וויגשטול, וואָס דאָ ביידערזייט אין ווינקל, און האָט אָנגעשטעלט א פֿאַרוואונדערט פּנים פֿון א שטומען. נאָר דער סטודענט האָט זיך אויף אים ניט אומגעקוקט.

»און נאָך איין זאַך, האָט ער געזאָגט, מ׳כאַפּט אויף א שנעק און מ׳פּויקט וועגן אים.«

דער סטודענט קאָן פּערזענליך וויינטרויבן. פֿאַר פּסח, ווען ער האָט אין פּעטערבורג אויסגעהאַלטן איינעם פֿון זיינע לעצטע שווערע עקזאַמענס און האָט זיך אומגעקערט אַהיים, איז ער געפֿאָרן אין איין קופּע מיט זיינער א באַ־

קאַנטער׳ אַן אינטערעסאַנט מיידל׳ און אין דעמזעלביגן קופע איז אויך געפאָרן אַהיים אָטדער יונגער מאָלער ווײַנטרויב און האָט אַרויסגעוויזן אַלערליי שטיק פון א קליינשטעטלדיגן׳ כלומרשט קלוגעטשקן עם־הארץ׳ א גוש׳

דער סטודענט איז אַזוי ברוגז אויף אַלע פעטערבורגער יידיש אינטעליגענטע היַיזער׳ וואו מ׳האָט פאַר פסח גע־האַלטן אין איין ריידן וועגן אָטדעם ווײַנטרויבן׳ און אויף אַלע קורסיסטקעס׳ וואָס זיינען דאָרטן געלאָפן אים אָנקוקן׳ נאָר פאַרוואָס רעדט ער שוין מיט אַזאַ היץ גלײַך אין דעם׳ וואָס נעסי מיט די צייטונגען לויבן אָט־דעם ווײַנטרויבן׳ אין דעם אַליין איז שוין דאָ א גוואַל־דיגע באַליידיגונג פאַר אים׳ דעם רויטליכן ניט גאָר יונגן סטודענט?

יוסף שור קוקט אים גלײַך אין פנים אַרײַן און פאַר־שטייט עס ניט׳ און פלוצים שלאָגט עמיצער איבער דעם סטודענט די רייד און פונם שמועס ווערן קלאָר נאָך אייניגע זאַכן:

דער יונגער מאָלער ווײַנטרויב׳ ווערט קלאָר׳ איז איצט דאָ אין שטאָט; ער קאָן זיך זעהר גוט מיט נעסין און קומט שוין אָפט צוליב איר אַרײַן אַהער׳ צו אַבראַם ראַפּאָפּאָרט אין הויז׳

און נאָך איין זאַך ווערט קלאָר:

»דאָס׳ אַז היינט׳ מיט אים׳ מיט אָטדעם ווײַנטרויבן איז אַוועקגעגאַנגען ערגעץ אויף א גאַנצן אָוונט זי — משהלע לעווינס מיידל׳«

בײַ יוסף שור ווערט דערפון ווי פאַרשטאָרבן דאָס האַרץ׳ סך־הכל אויף איין רגע ווערט עס ווי פאַרשטאָרבן און מער גאָרניט׳ נאָר באַלד קומט ער צוריק צו זיך און פאַרקרימט קוים־קוים די ליפּן׳ אַזוי ניט צופרידן איז ער שוין מיט זיך אַליין׳ מיט דעם׳ וואָס אים אַרט:

»ער, יוסף שור, איז דאָך דאָ אין הויז ניט מער, ווי א גאסט, ער פאַרברענגט דאָ דעם ערשטן מאָל אין לעבן אַן אָוונט, וואָס קער זיך אָן מיט אים משהלע לעווינס מיידל?«

און כדי מער ניט צו טראַכטן וועגן איר, מאַכט ער אַן אָנשטרענגונג, בויגט צו נאָכאַמאָל חסידיש דעם אויער און הערט זיך איין מיט קאָפּ. ס׳רעדט ווידער דער רויט־ליכער סטודענט און דערציילט, וויאַזוי ער איז צוזאַמען מיט זײַן באַקאַנטער מיידל געפאָרן פון פעטערבורג אין איין קופּע און וויאַזוי אָטדער ווײַנטרויב האָט דאָרטן דעם גאַנצן וועג געגעסן דעם מיידלס מאַראַנצן מיטן מיידלס שאָקאָלאַד און וויאַזוי ער האָט דאָרטן געהאַלטן אין איין דערציילן וועגן זיך.

נאָר ניין, יוסף שור מוז ווידער מאַכן אַן אָנשטרענ־גונג, כדי צו דערמאָנען זיך וויאַזוי איז פונאָנהייב אָן געוועז די מעשה:

דער סטודענט איז געפאָרן אויף פסח אַהיים...

דער סטודענט איז שוין דאַן, אפשר, ניט גאָר אָהן א צופאַל אַרויסגעפאָרן פון פעטערבורג צוזאַמען מיט זײַן באַקאַנט מיידל. מעגליך, אַז פאַרן אַרויספאָרן האָט ער זי אַפילו אָפּגעוואַרט א טאָג, צי צוויי. ער זיצט גאָר נאָהענט, היימליך אין קופּע לעבן מיידל און וויל איר קלאָר מאַכן איינינגע פראַגן.

אַך יאָ, אָטדער רויטליכער סטודענט, געוויס קאָן ער שוין תמיד עפּעס קלאָר מאַכן. און ווער ווייסט אים? מעגליך, אַז די אייגענע פראַגן, וואָס ער וויל דעם מיידל קלאָר מאַכן, האָבן שוין גאָר א נאָהענט שייכות צו זײַנע א פּאָר געדרוקטע אַרטיקלען וועגן ציוניזם. נאָר דער יונגער בלאָנדער בחור, דער מאָלער ווײַנטרויב, וואָס טראָגט לאַנגע בלאָנדע האָר מיט א קורץ סאַמעטן רעקל

און זיצט פּונקט אַנטקעגן · ער מישט זיך אַלע ווײַלע אַרײַן מיט פּוסטע דיבורים און לאָזט ניט פירן דעם שמועס; ער הוידעט זיך זיצנדיג הין און צוריק · שאָקלט מיט די פיס און קנאַקט צו מיטן צונג:

»צאַ · צאַ · צאַ! מאַכט ער ליצנות פון דעם מיידלס פּילפּאַרביגער שאַל · ס׳אַר א פײַנע פאַרבן···« ער הערט ניט אויף צו קוקן דעם מיידל גלײַך אין פּנים אַרײַן · און דערבײַ האַלט ער אין איין עסן דעם מיידלס שאָקאָלאַד מיט אירע מאַראַנצן און פּירט זיך · ווי א יונגער גליק־ליכער כּלי־זמר · וואָס איז געוואוינט אויסצונעמען אויף חתונות · און דערציילט דעם מיידל אָהן אויפהער וועגן זיך ·

ער · יואל ווײַנטרויב · קערט זיך איצט אום נאָך לאַנגע יאָרן צוריק אַהיים · אינם קליינעם שטעטעלע קאָזלאָווע · וואָס לעבן גרויססעטרעניץ · קערט ער זיך אום · און דאָרטן אין שטעטעלע הייסט ער יואליק · פּשוט יואליק · דאָס האָט ער דאָרטן געהאַט א טאַטן א האַלבן סקווירער חסיד · א האַלבן ציוניסט · וואָס האָט זיך סוף־כּל־סוף אַרויסגעצויגן קיין פּאַלעסטינע און האָט אין קאָזלאָווע פאַרקויפט זײַן ווײַס געקאַלכט נגידיש הויז א דאָרטיגן פאַרמעגליכן קרעמער · ס׳האָט געהאַט אַלטע אַקאַציענ־בוימער פאַר די אַכטשויביגע געל געפאַרבטע פענסטער · אָטדאָס הויז · און אין הויף צווישן גראָז האָבן לעבן דעם געוואַקסן דרײַ גרויסע שפּיציגע שטיינער · איצט קאָן עס שוין ער · יואל ווײַנטרויב · בשום אופן ניט פאַרגעסן · אַלטע אַקאַציענבוימער פאַר די פענסטער · און אין הויף דרײַ גרויסע שפּיציגע שטיינער · אָפטמאָל כאַפּט ער זיך אויף בײַנאַכט און הייבט זיי אָן מאָלן · אָטדי שטיינער · ער געדענקט יעדן קאַרב זייערן · יעדן שטאַפּל · און נאָכדעם קאָן ער לאַנג ניט אײַנשלאָפן און האָט גע־

דאַנקען, ער ליגט מיט פֿאַרמאַכטע אויגן און זעהט זיך דאָרטן אין קאָזלאָווע. ער זיצט איינאַליין אויף די גאַניקטרעפּלאַך פֿון אָטדעם הויז מיט די געשלאָסענע פֿענסטערלאָדנס, וואָס באַהאַלטן אונטער זיך דעם פרעמדן קרעמערס שלאָפֿנדיגע משפחה. אינמיטנדערנאַכט זיצט ער דאָרטן אויף די טרעפּלאַך און הערט, ווי טיף־טיף אין דער נאַכט שעפּטשען די אַלטע אַקאַציעס, וואָס האָבן אַמאָל אום זומער געהערט, ווי דער פֿאָטער פלעגט אים שרײַען: »בחור! פּוסטאונפּאַסניק...«

»ניין. שעפּטשען אים איצט די אַלטע אַקאַציענבוימער, האָסט דאָך עפּעס אָפּגעטאָן, יואליק, ביזט ניט קיין פּוסט־אונפּאַסניק.«

»איצט פֿאָרט ער אַהין און האָט דעפּעשירט דעם קרע־מער, ער וויל בײַ אים צוריק אויסקויפֿן דעם פֿאָטערס הויז.«

דער סטודענט האָט אַביסל איבערגעכאַפּט די מאָס, ער האָט צו לאַנג דערציילט, וויאַזוי אָטדער ווײַנטרויב האָט אַלעמען אין קופּע דערעסן:

»קיינמאָל, האָט ער געטענהט, האָט ער נאָך ניט גע־הערט, אַז א מענש זאָל אַזויפיל בעבען און זאָל זיין אַזוי עם־ארצותדיג פֿאַרליבט אין זיך אַליין, אין זײַן אייגע־נעם אָטעם.«

נאָר אַרום אים זיינען זיך שוין כמעט אַלע געהאַט צע־גאַנגען. דער סטודענט רעדט, נאָר קיינעם גייט עס שוין מער ניט אָן, קיינער הערט ניט.

יוסף שור קוקט, ווי אומעטיג און עלנט די קינדעריש גרינגע נעסי איז געבליבן זיצן דאָ בײַם קליינעם העליש־רויטן פֿײַער, און קיינער גייט צו איר ניט צו. ס׳איז שוין אַפילו א רחמנות אויף איר צו קוקן.

ס׳געדענקט זיך:

אָקאָרשט נעכטן בייַנאַכט האָט זי זיך, ווי א פרעמדע, אַהער אַהיים אומגעקערט.

»ניטע, טייַערינקער! האָט זי זיך בייַם איזוואָזטשיק געבעטן, טרייַב ניט אַזוי גיך.«

און איצט זעהט זי שוין אויס אַזוי אומגליקליך דאָ, בייַם פּאָטער אין הויז, און שווער איז צו וויסן, וועגן וואָס טראַכט זי: אפשר געדענקט זי נאָך אַלץ דעם יונגן מאָלער ווייַנטרויבן, זי אַליין האָט דאָך היינטיגן אָוונט אַזויפיל וועגן אים גערעדט. און, אפשר, געדענקט זי שוין ניט מער, ווי איינע א טרויעריגע מעשה וועגן זיך, דער גע־הויקערטער סקולפּטאָרין אַליין, א מעשה מיט אַן אומגליק, וואָס איז זיך שטיל, שטיל פאַרלאָפן:

»בייַ א גוואַלדיג רייַכן אדיר, א טאַטן, איז געבוירן געוואָרן א קינד, א פשוט יידיש קבצניש קינד...«

כּדי אַרויסצווייַזן איר זייַן וואַרים געפיל, טוט זיך יוסף שור צו איר א בויג און פאַרפירט מיט איר א שמועס:

»ס׳איז אינטערעסאַנט צו וויסן: וויפיל איז ער אַלט, אָטדער מאָלער ווייַנטרויב?«

»וויפיל איז ער אַלט?«

איבער זייַן קול טוען בייַ דער פאַרטראַכטער נעסין א ציטער די לאַנגע, לאַנגע וויעס, און אין אירע קרומליכע אויגן פאַרשטאַרקט זיך די שטענדיגע גוטמוטיגקייַט מיטן געבעט.

»וויפיל איז ווייַנטרויב אַלט? איך ווייס ניט, זאָגט זי, טייַערינקער, ער איז נאָך א יונגער, גאָר א יונגער.«

און ווידער זינקט זי אין עפּעס איין, אָטדי נעסי, און פאַרטראַכט זיך. איצט איז איר שוין יוסף שור אַזוי דאַנקבאַר, וואָס זי האָט אים געזאָגט »טייערינקער«.

»נו, און זי? פרעגט ער בײַ איר, זי איז דאָך אויך א סקולפּטאָרין; פאַרוואָס זשע דערציילט זי גאָרניט וועגן איר אייגענער אַרבעט?«

נעסי האַלט שוין, אַפּנים, פון זיך אַפילו קיין פיצל ניט.

»אַך? זאָגט זי, ניין, טײערינקער. איך בין דאָך ניט מער, ווי א פשוטער בעל־מלאכה, איך ווייס עס זעהר גוט.«

זי באַליידיגט זיך ניט אויף זײַנע פראַגן, זי רעדט מיט אים אַזוי ווייך, ווי מיט אירן א גלײַכן. פון דאַנקבאַר־קײַט וואָלט ער איצט פאַרגעסן, וואָס מיט אים איז הײַנ־טיגן אָוונט געשעהן, ער וואָלט מיט איר נאָך אַביסל געזעסן און וואָלט בײַ איר געפרעגט:

»פאַרוואָס? ... פאַרוואָס מיינט זי אַזוי?«

נאָר אַרום און אַרום זיינען זיך שוין כמעט אַלע פונ־אַנדערגעגאַנגען, און די שעה איז שוין אויך געוועזן א שפּעטע.

ס׳האָבן זיך געזעגנט די לעצטע געסט.

אינדרויסן לעבן דער פאַראַדטיר זיינען געשטאַנען דער העברעאישער פּאָעט מיטן רויטליכן סטודענט און האָבן גערעדט צווישן זיך אסך היימישער און פראָסטער, ווי אין זאַל; זיי האָבן געקלערט ערגעץ אַרײַנגיין. אויף אים, יוסף שור, האָבן זיי זיך אויך דאָ ניט אומגעקוקט און האָבן אים ניט באַמערקט, גלײַך פאַרבײַ זיי גייט דורך א קאַץ. וואָס האָבן זיי געקאָנט וועגן אים קלערן? וואָס האָט מען בכלל וועגן זײַן הײַנטיגן פאַרברענגען געקאָנט קלערן, בײַ אַבראַם ראַפּאָפּאָרט אין הויז? דער עיקר איז געוועזן, וואָס מ׳האָט דאָרטן וועגן אים גאָרנישט ניט גע־קלערט. יוסף שור האָט דערפילט אין זיך א טיפן קאָנ־

וואולסיון ווייטאָג פון באַליידיגונג און איז אַוועקגעגאַנגען ווײַטער.

אויפן ראָג פון דער שטילער און רײַכער גאַס, ניט ווײַט פונעם הויך אויפגעהאַנגענעם עלעקטרישן לאַמטערן, האָט ער באַגעגנט משהלע לעווינס מיידל מיטן יונגן מאָלער ווײַנטרויבן, וואָס פירט זי אָפּ אַהיים. ס׳איז געווען א רגע, ווען זיי האָבן זיך אויסגעגלײַכט, און זי האָט אויף אים א קוק געטאָן גאָר פונדערנאָהענט, גלײַך זי וואָלט זיך מיטאַמאָל דערמאָנען, וואו זי האָט אים געזעהן און וואָלט ניט פאַרשטיין, ווי קומט ער אַהער איצט אין דער צוועלפאַזייגערדיגער בײַנאַכטיגער שעה.

יוסף שור האָט דעמאָלט נאָכאַמאָל דערזעהן אירע אויגן, בלויע קלוגע אויגן, וואָס ווילן זיך אָן עפּעס דערמאָנען, בשעת זיי קוקן זיך אין אים איין און א מויל א שטרענג געשלאָסנס, א גלײַכע ליניע, וואָס דערמאָנט שטאַרק אָן עפּעס און איז אַזוי נאָהענט, אייגן. יוסף שור האָט ניט געדענקט זײַן מוטער. ער איז אַלט געווען פיר יאָר, בשעת זי איז געשטאָרבן, נאָר ווער ווייסט? מעגליך, אַז בײַ זײַן מוטער איז געווען פונקט אַזאַ מויל און דערפאַר האָט צו דעם אַזוי שטאַרק געצויגן. ער האָט דערפילט, ווי בײַ אים האָט זיך מיטאַמאָל ווי אונטערגעבראָכן דאָס האַרץ, נאָר ער האָט נאָך אַלץ ניט געוואוסט, צי זי האָט אים דערקאָנט, צי ניין. און פלוצים האָט זיך אין אים פאַרשטאַרקט דער גאווהדיגער בן־יחיד, וואָס איז אויסגעוואַקסן אין גרויססטערניק בײַ איציק־מאיר שור אינם אָפּגעשלאָסענעם מיוחסדיגן הויז. דאָרטן אין גרויס־סעטרעניק האָט ער זיך יעדנפאַלס ניט געפילט אַזוי גע־פאַלן און צונישט, ווי אין אָטדעם איצטיגן מאָמענט. דאָרטן האָט ער נאָך פאַרמאָגט צוויי אייגענע געירשנטע הײַזער און די גרויסע געירשנטע מיל זײַנע...

אונטער זײַנע פּלײצעס האָט נאָך געלאַכט דער יונגער מאָלער װײַנטרויב. ער האָט עפּעס דערצײלט דעם שײנעם מײדל, װעלכע ער באַגלײט אַהײם און האָט געלאַכט מיט גרויס הנאה. נאָר יוסף שורן איז עס שוין אַזוי װינציג אָנגעגאַנגען. ער איז געגאַנגען מיט גיכע טריט און האָט געדענקט די אײגענע הײַזער, װאָס ער האָט אין גרויס־סעטרעניק, מיט דער געיַרשנטער מיל:

»אַך יאָ, די גרויסע אײגענע מיל, זי איז נאָך אויך עפּעס װערט.«

	זייט
אין א פאַרגרעבטער שטאָט	1
יוסף שור	71